

XXVII. ÉVFOLYAM, 2018. SZEPTEMBER

TARTALOM

■	3–7	CZESŁAW MIŁOSZ	■
	3	Degas-pasztellek	
	4	Az emberek egyenlőtlenségéről	
	5	Aleksander Wat nyakkendőjéről	
	6	Robert Lowell költőhöz	
	7	Példányok (Versek Tözsér Árpád fordításában)	
■	8	GREDEL LAJOS	■
		Sírógörcs – Kisvárosi legendák (novella)	
■	11	A SVÉD KIRÁLYRA GONDOLTAM	■
		Toldi Veronika interjúja Gredel Lajossal	
■	18	ISMERETLEN XII. SZÁZADI NÉMET SZERZŐ	■
		A Nibelung-ének (16. kaland) (Fordította és a jegyzeteket írta Márton László)	
■	30	SÁNTHA JÓZSEF	■
		Az őrjöngő Héraklész (novella)	
■	41–42	SZÁLINGER BALÁZS	■
	41	Tavasza tavasz	
	42	Nyolcadik hónap (versek)	
■	43	BÓDI PÉTER	■
		Engedetlenség (regényrészlet)	
■	51–53	MOHÁCSI ÁRPÁD	■
	51	az igazi folt	
	52	csalódás az operában	
	53	operakalauz (versek)	
■	54	LACKFI JÁNOS	■
		Fukszok, bulák, limuzinok, gyárudvar (regényrészlet)	
■	60–63	IZSÓ ZITA	■
	60	A legtávolabbi bolygó	
	60	A tehetetlenség törvénye	
	61	Ima az új életért	
	62	Kislány párnával	
	63	Szakítószilárdság (versek)	
■	64	MARTON MÁRIA	■
		Egy kosár eper (novella)	

71	ALMÁSI MIKLÓS	
	A veszélyes ember	(esszé)
76	FEHÉR RENÁTÓ	
	Tragédia 2.0 – Az „orosz civilizáció” és Európa Milan Kundera <i>A megraboltt Nyugat, avagy Közép-Európa tragédiája</i> című esszéjében	(esszé)
81	SZILÁGYI ZSÓFIA	
	Egy „kitérő” Schein Gábor monográfiájában – a napló a Füst-életműben	(tanulmány)
86	TURI MÁRTON	
	Ízekre szedett irodalom – Hogyan kebelezte be a gasztronómia az írásművészetet? (Vlagyimir Szorokin: <i>Manaraga</i>)	(tanulmány)
90	KOLOZSI ORSOLYA	
	Hazatérés vagy elindulás? (Oravecz Imre: <i>A rög gyermekei III. – Ókontri</i>)	(kritika)
92	BURJÁN ÁGNES	
	A komparatistika új útjain (Szávai Dorottya: <i>Egyenes labirintus</i> – <i>Komparatistikai tanulmányok</i>)	(kritika)
94	SZARKA JUDIT	
	Kis kelet-közép-európai abszurd (Papp-Zakor Ilka: <i>Az utolsó állatkert</i> – <i>A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsniai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Publikáciu z verejných zdrojov
podporil *Fond na podporu kultúry
národnostných menšín*)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Degas-pasztellek

Ez a váll! – erotikus tárgy a maradandóság örök folyamában, s egy kéz a hajrengetegbe veszve. A vörös zuhatag, ha fészülik, földre húzza a fejet. Comb, alatta a másik láb, talpával fölfelé néz, mert a nő ül, behajlított két térde szét tárva, felemelt karja látni engedi egyik mellét. Itt van, de kétségtelen abból az évből, évszázadból való, amely épp elmúlt. Akkor hogyan közelítsünk hozzá? S hogy’ közelítsünk ama sárga pelerines másikhoz? Tükörben festi szempilláját, s valamit dúdol. A harmadik egy heverőn fekszik, cigarettázik, s közben divatlapban lapoz. Áttetsző muszlin ingében látni kerek bájjait, átütnek rózsaszín mellbimbói. A festő kalapja a félemeleten lógó női ruhák közt hallgat. Ő maga szeretett a színházi öltözőkben üldögegni, beszélgetni, rajzolni. Sokszor fanyar az ízüik az emberi kapcsolatoknak, hogyha az ismert érintések, a mohó száj, a csípők, vagy a halhatatlan lélekről szóló tan irányítja őket. Dagály és apály. Hab hullám és hullám hátán. Csak a rőt sörény lobog egyre valami szakadéokban.

Az emberek egyenlőtlenségéről

Nem igaz, hogy pusztá húscsomó vagyunk,
amely időnként beszél, mozog, követelőzik.

Megtévesztő a meztelen testek hangyabolya a strandon,
S a mozgólépcsőn sorakozó sereg dettó.

Még jó, hogy nem tudjuk, ki áll mellettünk a sorban.
Lehet, hogy egy hős, vagy egy szent, vagy egy lángész.

Ugyanis az emberek egyenlősége – fantazmagória,
S megtévesztők a statisztikák is.

Meggyőződéseim: az emberek hierarchiája nap mint nap
Megújul, csodálat-igényem is ezt bizonyítja.

Bevallom: bizonyos dolgok iránt hálát és csodálatot érzek,
miért is szégyellném nemesebb érzéseimet?!

A föld persze, amelyen járok, a kiválasztottak
Hamvait is csak úgy őrzi meg, akár másokét.

Bár lennék méltó előkelőbb társaságokhoz,
És velük haladván, fognám a király palástjának szegélyét!

Aleksander Wat nyakkendőjéről

A költő szövetnyakkendője, nagy csomójával,
s az ing s a tweed zakó színével
összehangolva,
elkápráztatott.

Wat csinos ember volt,
fekete bajsza rövidre vágva.

Valaki a varsói Mazowieckán, ahhoz a
Zemiańska utcai könyvesbolthoz közel mutatott be neki,
ahol a *Három tél* című, mindössze háromszáz példányban
megjelent verskötetemet egyedül árusították.

Aki hisz a Mindenhatóban, lásson az Ő szemével:
rózsák és ibolyák között pamíri lovas vágat.
A Benvenue utca Berkeleyben, Wat egy heverőn.
Arcán ámulat: próbálja megérteni a sorsát.
Mert hogyan kerül Vertyinszkij repertoárjába –
– *v pritonah San Francisco, lilorüj nyegr* – Wat Aleksander?
S én a képbe, magnetofonnal. A vidéki ifjú
feltehetően csak a vidék létét tanúsította.
Aztán az 1950-es szörnyű Szilveszter.
Az estét együtt éltük át Parandowskiékkel.

Szegény Wat! A varsói Mazowieckán, a látomások utcájában
általam először látott

szép nyakkendője ellenére is megszenvedte a magáét –
Kazahsztán, Tadzsikisztán!.

Robert Lowell költőhöz

Nem volt jogom így szólni rólad, Robert.
Lehet, mikor azt mondtam: vakációzol a
klinika biztonságában – az emigráns irigysége
beszélt belőlem. Kinevettem ijesztő
állapotodat, depressziódat. Nem, nem az
egészségem gőgje volt ez. Tudtam, felém is
lopakodik a téboly, s csak cérnaszál tartja
vissza, hogy rám ne rohanjon, s valóm
komorló belső térségeibe ne kergessen.
De én éber voltam. Mint sánta, ki azzal takarja
sántaságát, hogy egyenesen próbál járni,
hogy senki még csak ne is sejtse, mi történik
a mélyben! Neked ilyesmire nem volt szükséged,
neked szabad volt betegnek mutatkoznod.
De én, ki menekült voltam e kontinensen
(mivel annyi hozzám hasonló tűnt el már itt
nyomtalanul), én nem lehettem gyenge.
Bocsásd meg tévedésemet! – A sors jelzését:
a betegséget az akaratod nem győzhette le.
Az én haragom mögött a megalázottak
megbocsáthatatlan gőgje rejlett. Ez indított
mostani levelemre is: hogy lebírjuk, ami
elválaszt bennünket – a hamis gesztusokat,
a megszokást, a látszatot, a nyelv lazaságát.

A fordító jegyzete:

Aleksander Wat (1900–1967), *Jan Paradowski* (1895–1978) – a két háború között és később élő, nálunk kevésbé ismert lengyel költő, illetve író. – *Alekszandr Nyikolajevics Vertyinszkij* (1889–1957) – szovjet-orosz sanzonénekes, előadóművész. A vele kapcsolatosan idézett orosz szöveg jelentése: *San Francisco a bűvőhelyen, lila néger*. – *Vaszilisz*a – az orosz mesevilág Hamupipőkéje. – A fordítások Czesław Miłosz: *Wiersze wszystkie* (Összegyűjtött versek), Kraków, 2011 kiadás alapján készültek.

A példányok

A példányok nem tudják magukról, hogy ők példányok.
Magasan röpködnek a füves síkság fölött,
amelyen egy úr parafakalapban, s kezében
lepkehálóval – lépked.

S hogyan győződ meg a lepkét, hogy ő példány?
Ó, Maharadzsa, hatalmas és vad uralkodó!,
ó, Éliás és Habakuk próféták!,
terjesszétek ki szárnyaitokat a tudomány oltára fölé!

Ó, Vasziliszta!, Lady Macbeth!, Titánia és Leonóra!,
ahelyett, hogy csak önmagatokkal vagytok egyenlők,
lehetnétek nemetek példányai,

s örökre bekerülnétek a Nagy Gyűjteménybe,
a királyi birodalmak, emlékművek és szentélyek mellé.

A füves síkon lépkedő parafakalapos úrral együtt,
időszámításunk ezerkilencszázadik esztendejében.

Tózsér Árpád fordításai

Tózsér Árpád: Születtem 1935. október 6-án, Gömörpéterfalán. Közép-Európában, akárcsak Czesław Miłosz. 1963-ban jelent meg (*Mogorva csillag* címmel) az első, s 2016-ban (*Imágók* címmel) ez idő szerint az utolsó verskötetem. Szerkesztőként, egyetemi oktatóként az irodalom történetével és elméletével is sokat foglalkoztam, ennek megfelelően írtam irodalomelméleti-történeti tanulmányokat és kritikákat, valamint napi publicisztikát is. Mi több: hosszú és kanyargós írói-költői pályám utóbbi évtizedeiben éppen ezt az elméleti-szépirodalmi hasadtságot próbálom bizonyos (saját használatra esszé-verseknek nevezett) szövegekben felszámolni. Kicsit éppen Czesław Miłosz hatására is.

SÍRÓGÖRCS

Kisvárosi legendák

Négyéves korában Tibor annyira ügyes volt, hogy a számológépen összeadta és kivonta a számokat, amelyre egyetlen gyerek sem volt képes. Például összeadta a három plusz kettőt, és kivonta az öt mínusz hármat. Az apja csak csóválta a fejét. Bútorgyári munkás volt. Nem értette, hogyan csinálta, de titokban büszke volt a fiúra.

– És ezt hol tanultad meg? – kérdezte Tibortól.

– Megtanultam. A Béla bácsi mondta.

Béla bácsi egy ügyvéd volt, aki most a benzinkútnál dolgozott – ideiglenesen, mert az amerikaiak úgyis „fölszabadítják az országunkat”. Ebben Tibor apja hitt is, meg nem is. Nem szerette „Béla bácsit”, kicsit tartott is tőle, de Béla bácsi megkedvelte Tibort, és az apja, ha neheze érett is, elengedte csavarogni az erdőben és a mezőkön.

Tibor húszéves volt, amikor meghalt az apja. Egyetemista volt, másodéves. Apja négy gyereke közül ő volt az egyetlen, aki egyetemre járt. A nála idősebb fiú lakatos lett, a két öccse közül az egyik kilógott Amerikába, a másik pedig alkoholista lett, sőt azon kapták, hogy lop. Felfüggesztettet kapott, de Tibor csak legyintett: aki lop, az másra is képes. Délelőtt jött a távirat, Tibor éppen előadáson volt. Este hatkor nyújtotta át a szemüveges portás, aki nemcsak hogy rosszul látott, dadogott is. Tibor elsápadt, a távirat megremegett a kezében, szeme elhomályosult, csak a fülemüle éneke hangzott a hársfáról, mert a fülemüle ilyenkor a napot búcsúztatta, amely hamarosan eltűnt a nyugati hegyek között.

– Holnap reggel haza kell mennem – közölt a szobában a rossz hírt. – Meghalt az apám.

Már mind a négyen a kollégium szobájában voltak, Miro úgy tett, mintha megszeppent volna, Peter gyászos képet vágott, ahogy megszokásból gyászos képet vág mindenki, aki a halálhírről értesül, Dusan részvétét fejezte ki, egyedül Zoli volt látszólag közömbös, azt mondta: mindenkire ez a sors vár. Ő csak azt kívánja, hogy az apja sokáig éljen. Tibor még az este összecsomagolt, nem tudja, hogy meddig marad, lehet, hogy egy hétig, lehet, hogy tíz napig. De az egyetemet nem hagyom ott, anyám pedig a két fiával csak megnyugszik. Ebben persze nem volt biztos.

A temetésre délután háromkor került sor, mindenki bőgött, a legjobban az anyja, de kijárt a sírásból az öccse is meg a bátyja is, csak, hogy úgy mondjam, szordinósan. Laci, a bátyja, nem szerette az apját, de most kötelességének érezte, hogy pár csepp könnyet

ejtsen. Pista, az öccse, valamivel jobban szerette, de úgy sikerült néhány könnycseppet ki-sajtolnia magából, hogy utána halálosan elfáradt. Micsoda képmutatás, gondolta Tibor, és émelygett a gyomra. Az igaz, hogy az apja nagy alkoholista volt, és olyankor, ha berűgött, nem ismert se embert, se Istent, de a gyereket nem bántotta. A feleségét is csak egy-ser, karácsonykor, mert elfelejtett sót tenni a krumpliban.

A temetésen nem sokan voltak, a rokonságon kívül egy-két munkatárs, gyári melósok, meg egy-két öregember, Tibor is csak látásból ismerte őket. A város pöttöm volt, a temető meg fent volt a hegyoldalban. Sűrű fenyőfák integettek felé, élénk szél cibálta az ágaikat, mintha a szél is azt mondaná: gyere, Tibor, elviszlek messzire, hogy soha többé ne lásd ezt a kisvárost. Többet érdemelsz. Végül is az apja bekerült egy dutyiba – mert dutyinak hív-ta a sírt –, és most már örökre itt marad. És elsírta magát, és ez jólesett.

Másnap délelőtt a bátyja és az öccse munkába mentek, úgyhogy kettesben voltak az anyjával. Az anyja így szólt:

– Gyere, beszédem van veled!

A konyhában ültek a hokedlin, amely inkább egy magas sámlizhoz hasonlított, mint ka-rosszékhez. Anyja, igaz, halálsápadtan, de folytatta:

– Az apád nem az apád. Az apád Béla. Béla bácsi, ha így jobban tetszik... Béla bácsi-nak nevezted, nem?

Tibor is elsápadt.

– Te viccelsz – nyögte ki az egyetlen mondatot, amely így is nehezére esett.

– Azért nem mondtam eddig, mert féltem, hogy az apád agyonver. Most már nem kell félnem tőle. Apád halott. Sosem szerettem. No, egy kicsit kezdetben...

– Ki tud róla? – nyögte ki a másik mondatot Tibor

– Senki sem tud róla. Még a bátyád és az öcséid sem. Nem is fogják megtudni, ha te el nem árulod nekik. – Az anyja sírva fakadt. – Előbb Béla halt meg, most az apád. Las-san egyedül maradok.

Tibor éktelen dühbe gurult. Azonnal összecsomagolt, és kisietett a vasútállomásra, de a vonat fél órát késett. Minden egycsapásra megváltozott, még a vonat is, amely fél óra múltán Kassa felől dübörögve megállt a pici vasútállomáson, mintha elege lenne az em-berekből, az örökké pletykás vénasszonyokból, az enyhén részeg kalauzból, a sipítózó gye-rekekből. Honnan ez a nagy gyűlölet, kérdezte magában Tibor. Vajon álszent volt az any-j minden cselekedete? Laci, Pista és az Amerikába távozott Andris nem is voltak a testvé-rei, csak féltestvérek. Tibor egészen másképp látta őket, mint néhány órával azelőtt, hogy az igazságot az anyja szemébe mondta.

De fokozatosan megváltozott, csöndesebb lett, akiből úgy kellett kihúzni a szavakat, mint a sárgarigóból a füttyöt nyár utolján, amikor már nem füttyül, és készülődik dél felé nagy útra. Előfordult, hogy az egész éjszaka ébren volt, és nappal aludt. De előfordult az is, hogy az éjszakát különféle csapszékben töltötte, és leitta magát a sárga földig, s más-nap úgy kellett életet lehelni belé, mint a patakba, amikor a szárazságtól szinte kiszárad. Volt egy kedvese (talán a menyasszonya), ő volt Liza. Liza pici volt és sovány, mint a hét szűk esztendő, de nagyon szerette Tibort, olyannyira szerette, mint a kutya szereti a gaz-dáját, jóban-rosszban, mindegy volt neki. Nos, a mindig vidám Liza is egyre jobban el-komorodott, és sóhajta egyszer így fakadt ki: – Megváltozott. Nem tudom, hogy mi ba-ja van, de ha tudnám, kicserélném a lelkét. Mivel én boszorkány vagyok. – De nem is ez volt a legnagyobb baj.

A legnagyobb baj az volt, hogy ha hazautazott, öt-tíz perccel az r-i vasútállomás előtt sírva fakadt. Nem tudta megmagyarázni, hogy mi ennek az oka. Ez számtalanszor megis-métlődött. Mihelyt hazautazik, sírva fakad. Ha a pelsőci hegyek mögül előbukkan a nap, azonnal a sírva fakad, és úgy sír, mint a gyerek, ha nem kap a születésnapjára ajándé-kot. Csak egyszer fordult elő, hogy a sírás késett. De akkor nagy vihar volt, csapkodott a mennykő és jég is esett. Amikor a vihar elmúltával már a városban járt, az evangélikus templomhoz ért, és az evangélikus templom kertjében egy keresztet pillantott meg. Sat-nya Jézus tekintett le a keresztről, és ez Tibort úgy megfogta, hogy azonnal sírva fakadt. Sírt, mint a záporosó. – Minden reménytelen, minden reménytelen – suttozta, mint egy eszement férfi, aki nem találja a helyét a világban. Az, hogy minden reménytelen, eszébe

sem jutott Pozsonyban. Pozsonyban szagos volt az élet, csupa vidámsággal teltek el a napok. Az anyja egyszer bevallotta: – Csak két évig szerettem Bélát. Utána már levegő volt.

Újabb adag, hogy megvesse az anyját. Vajon Béla bácsi tudott-e róla, hogy az ő gyereke? Az anyja azt mondta, hogy nem. A sírásnak köze volt a r.-i hétköznapiakhoz és a reménytelenséghez. Számtalanszor megfogadta Tibor, hogy legyőzi a sírást. De a sírás mélyebbről jött, mint ezt sejtette. Onnan, a lét másik, rejtettebb feléről, amelyhez a lélek sem tud hozzáférkőzni, nemhogy uralkodni tudjon rajta. Tibor belátta, hogy a sírás ősi viselkedésforma. Évezredekkel ezelőtt, hogy az ember még nem tanult meg beszélni, és jórészt a fákon élt, már tudott sírni. Ha nem szerette Bélát, vajon kit szeretett? Mert szeretet nélkül nem élet az élet.

Egyszer, tavasszal, kirándulni mentek a Pozsony környéki erdőkbe, mely frissen zöldellt és üde volt, hisz április végére járt az idő. A levelek épp csak kihajtottak, a fák még nem vetkőzték le álmoságukat, az öregebb fák délcegen álltak, mint a bakák a reggeli eligazításkor. Tibor kedvelte az ilyen gyalogtúrákat, a jó, kimerítő hegymászást, ha ugyan hegynek nevezhető egy kupac dombtető. Az r. környéki hegyek jóval magasabbak. Délben elfogyasztották az elemózsiát egy tisztáson, amelyen a fű olykor derékig ért. Egyedül ült egy farönkön, és váratlanul letelepedett melléje Melicher, az angoltanár. Melichernek fekete szeme volt és dús, fekete haja, és enyhén raccsolva beszélt. Mindenféle látszólag közömbös dolgokról beszéltek. A szomszéd fára leszállt egy barátka poszáta, és azonnal dalolni kezdett. Melichert elgondolkoztatta a dolog. Aztán így szólt:

– Milyen egyszerű ez a madár. Nem követel semmit, egyszerűen énekelni próbál. Talán szerelemből, talán más okból. Részemről öröm hallgatni. Mennyire más az ember.

– Mennyire más – csodálkozott Tibor, mert kíváncsivá tette a tanár filozófiája.

– Az ember elégedetlen. Örökké többet akar. Mindig emeli a tétet. Ez lesz majdan a veszte. A madár csak énekelni akar. És boldog tőle. Nem lenne hasznosabb, ha az ember szerényebb lenne? Mint a madár.

Ez jól belevésődött Tibor tudatába, napok múlva sem tudott szabadulni a hatása alól. Lassan megértette az anyját. Négy gyereket nevelt föl, nem volt ideje, úgymond, filozofálni. Él, de úgy él, mint egy madár. Tibor másképpen látta az anyját, mint akár tegnap vagy tegnapelőtt. Először érezte azt, ami nem szentimentalizmus még csak nem is egyfajta szorosabb kötődés ahhoz az emberhez, akinek az életét köszönhette. Inkább felszabadulás a lelki teher alól, amely a szülővárosában fogságba ejtette. Többé nem sírt.

Egyszer elbeszélgetett Lizával az anyjához fűződő bonyolult kapcsolatról, Béláról, aki az apja volt, a sírásról, ami hajdan a szülővárosában feltört belőle. Mindez a múlt már, jegyezte meg, legfőbb ideje, hogy túllépjünk a múlton. Liza csak ámult, valahogy nem értette. Mitől bonyolult? – kérdezte. – Te magad bonyolítod a dolgot – válaszolta.

– Azt hiszem, valami igazság van benne. Vagy még sincs?

De egészen másra gondolt. Feleségül venni Lizát? Úgy döntött, hogy még meggondolja. Végeredményben lutri az egész.

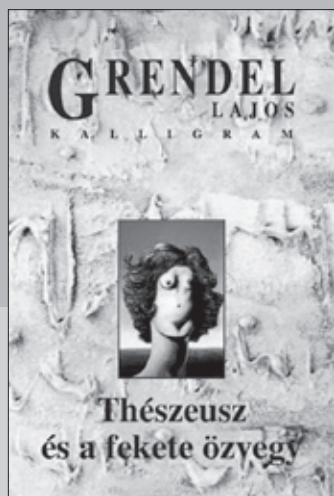
A svéd királyra gondoltam

■ 1989-ben a szlovákiai magyar irodalomban te azok közé tartoztál, akik gondolkodásukkal, jelenlétükkel az irodalmi progresszión túl markáns szellemi progressziót is képviseltek: a Husák-rendszer avítt realizmusának képviselőivel szemben nyílt vitákat kezdeményeztél. Hogyan emlékszel erre az időszakra, mennyire volt értő kritikai visszhangja az ekkor megjelenő műveidnek?

– Az biztos, hogy egy bizonytalan korszak várt rám – persze nemcsak rám, többünkre is. A rendszerváltás – akár testszik, akár nem – új korszakot teremtett, függetlenül attól, hogy ezt én akartam-e vagy nem. Természetesen akartam, s ez harminc évvel később sem vitatható. Legfőlőbb nem ilyen irányban, pontosabban, részben nem ilyen irányban (azt hiszem, ez a rendszerváltó többséggel is elmondható). Mondjuk, Isten keze van benne, ha Isten egyáltalán létezik. Az egész magyar irodalom megváltozott, bár ez nem lett olyan radikális változás, de mégis. Szabadon megjelent Hamvas Béla, szabadon megjelent Wass Albert, szabadon megjelent Tormay Cécile. És még sorolhatnám. Sajnos nem mindenki tudott mit kezdeni ezzel. Magyarán: szabad lett az egész irodalmi világ. No, most: az én helyzetem is megváltozott. Ezt azonnal észrevettem. Hogy úgy mondjam, a helyzetem meglehetősen bizonytalanná vált. Elég előkelő helyet foglaltam el a rendszerváltás előtt az irodalmi „közvéleményben”. De ez a kényelmes helyzet egyik napról a másikra megváltozott.

A *Thészeusz és a fekete özvegyet* közvetlenül a rendszerváltás előtt fejeztem be Budmericében, 1989 októberében. Némi aggodalom is dolgozott bennem, példá-

ul az, hogy közbelép a cenzúra, de aztán jött a rendszerváltás, és a cenzúra (magyarán „sajtóellenőrzés”, mert a cenzúráról óvakodtak) megszűnt. De mire 1991-ben megjelent, egészen más gondok feszítették a magyar irodalmat. Esterházy már a csúcson volt – s mindent Esterházyhoz mértek. Szóval vegyes visszhangot váltott ki könyv – volt elismerő kritika is (50 %) és volt negatív kritika is (50 %). Paradox módon a posztmodern éppen a csúcson járt, és az én posztmodernem vegyes visszhangot váltott ki. Majdnem egy évtizeddel később a kritika viszont nagyon megdicsérte a második kiadást, és oroszra is lefordították, ahol szintén megdicsérték. De akkor már Moszkvában feküdtem vegyes társaságban: oroszok és Allah-imádók között, és nem tudtam megszólalni, illetve a jobb oldalam béna volt. Pedig nagyon készültem a beszélgetésre, de Thészeusz föltámadt, és legyőzött engem, mint a bikát.

Az *Einstein harangjai* még furcsább eset volt. A magyar irodalomkritika (kivételesen Kálmán C. György és Gróh Gáspár második kritikája) lehúzta, mit is mondjak, mint a pengős malacokat szokás. Az egyik kritika csődöt emlegetett, de egyébként a Kalligram munkatársainak egy része is a fejét csóválta. De a magyar irodalmon túl az egyik legsikeresebb könyvem. Még az Acerbi-díjat is megnyerte az olasz fordítása. A szlovák sajtóról nem is beszélve. Írt róla – pozitívan – a *Le Monde*, németül ez az egyetlen könyvem, ami sikeres lett. Szóval az *Einstein harangjai* bejött – leszámítva a legfontosabbat, a magyar kritikát. Ezen máig is törom a fejem, hogy mi lehetett az oka. Talán túl korán ábrándultam ki a politikai élet egészéből? (Erre Gróh Gáspár is utalt.) Szatirikus műnek tekintették, holott nem szatíra? Vagy szembement a posztmodernnel, holott a posztmodern a „legdivatosabb divat” volt abban az időben? A legizgalmasabb az, hogy Gróh Gáspár a második kiadás után fölülvizsgálta az első kiadást követően írt kifejezetten negatív kritikai véleményét. Máig is csodálom, és csodálkozom ezen.

Különös helyet foglal el az *És eljön az Ő országa*: ez két részből áll, a főregényből és egy felülírt (vagy minek nevezzem) alregényből, a *Richard Wagner csodálatos életéből*, amely látszólag nem függ össze a főregénnyel – illetve mégiscsak összefügg rejtetten, mint a bűvópatak. Erre utalt Pályi András kiváló kritikai elemelkedéseiben, amely a Kalligram folyóiratban jelent meg, ha jól emlékszem 1997-ben vagy ’98-ban. A *Richard Wagnert* az *ÉS* közölte a kilencvenes évek közepén – akkor kerültem jó viszonyba Kardos G. Györggyel, aki az *ÉS* prózarovat szerkesztője volt, és nem mellékesen kitűnő író. Szóval a *Richard Wagner* afféle novellaciklus volt – havonta egyszer ment az *ÉS*-ben. Húsz novellából állt. Élvezettel írtam. Egy keserű bohózat, minél képtelenebb a történet, annál jobban beindult a motor (képletesen szólva). De az egész regénnyel nem voltam elégedett. Lefordították franciára is, Veronique Charraire megmutatta Kemény Istvánnak. Túl van írva – mondta Kemény István. Egyetértettem vele. Az örökös hibám: sietek. Húsz év után úgy látom, elég lett volna a háromnegyede. A *Richard Wagnerre* nem vonatkozik ez (afféle ionescói humor, ki tudja, megérti-e a magyar közönség).

Egy szó mint száz – nehezen találtam meg a helyemet a kilencvenes években. Tulajdonképpen a nyolcvanas évek közepén megváltozott a helyzetem. Elég radikálisan, ha szabad ezt a szót használnom. Az *Éleslövészet*, a *Galeri* és az *Áttételek* nemcsak a magyar irodalomban jelentettek figyelmet, hanem a szlovák irodalomban is. 1986-ban (Karol Wlachovsky fordítóval együtt) megkaptam az év könyve kitüntetést (a legnagyobb szlovákiai díjat), és egyszeriben ismert lettem a szlovák irodalmi közegben is. 1986 őszén a szlovák írószövetség konferenciát rendezett az én műveimmel kapcsolatban, ahol Daniel Okálinak minden mesterkedése ellenére az egész szlovákiai írószövetség kiállt mellettem. Ismert lettem nemcsak a magyar, hanem a szlovák írói körökben is. Karol Wlachovskynak ebben nagy érdeme van. Úgy jártam a szlovák írók között, mint otthon, a magyar írók között. Ez számos előnnyel is járt. Például 1988-ban bekerültem az újonnan megalakult Literárny týždenník szerkesztő bizottságába, ahol Feldekkkel, Strpkával egyetemben egy progresszív, reformista vonalat képviseltem, sőt interjút is adtam a lap-

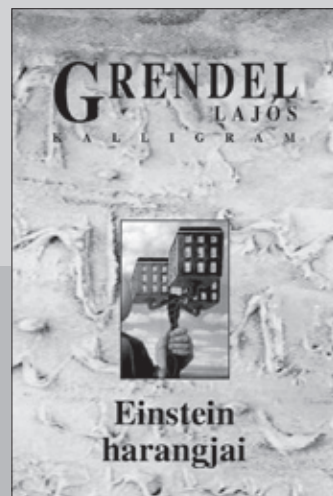
nak, ami nagy haragot váltott ki Sevc elvtársnál, a pártközpont ideológiai osztálya vezetőjénél (ez már 1989 tavaszán történt). Szóval nem fértem a bőrömbbe. A fiatalokkal, Litvákkel, Koleniccsel, Zbrush-sal szoros kapcsolatba léptem, de Mitánával, Dusekkel, Slobodával, Vilikovskyyal is jó barátságba kerültem. Karcsi szerint (Wlachovsky Karcsi) szerint ez volt az első eset, amikor egy magyart úgy fogadtak, mintha köztük tartoznék. Ez igazán nagy szó volt (és nem változott azóta sem).

Nos, ez volt az az alkalom, amikor a szlovákiai magyar fiatalokat rendszeresen fölkaroltam. Ez az *Iródia* nélkül lehetetlen volt. Az *Iródia* Hodossy Gyula találmánya volt, a nagyszerű fiatal költőé. Amolyan nem hivatalos írószövetségi magyar tagozat, amely sok gondot okozott a titkosrendőrségnek – mely független volt, vagyis nem volt alárendeltje semmilyen írószövetségnek. Itt ismerkedtem meg Talamon Alfonzzal, Hizsnyai Zolival, Farnbauer Gáborral, Krausz Tivadarral, Czakó Jóskával, HOGYA Györggyel és másokkal. Engem Talamon igazított igazán, ő prózát írt. Tizenhét éves volt, amikor megismertem, és harminc éves koráig tüneményes karriert futott be. Összebarátkoztunk, de sokat veszekedtünk. Neki nagyon nem tetszett a kilencvenes évek elején íródott prózám, nekem meg nem tetszettek a kilencvenes években írt novellái, mert úgy éreztem, hogy modorossá vált és ismétli magát. De annál nagyobb örömmel fogadtam a Trianon-könyvét. Ez újítás volt, a magyar próza anekdotikus hagyományainak újra-gondolása, egy másfajta anekdota, amellyel újraírta a kisvárosi életet. Csupa tűz, csupa szellem és persze remek humor, Mikszáth, Krúdy és valamennyire a latin-amerikai írók teljesen újszerű keveréke. Örökbecsű munka. Sajnos az autóbalesete mindent megváltoztatott...

HOGYA György tulajdonképpen ismeretlen még a szlovákiai magyar szerzők között is. Királyhelmecen született, ott él és rejtőzködő író – igen sikeresen rejtőzködik, még a legújabb könyveit is nehezen lehet megkapni. Pedig – most elhiszik nekem vagy nem – a jelenlegi magyar irodalom egyik nagy alakja. Esszéit ír prózában, vagy prózát esszében – mindenesetre az esszé és próza szerencsés keveréke, és ez nagy ritkaság, mert vagy az esszé dominál, vagy a próza lapos. De ő a kivétel. Szóval jó prózát esszében – ez igazán nagy teljesítmény. HOGYA azonban végtelenül szerény, hogy ne mondjam, mazochista. (Ez, persze, némi túlzás, de hogy valakit ennyire nem érdekel az utókora, nos, ezelőtt le a kalappal.)

A harmadik Győry Attila (a Süne), a punk volt. (Nos, nem kell egészen komolyan venni, a punk ugyanis nem intellektuális író, márpedig Győry Attila félig-meddig az.) 1987-ben vagy '88-ban-ben ismerkedtünk meg. Verseket írt, ez nem szólított meg, egyébként is Zalabaihoz vitte és Zalabai, ha jól emlékszem, csóválta a fejét. Viszont volt egy novellája. Az megfogott. Összeismertkedtem vele, s én voltam a kezdeményező. Az a novella nagyon tetszett. Hogy punk, fűtyültem rá. Mert novellista volt, és érett novellát közölt az Irodalmi Szemle. Aztán, már a rendszerváltás után, jött a *Kitörés*, az egyik legnagyobb dobása Győry Attilának. Élvezettel olvastam, Kerouac regényére emlékeztetett, persze az újonnan felszabadult kelet-európai, nyugat-európai utazásaira, amely nem minden humor nélkül való. A Kalligramban is megfordult a kilencvenes évek elején. Úgy mond könyvterjesztő volt.

Győry Attila „zűrös” volt, de ez is tetszett rajta, és jó barátságba kerültünk, mely a mai napig is tart. Emlékszem rá, valamikor '93-ban vagy '94-ben Rozsnyóra tartottunk (autón) egy író-olvasó találkozásra. Felsőszemeréd után egy szarvascsorda ment át az úttesten. Baljós jel – mondta Attila. Én persze nem hittem a baljós jelekben, pedig igaza volt. Iszonyúan gyorsan hajtott, Rozsnyó messze volt, késünk. Losonc külvárosában nekiment egy roma családnak, amelyik, furcsamód Alfa-Romeón közlekedett. Nem volt nagy baleset, de baleset volt, ráadásul egy négyéves kislány is ott ült a kocsiban. Ha annak baja esik, széttépnék. De nem esett baja. A roma család megfontolta a dolgot, és úgy döntött, hogy nem hívunk rendőrt. (Naná, hogy úgy döntött, Németországból hoztak kocsikat, és feketén el-

adták. Szóval egycsapásra egy losonci maffia kezébe kerültünk.) Meghívtak a házukba, lerendezzük a dolgot, mondták. Tízezer korona, oszt békesség. Továbbállhatunk. Természetesen Sünének nem volt tízezer koronája, szegény volt – no, nem mint a templom egere, de szegény. Elkezdődött az alkudozás. Végül is megállapodtunk. Visszafelé jövet megállunk, ők beszállnak egy autóba, és Sünéék lakásán megfosztják Sünéék családját a tévétől és a videótól. Így is történt. Losonctól Dunaszerdahelyig követtek, majd, amit lehetett, elvittek Sünétől. (Utóbb belegondolva, még jó, hogy ilyen olcsón megúsztuk. Még vér sem folyt.) Ajjaj. Ezek a kilencvenes évek... A vadkapitalizmus. Most már könnyű röhögni rajta.

Száz Pállal később ismerkedem meg, a 2006-os Fiatal Írók Táborában, Lukanényén. Ő tizenkilenc éves volt, leült az asztalunkhoz, melyen jó barátommal, Péterfy Gergellyel beszélgettünk, már nem tudom, hogy miről. Az ókori irodalomról? Vagy a perzsa irodalomról? Leült, és bekapcsolódott a beszélgetésünkbe. Mit bekapcsolódott? Mintha most érkezett volna a régi Perzsiából. Csak ámultam. Megjegyeztem Gergőnek, hogy ez nem tipikus. Jól megjegyeztem a nevét, s fölveltük a kapcsolatot. Pozsonyba költözött, színházrendezőnek tanult (el is végezte). Néhány darabot rendezett is, többek között Mészöly Miklóstól *Az ablakmosót* – a kassai Thália színházban volt a bemutatója. Aztán elvégezte a doktori munkáját magyar szakon. Barátok lettünk. Nagyon tehetséges volt, az első könyvére, az *Arcadiára*, fölfigyeltek Magyarországon is, legutóbb megjelent harmadik kötete – *Fűje sarjad mezőknek* – pedig, szerintem, az egyik legjobb könyv a magyar irodalomban 1989 óta (a magyar irodalomban, és nemcsak a szlovákiai magyar irodalomban).

Aztán filmmel is kísérleteztem Bacsó Péter kívánságára, ugyanis annyira megtetszett neki a *Vezéráldozat* c. novellám, hogy elhatározta, filmet csinál belőle. Így hát megtanultam filmet írni. Bacsó Péter rengeteget segített, nélküle elvesztem volna. Persze nem lett a filmből semmi. Bacsó Péter háromszor nekifutott, a harmadik alkalommal már szét is osztotta a szerepeket, már az egyik jelenetet el is készítette, de a szlovák producer váratlanul kilépett. Szóval nem lett belőle újra semmi. Hasonlóan jártam Havas Péterrel, aki szintén sokat segített a filmforgatókönyv megírásakor. Ő tévéfilmet készített volna a *Tömegsír*ből. A Római-parton laktam egy szállodában, esténként csavarogtunk – de ezúttal sem jött be a filmezés. Átkozott ügy, letettem róla. Ha nincs film, hát nincs film. Marad a novella és regényírás.

Karol Wlachovsky pedig fokozatosan a „menedzserem” lett. Így, idézőjelben mondom, de nyugodtam levehetem az idézőjelet, mert úgy beleásta magát a prózáimba, hogy szerintem már a gondolataimat is kitalálja. A Csehszlovák, majd a Szlovák Intézet igazgatója volt, és 2003-ban ment nyugdíjba. Azóta újra fordít, méghozzá hallatlan energiával – de most már megválogatja a fordítandó anyagot, ami így is gyönyörű. Új, korszerű szempontok szerint készülnek a fordítások, például Mikszáth tíz (!) kötete – tulajdonképpen a teljes Mikszáth-életmű a *Szent Péter esernyőjétől A fekete városig*, plusz a kisregények és a novellák. Ez maga egy elképesztő teljesítmény. Közben Kosztolányi *Édes Annája* (a *Pacsirta* tervbe van véve), és az én életművem – majdnem az egész. Közelről sem, meg távolról sem ismerek olyan fordítót, aki ennyire beleásta volna magát a magyar irodalomba. Éjjelét is, nappalát is a fordítói feladatok töltötték ki. Havonta egyszer, három-négy napra, nála lakom. Mindent alávet a fordításoknak, szinte nem is tud nélküle élni. Elámulok a könyvtárán. Például Máraitól (ez a másik kedvenc írója) összesen 114 kötetet gyűjtött össze, a *Naplója* (ez a kedvenc író kedvenc könyve) valamennyit.

Szóval mintegy húsz év óta a menedzserem lett, ami azt jelenti, hogy szlovákul sűrűn megjelenek, legutóbb a novelláim legteljesebb összefoglalója (50 fölötti novella!). Mert, csodák csodája, nincs menedzserem, Virág Ibolya, Szilágyi Mónika vagy Milosz Waligorszki inkább megtaláltak. *Én úgy nővök, mint a parti fű*. Na, de mindegy. A parti fű is fű. A szlovákiai magyar író kívül is áll, meg belül is, és ez a kívül-belül állás, akár tetszik, akár nem, bizonyos fokú distanciát te-

Toldi Veronika – fotó: Kovács Péter

remt az otthoni magyar irodalommal szemben. Főleg a népi-urbánus irodalommal szemben, mely az utóbbi évtizedben teljesen eluralkodott a magyar irodalmi életben. Mondhatni: lassan mindent megfojt. Sajnos.

■ 2011-ben egy váratlan betegség alapjaiban változtatta meg az életed. Hogy emlékszel vissza, voltak-e előjelek? És mi mindent strukturált át az életedben ez a történet?

– 2011. január 25–26-án Moszkvába indultam. Budapestről szállt föl a gép, így január 24-én Wlachovsky Karcsinál aludtam. A repülő kora reggel indult. 24-én este Seremetyevóban robbantottak az iszlamisták, Karcsi meg is jegyezte, ez nem jó jel. Mészáros Bandi egyetemi barátom és kollégám pedig le akart beszélni az útról. Ő nem menne Moszkvába, mondta.

Én viszont kénytelen voltam elmenni. Persze roppant kíváncsi voltam Moszkvára is, de nem ez volt az elsődrendű ok. 1992-ben jelent meg a *Thészeusz és fekete özvegy* című regényem. Az orosz fordítást Vjacseszlav Szereda készítette. Ezt a munkámat az egyik legjobb regényemnek tartom, de felemás kritika jelent meg róla. Az első orosz fordításom volt (megjelent róla egy kritika a Lityeraturnaaja Gazetában, még hozzá pozitív – de ekkor már kórházban voltam). Szóval úgy képzeltem, hogy nekivágok Moszkvának, bejárom a Vörös teret, a Patriarsije Prudit (az egyik kedvenc regényem, a *Mester és Margarita* ott indul), és mindenekelőtt orosz barátokra teszek szert. Hát ebből semmi nem lett.

Ha jól emlékszem, nyirkos, ködös idő volt reggel hétkor Budapesten, nem is igazán hideg. A Blaha Lujza téren szálltam fel a buszra, amely egyenesen Férihegyre vitt. Még tök sötét volt. Moszkvában, illetve Moszkva mellett, a repülőtéren, vas-tag hó fogadott. Elég messze voltunk Moszkvától, mintegy húsz-harminc kilométerre. De Moszkvában is jó darabig utaztunk. Szerencsére autóval vártak, a sofőr vidám fickó volt. Csak ketten ültünk az autóban. Jó meleg volt. A sofőr nem tudott magyarul, én pedig már a gimnáziumban tanult orosz is elfelejtettem. Hát angolul beszéltünk. A magyar intézet félig-meddig a központban volt. Elég nagy ház volt, engem a vendégszobában helyeztek el, ami a túlsó végén volt az intézetnek. Életemben nem laktam ilyen nagy lakásban, s főként egyedül. Örültem, mint egy gyerek, aki a legszebb karácsonyi ajándékot kapja. Kaptam egy Moszkva-térképet, vagy egy órára belemerültem, hogy megnézzem, hol töltöm azt a négy-öt napot. No, nem lett belőle semmi.

Január 25-én este körutat tettem a Magyar Ház körül. Cigaretta-t vettem és vacsorát. Este műsor volt a Házban, hívtak, de nem mentem el. Megvacsoráztam, majd leültem tévét nézni. Körülbelül fél tizenegykor az első jelét tapasztaltam, hogy valami nincs rendben az egészségemmel. Berajzoltam az útvonalat Moszkva térképén, és kiesett a toll a kezemből. Amikor másodszor is kiesett a toll a kezemből, elcsodálkoztam. Mert egyébként semmi bajom nem volt. Nem fáj a fejem, nem fáj a gyomrom... Alighanem a fáradtságra fogtam az egészet. Lefeküdtem aludni. De fél egykor fölébredtem. Hasmenésem volt. Majd ezután fogat mostam. Fél egykor (!). Fogalmam sincs róla, hogy miért. Későn ébredtem föl, úgy tizenegy óra lehetett. Átmentem az udvaron a Magyar Házba. Fölmentem az első emeletre, és mondani szerettem volna valamit. Valami olyasfélét, hogy milyen programom van... De más jött ki a számon. Körülbelül ilyesmi: „Felség, a franc föld künyösö parlatán elült a hadvasak zadorlata.” (Idézet Kálnoky László: *Shakespeare: XIX. Henrik* című paródiájából)

Nem tudtam beszélni! Illetve beszélni tudtam, de nem az jött ki a számon, amit mondani akartam. A vendéglátóim lemerevedtek. Sietve – jobb híján – teát főztek. Tudtam, hogy ennek a fele sem tréfa. Autóba ültettek, és azonnal orvoshoz vittek. Egyik orvos meg másik orvos... Délután öt órára végeztem. Bevittek egy ismeretlen kórházba, fogalmam sincs, hogy hová, Moszkva melyik részén volt, a délin? Vagy az északon? Jöttek az orvosok, megvizsgáltak, nem mondtak

Grendel Lajos – fotók: Geröcs Péter

semmit. Hatan voltunk a kórteremben, mindenféle náció. Még egy kirgiz is volt, minden hat órában Mekka irányába imádkozott, vagyis déli irányba, mert Mekka dél felé volt Moszkvától. Minden hat órában. Még éjfélkor is. Volt egy azeri is, ő nem imádkozott, ám rendkívül kedves volt, még egy narancssal is megkínált. A fekhely, hogy is mondjam csak, szóval a fekhely meglehetősen „hullámos” volt, nem egyenes és kényelmes. Jött a nővér, és infúziót adott. Este lett. Én egyedül, Moszkvában, ismeretlen helyen. Vajon hogyan jut el Pozsonyba a hír, hogy mi történt velem? Végre elaludtam.

Másnap reggel fölkeltem, és pár lépés után összeestem. Lassan, de biztosan, az egész jobb oldalam megbénult. Majd a hangom is elment. A harmadik nap volt a legkritikusabb. Egész éjszaka fent voltam. Futólag – nem komolyan – azt gondoltam: meg fogok halni. Mindenki lassan álomba szenderült, csak a kirgiz kelt fel hatóránként imádkozni. Nem tudom, mi okból, de irigyeltem őt. Aztán az átvirrasztott éjszaka után egész nap aludtam. Persze az orvosok is meglátogattak, de nem szóltak, még egy nyekket sem. Az azeri továbbra is igen figyelmes volt, láthatólag ő volt a „szobaparancsnok”. Mert ilyen is van. Legalábbis Oroszországban.

A negyedik vagy az ötödik napon váratlanul átcipeltek ugyanazon kórház másik termébe, amely ugyanazon az emeleten volt, mint az előző, de a különbség ég és föld volt. Az azerit és másokat még csak az előszobába se engedték be. Itt igazi kényelem fogadott. A legfőbb ok a fiam látogatása volt. Gábor abban az időben a szlovák belügyminisztérium szóvivője volt, tehát elég magasrangú politikus. Nem tudok másra gondolni. Ketten voltunk egy szobában, és a fiatal lány éjjel-nappal vigyázott ránk. Ott is aludt. Nagyon csinos fiatal lány volt. A szobatársam is bemutatkozott. Ő a svéd király – mondta. Én tudomásul vettem. Már nem csodálkoztam semmin se. Egyébként a szobatársam igen melegszívű volt, és főleg nem beszélt, csak mosolygott. Három vagy négy nap után elbocsátották, úgyhogy egyedül maradtam.

Nem mondom, hosszú volt a két hét, amit Moszkvában töltöttem, ráadásul semmit sem láttam a városból. Moszkva továbbra is ismeretlen volt előttem. Csupán egy kórháznak a külső falai és egy levelehullott faág, ami bekandikált az ablakon. Néha apró pelyhekben esett a hó. Gábor eljött Moszkvába és egy fiatal szlovák diplomatát is hozott magával. Illetve a diplomata Moszkvában tartózkodott, elég jól kijöttek egymással. Egyszer elvittek az orvoshoz, ő az udvar túlsó végén volt. Nos, tolókcocsiban vittek és nagy hó volt. Már alkonyodott. Az egész egy szürreális képre emlékeztetett. Ahogy a tolókcocsiban ültem, idegen helyen s a fák meghajoltak a nehéz hó miatt. Sok minden az eszembe jutott. Például az unokák, a diákok, az írás... Vajon tudok-e még írni? Aztán a némaságom. Vajon tudok-e beszélni folyamatosan? Nem úgy nézett ki. Gábor azt mondta, hogy fokozatosan átveszi az elhalt sejteket egy másik agysejt, csak türelem kell hozzá. Hát én türelmes voltam, mit tehettem egyebet... Aztán megmozdult az egyik ujjam. Biztató jelnek vettem. Végre letelt az utolsó nap is Moszkvában. A svéd királyra gondoltam. Istenem! Még jó, hogy az eszem megmaradt.

Biztosan megmaradt? Minden megváltozik ezután. De mi az, hogy minden? Moszkvában, betegen, hatvankét évesen, a minden azt jelenti, hogy egy csomó illúzióról kellett bevallanom, hogy csupán illúzió. Jó példája ennek a folyamatnak a *Négy hét az élet* című regényem, amelyet a moszkvai út előtt fejeztem be, már 2011 januárjában. Ez az út folytatható? Én úgy éreztem, hogy igen, s talán ma is úgy érzem. A groteszk hang meglehetősen háttérbe szorult, helyette a tragikus hang került előtérbe. Nem mindenkinek tetszett ez a szemléletváltás. Megöregedtem? Ez is csak részben igaz, hiszen jóval az agyvérzésem előtt készült ez a regény. Talán igaz az, hogy a 2006-os októberi események okozták a szemléletváltást, mely egy-két évig tartott. Gyurcsányt sosem szerettem, ezután pedig szinte gyűlöltem azt, hogy kézzel-lábbal kapaszkodik a hatalomba, függetlenül attól, hogy Magyarország a mélypontra jutott. Irodalom és politika? Sosem közvetlenül tükröződik a politika, de a politikai hatását az irodalomra úgysem tudjuk el-

kerülni, ha az, teszem azt, áttételesen is jelentkezik. Úgyhogy Gyurcsány politikai avantúrája közvetve jelentős szerepet játszott a szemléletváltásban. Jelenősebbet, mint gondolná az olvasó.

Február elején kerültem haza Moszkvából, még hozzá mentőkocsin, mert a repülőutazást szigorúan megtiltotta az orvos. Emlékszem, napsütéses délelőtt volt, olvadt a rengeteg hó. Tolószékben beraktak a mentőkocsiba, aztán elindultunk. Feküdtem a rögtönzött ágyon, még mindig csak az ujjaim mozogtak, szóval béna voltam, mint, teszem azt, a játékkacsa. De az ablakon kiláttam. Havas fákat láttam, később hepehupákat. S mindenütt hó. Magam elé képzeltem a háborús filmet, a sűrű erdőben partizánok lapulnak, keresve az alkalmat, hogy megtámadjanak. Délután, talán ötre, a fehérorosz határra értünk. Meglepően gyorsan végeztek velünk, mármint a határőrök. Aztán Fehéroroszország a végtelenbe nyúlva, Talán éjjel tízkor megálltunk egy lengyel határhoz közeli parkolóban. Az ápolók vacsorázni mentek, ott hagytak engem egyedül a sötét kocsiban. Vízelnem kellett. Mit mondjak. Körülbelül egyórán át vacsoráztak, s én a vizeletemet hősi erőfeszítéssel visszatartottam, mint a törököket Dobó, az egri csatahős. A lengyel határnál nem is kellett sokáig várunk. A vizeletemet hősi mozdulattal kiengedtem – ez most valóságos diadal volt. Lengyelországban elaludtam, csak Katowice táján ébredtem föl. Dél körül érkeztem meg a pozsonyi kórházba, a feleségem és a fiam vártak. Az intenzív osztályról éppen Traubner, az orvosprofesszor lépett ki. Ismertem őt. Rám nézett sajnálkozva. Csóválta a fejét, gondolni nem tudom, hogy mit gondolhatott. Valószínűleg gondolatban azt mondta, hogy ámen, ebből sem lesz énekes halott.

Toldi Veronika (1974, Székesfehérvár): a Kalligram Kiadó munkatársa. A beszélgetés részlet a Grendel Lajossal készülő interjúkötetből.

Grendel Lajos (1948, Léva): Kossuth-díjas író, a Kalligram Kiadó egyik alapítója. Számos magyar, szlovák és közép-európai irodalmi díj birtokosa. Pozsonyban él. Életműsorozata a Kalligram Kiadónál jelenik meg.

A Nibelung-ének (részlet)

Tizenhatodik kaland

Siegfried meggyilkolása

913 Gunther és Hagen gaztetre gerjedőben
vadászatot nyitottak álnokul az erdőben.
Elejteni akartak éles gerelyeikkel
medvét, vadkant, bölényt is. Bátrabbnak képzelni kit kell?

914 Siegfried is nagyúri módon velük lovagolt.
Tarsolyukban sokféle elemőzsia volt.
Egy forrás hús vize mellett éri majd Siegfriedet a vég.
Ezt javasolta Brünhild, a Gunther-feleség.

915 A bátor levente Kriemhildet felkeresi.
Vadászruháját lóhátra felteszi,
meg a lovagjaiét is. Átkelnek a Rajnán.
Ez lesz, amit Kriemhilda később mindennél inkább sajnál.

916 Megcsókolta a száján Siegfried a szerelmét.
„Isten adja meg, úrnőm, a viszontlátás kegyelmét,
hogy láthassalak én is, és a te szemed is engem lásson.
Mulass jól a rokonaidal. Nekem itthon nincs maradásom.”

917 Kriemhildnek eszébe jut a titka, amelyet Hagennek elárult,
de nem mer most erről beszélni. Szája panaszra tárult.
Siratta a nemes királynő, hogy a világra jött.
Zokogott a felesége Siegfried uraság előtt.

918 Azt mondta a lovagnak: „Inkább ne menj vadászni!
Rosszat álmodtam az éjjel. Két vadkant láttam cikázni
egy mezőn, és a virág mind vörösré színeződött.
Azért sírok, mert a lelkem aggodalomtól törődött.

Aggodalomteli szívem merényletre gyanakszik.
919 Valaki az életedre tör, mert valaki rád haragszik.
Valaki a halálos ellenséged. Valaki gyűlöl.
Maradj itthon, drága férjem! Ezt tanácsolom tiszta szívből.”

Siegfried felelte: „Drágám, megjövök néhány nap múlva.
920 Nem tudok senkit, aki hozzám gyűlölettel viszonyulna.
Mert hiszen szeret engem az összes rokonod.
És a többi lovagokról ugyanezt mondhatod.”

„Nem, Siegfried, jó uram, nem! Félek, közel a veszted.
921 Láttam egy borzalmas álmot. A völgyet fölkerested
két hegy közt: rád omoltak, és nem láttalak többé.
Ha most tőlem elmégy, sírni fogok örökké!”

Siegfried a kiváló nőt átölelte,
922 és csókolgatta. A csóknak nem volt betelte,
de utána mégis elbúcsúzott a férje.
Nagy bánatára Kriemhild többé nem látta élve.

Indultak. Beügettek egy sűrű erdőbe,
923 hogy majd ott mulatnak. Sok lovag arra jöve,
Gunther és a főudvaroncok nyomában haladt.
Gernot és Giselher inkább otthon maradt.

Számos paripa, málhás, a Rajnán át úszott egy sort.
924 A vadásztársaságnak vittek kenyeret, bort,
továbbá halat és húst és egyéb készleteket,
amit egy ilyen hatalmas király az útra vitet.

Letáboroztak, még innen a zöld erdei lombon,
925 egy mocsár szegélyén, a fölébe nyúló széles dombon,
ahol lesz a vadászat, és ahová a vad az erdőből kifut.
Siegfried is odaért már. Ez a király tudomására jut.

Felmásznak a vadászok a leshelyükre
926 az erdő minden zugában. Így szól a férfi, a büszke,
Siegfried, a nagyerejű hős: „Ki fog itt az erdőben
olyan helyet mutatni nekünk, ahol jár a vad bőven?”

Azt mondta erre Hagen: „Inkább váljunk külön,
927 mielőtt fogni kezdjük a vadakat fülön!
Hadd tudja meg a király úr, ki a legjobb vadász,
és az erdő melyik zugában milyen vaddal ki hogyan csatáz!

A hajtókat és a kopókat arányosan osszuk el!
928 Így mindenki mehet arra, ahol a legjobb vadra lel.
Aki a legjobbat elejti, számíthat kitüntetésre.”
Szétválnak a vadászok, egymást már nem is veszik észre.

929 Azt mondta Siegfried uraság, hogy: „Nekem nem kell vadászeb,
csak egy jó kopó kell, akinek nincs annál szebb,
mint rábukkanni a nyomra, és felhajtani a vadat.”
Így beszélt az a férfi, aki legyőzött számos hadat.

930 Egy öreg vadász hoz akkor egy ügyes kopót,
aki odavezeti a nagy hőst, ahol a bozót
mélyén vadak lapulnak. Amelyik onnan kirohan,
elejtik a vadászok, ahogy ma is teszik sokan.

931 Amit a kopó kihajtott, az lett a zsákmány egésze.
Ledöfte mindet Siegfried, a nagy hős, a Német Alföld merésze.
Olyan gyors a paripája, hogy utolér minden vadat.
Így a vadászat terén is fényes győzelmet arat.

932 Minden tekintetekben megállta a helyét.
Az első vad, amelynek szétverte a fejét
a puszta két kezével, egy izmos rozsomák.
Aztán jött egy szörnyű oroszlán. Addig rejtették a fák.

933 A kopó verte fel őt is, akit Siegfried aztán meglőtt.
Elővett erre a célra egy igen erős nyílvevő.
A lövés után az oroszlán ugrik mindössze hármat.
A Siegfried mellé beosztott vadászok ezzel jól járnak.

934 Ezután további zsákmány: egy bivaly és egy bölény,
négy őstulok és egy rénszarvas: veszélyes csodalény!
Jó lova úgy viharzik, hogy egy vad sem menekül.
Szarvasbika és -tehén is mind-mind terítékre kerül.

935 Amit az eb fölver eztán, az egy jókora vadkan.
Menekülni próbál. Siegfried elébe pattan.
A vadászatot mesterfokon űzi. A vaddisznót nem hagyja.
Az meg eszeveszett haraggal Siegfriedet megtámadja.

936 Kriemhild bátor lovagja karddal vagdalkozik.
Más vadász ilyen cselekedetre aligha vállalkozik.
Siegfried leszúrta a disznót. A kopót pórázra kötötték.
Nagy zsákmányt ejtett a nagy hős. Ezt a burgundok hírül vették.

937 Szóltak a vadászok: „Siegfried úr, ha lehet,
a vadak némelyikének hagyd meg az életet,
különben a hegy és az erdő kihál és kiürül.”
Ezt hallva a merész hős mosolyra derül.

938 Hallatszott mindenfelé nagy láрма és harsogás.
Emberektől és ebektől olyan hangos hurrogás,
hogy visszhangzik attól a fenyves és a hegy.
A vad nyomába huszonnégy kutya-falka megy.

- 939 Sok állat hullott el akkor, amelyre ajzottak íjat.
Számos lovag remélte: ő kapja meg a díjat,
legkiválóbb vadászként. De ez nem lehetséges,
míg a tábortűznél ott van Siegfried, a vadölésben tehetséges.
- 940 A vadászat befejeződött, és mégsem egészen.
A kik a tűzhöz igyekeztek, vittek sütésre készen
vadpecsenyét és gereznákat lenyúzza.
Hej, de sok jó falat lesz a királyi konyhán nyársra húzva!
- 941 Hangzanak a királytól olyan értelmű parancsok,
hogy étkezni szeretne. Rivalló kürt szava harsog,
hegyet-völgyet betöltve, hogy mindenki értse meg:
a vitélő nagyurak mind a vadásztanyán gyülekezzenek.
- 942 Szólt Siegfried egyik vadász: „Uram, a kürt szava
fülembé harsogva jelzi, vár a vadásztanya
téged és mindannyiunkat. Erre válaszolok.”
Zendült harsanva kürtszó, amely a hajtókat hívja, sok.
- 943 Szólt Siegfried úr: „Magunk is távozzunk a fenyvesből.”
Lova vitte nyugodtan. Vele a hajtók seregestől.
Lármájuktól felugrik egy rettentő vadállat,
egy jó nagy barnamedve. Siegfried ilyen szót hallat:
- 944 „Felgerjesztem a vadászok mulatni vágyó kedvét.
Eresszétek a kopót el! Amott látok egy medvét.
Magunkkal tereljük, amerre van a szállás.
Vagy zsákmányunk lesz, vagy elfut, de nincs neki többé megállás!”
- 945 A kopót eleresztik. A medve menekül.
Kriemhild férje nyeregben üldözi egyedül.
Egy köves részhez érve, tovább nem jutott.
Az erős állat azt hihette, hogy Siegfried elől elfutott.
- 946 Leugrik a lováról a lovag, a verhetetlen.
Rohan a nyomában. Az állat helyzete menthetetlen.
Siegfried elfogta rögtön. A medve meg sem sebezte.
Nem menekülhetett el. A lovag megkötözte.
- 947 Nem tudta a leventét agyonharapni vagy összetépni.
A nyereghez volt kötözve. A lóval együtt kellett neki lépni.
A hős odavezett a tűzhöz büszkén és jókedvűen,
hogy része legyen a társaságnak szórakozásban, derűben.
- 948 Látványnak hej, de pompás, amint üget a szállással!
Erős és hatalmas az oldalán a lándzsa.
Sarkantyújáig leér a díszes, drága kard.
Vadászkürtje mives vörösarany lemezekkel takart.

949 Nincs szebb annál, mint ami rajta volt, vadászruha!
Fekete köpönyeget viselt ő, anyaga tafota.
Süvege cobolyprém, kisebb vagyont ér persze.
Hej, milyen fényes paszománnyal volt ékesítve a tegze!

950 Párducbőrrel volt bevonva ez a gyönyörű tegez,
ettől édes illata is volt. Olyan íjhoz tartozik ez,
amelyet felajzani ott van egy tekerő szerkezet.
Ennek munkája segíti, ha kell, a gyenge kezét.

951 Ruházata többi része tengeri vidra bőre,
rajta kivarrva prémes állatok sokféle szőre.
Mindkét oldalán kivillan sok arany fibula.
Így vonult át az erdőn a vadászat bátor ura.

952 Vitte Balmungot, a széles és roppant értékes kardot.
Olyan volt annak az éle, hogy sosem vallott kudarcot,
ha Siegfried sisakra sújtott. Elei metszenek.
A szép ruhájú vadász úr hangulata remek.

953 Mondom, mivel hibátlan leírásra törekszem:
nincs nyílvevője, amely a legjobb ne volna, egy sem.
Arany köpűben ül meg a nyílhegy: tenyérynyi széles!
Rögtön meghal az élő, ha megsebzí ez az éles.

954 Léptet a nemes levente nagyon vadász-mód.
Gunther szolgáló-népe látja, hogy jön amott.
Futnak elébe, lovának zabláját kézbe vetve.
Látják, hogy a nyereghez oda van kötve egy jó nagy medve.

955 Miután leszállt a lóról, kioldozta, ahol
össze volt kötözve a medve. Teli torokból csahol
az egész kutyafalka, a vadállatot látva.
Az futna a fákhöz. A férfiaknak az ijedségtől a szája tátva.

956 A medve megriadva a konyhán átrohan.
Hej, menekülnek a kukták a tűz mellől sokan!
Hej, de sok üst borul ki, de sokan rúgnak parázsba!
Hej, de sok finom falatnak lett hamuba potyogása!

957 Az urak és a szolgák felugranak a székről.
A medve őrzöng. A hajtó az ebeket a porázvégről
eloldja. A királytól parancsot erre kap.
Ha nem végződné halállal, jól sikerülne a nap.

958 Lándzsákkal és nyilakkal, tovább nem heveredve,
rohannak a hősök, a bátrak, amerre szaladt a medve.
A kutyák úgy nyüzsögnek, hogy lövés csak kevés megy.
Vadászordítózástól visszhangzik az egész hegy.

959 A kutyák elől a medve, ahogy tud, menekül.
Senki utol nem éri, Kriemhild férjén kívül.
Ráemeli a kardját. Azonnyomban leszúrja.
Utóbb aztán a medvét a tűzhöz viszik újra.

960 A szemtanúk úgy vélekedtek, hogy Siegfried csakugyan erős.
A szolgák mondták, hogy üljön asztalhoz a sok büszke hős.
Egy szép tisztáson nekilátott a lakomának minden vadölő.
Hej, micsoda remek étek a vadászok elé kerülő!

961 Viszont nem jön pohárnok, aki töltené a bort.
Pedig jobb kedveskedésre nem keríthetne sort!
Ha emögött nem lapulna egy aljas, gyáva trükk,
a gyalázattól megmenekülne, aki jelen van, mindegyikük.

962 Azt mondta erre Siegfried: „Furcsállom ám azt,
hogy miközben a konyha étellel minket eláraszt,
a gondatlan pohárnok nem hozza a bort!
Ha a kiszolgálás ilyen rossz, nem kerítek több vadra sort!

963 Bizony megérdemeltem, hogy jobban ellássanak!”
A király szólt asztala mellől, az álnok, hitvány alak:
„Ami itt most hiányzik, majd bőven megkapod azt.
Ez Hagen hibája. Ő minket szomjan halaszt!”

964 Tronjei Hagen felelte: „Tisztelet és alázat!
Azt hittem, király úr, hogy a mai vadászat
Spessartnál esedékes. Én a bort oda küldtem.
Sajnálom, ha most itt állok megszegyenülten.”

965 Szólt Siegfried úr erre: „Átkom sújtsa le a bor őrét!
Kértem ide hét öszvérterhelésnyi méhsört és lőré!
Hogy lehetséges, ejnye, hogy az ide nem érkezik?
Jobb volna táboroznunk közel a Rajna vizéhez!”

966 Tronjei Hagen felelte: „Ti nemes lovagok!
Itt a közelben egy hűs vizű forrást tudok.
Menjünk oda máris, hogy ne legyen bosszúság!”
Ebből az ötletből sok lovagra szakadt nagy szomorúság.

967 Siegfriedet, a leventét a szomjúság megtámadta.
Ezért ő az asztalt csakhamar lebontatta.
Menni akar a hegyre, ahol a forrás fakad.
Az ellene szőtt aljas ármány a kívánt úton halad.

968 A Siegfried ejtette zsákmányt rakták több szekérre,
hogy az, vontatva lovakkal, a wormszi várat elérje.
Aki látta a zsákmányt, csodálta Siegfriedet.
Hagen az, aki vele szemben megszegte a hitet.

- Elindultak arra, ahol állt a jókora hárs.
 969 Tronjei Hagen így szólt: „Mondta nekem sokféle társ,
 hogy legyőzhetetlen Kriemhild férje versenyfutásban.
 Hej, de égek a vágytól, hogy ezt magam is lássam!”
- Felelte erre Siegfried, a Német Alföld bátra:
 970 „Tegyünk, nosza, próbát! Akkor hát nincs más hátra,
 a futóverseny indul a forráshoz: iszkiri!
 Akárki lesz a győztes, díjazás jár neki.”
- Mondta Hagen: „Tegyünk hát próbát, de most, ne majd!”
 971 Felelte erre Siegfried: „Mielőtt szól a »rajt!«,
 én ide a fűbe, lábatok elé heverek!”
 Gunthernek az örömtől már-már a könnye pereg.
- Azt mondta a merész levante: „Ennél is tovább megyek!
 972 Felszerelést, mindent, amim van, magamra kell, hogy vegyek.
 Velem lesz a lándzsám, a pajzsom, és minden vadászholmi.”
 Felköti a tegzét, a kardját: így fog a forráshoz loholni.
- Gunther és Hagen nem így tesz: ők éppen levetkőznek.
 973 Egy szál ingük fehérlik. Ott állnak, remélve, győznek.
 Mint két erdei párdúc, úgy futott a két férfi.
 De a forrás vizéhez Siegfried hamarabb tudott odaérni.
- Ez a hős minden dologban mindenkit zebre tesz!
 974 Most lecsatolja kardját. A földön a tegez.
 Nekitámasztja a kardját a hős egy hársfaágnak.
 Ott áll a csobogónál, ahol a habok egymásra hágnak.
- Siegfriedben felgyülemlett minden kiválóság.
 975 A pajzsát ott lerakja, ahol a habok a partot mossák.
 Szomjas, de nem iszik addig, míg a király szomja nem csillapul.
 Guntherben köszönetként galád szándék lapul.
- A forrás vize hűvös, jóízű, tiszta.
 976 Gunther, fölé hajolva, merít, hogy azt issza.
 Miután ivott a vízből, oldalra lép.
 Siegfried is cselekedne örömet eképp.
- Udvariaskodni kár volt! Az íjat és a kardot
 977 és minden többi fegyvert Hagen messzebbre hordott,
 kivéve a lándzsát, mert azt kezébe vette,
 célozva a hős ruháján az odavarrt keresztre.
- Amíg Siegfried, a nagy hős a forrásból iszik,
 978 a lándzsehegy nagy erővel a keresztnek ütközik,
 a szívet keresztülütve. A vér Hagenre fröccsen.
 Ilyen gatzettet elkövetni nem fog egyetlen hős sem!

- Állni hagyta a lándzsát, Siegfried szívébe vágón.
 979 Ilyen gonosz indulattal ezen a világon
 Hagen férfi elől még sohasem menekült.
 Amikor Siegfried megérzi, hogy súlyos sebesült,
 őrzöngve felugrik a forrás vizeinél.
 980 A szívéből kiállva a hosszú lándzsanyél.
 Keresi, hol lehetne az íja vagy a kardja.
 Ha megvan, Hagen akkor amit érdemel, azt kapja.
 De a halálra sérült a kardját nem leli.
 981 Nincs más fegyvere semmi: a pajzs marad neki.
 Felkapja a forrás vize mellől, és Hagent megtámadja.
 Előle nem menekülhet Gunther király udvarnagya.
 Bár halálos sebesült már, csapása úgy suhog,
 982 hogy arról a pajzsról csak úgy zuhog
 a sok-sok drágakő, és a pajzs kettéhasad.
 Látszik, a jövevény úr a bosszú útján halad.
 Hagen a hős kezétől a földre dől.
 983 Visszhangzik a forrás Siegfried ütéseitől.
 Ha kéznél volna a kardja, lenne Hagen oda,
 annyira tombol a sérült. Erre megvan minden oka.
 Elsápad arca színe, lábán már nem tud állni.
 984 Eddigi erejétől meg kell neki válni.
 A halál jelét mutatja fakó arca színe.
 Gyászba fog borulni érte sok szép nőnek a szíve.
 Kriemhild ura lerogyott hát a virágok közé.
 985 Őket a sebéből folyó vér bőséggel öntöze.
 Azokat átkozni kezdte gyötrelmei között,
 akik álnoksága révén a halálnak ütközött.
 Akkor így szólt a sérült: „Ti gyáva aljasok!
 986 Miért szolgáltalak titeket, ha kezetektől meghalok?
 Hozzátok mindig hű voltam. Ezért az életemmel fizetek.
 Közeli rokonotokkal nagy gonoszságot cselekedtetek.
 Ez a szégyen arra is száll, aki később születik,
 987 semhogy bűnrészes lehetne. Haragotokban ti pedig
 az én személyemen nagy, túl nagy bosszút álltatok.
 Undorral lökjenek ki maguk közül a derék lovagok!”
 A lovagok odarohannak, ahol Siegfried a fúbe harap.
 988 Mindannyiuknak keserves ez a nap.
 Akiben becsület élt még, szívből megkönnyezte.
 Érdemben gazdag vitéznek lett aznap siralmas veszte.

- A burgundok királya Siegfriedet siratta.
 989 A haldokló azt mondta erre: „Ezt inkább hagyd csak abba!
 A baj miatt ne sírjon az, aki okozta,
 mert szégyent érdemel csak. Kár, hogy a mai nap ezt hozta!”
- Szól erre Hagen, a kegyetlen: „Nem értem, mit panaszol!
 990 Vége a gondnak, a bajnak, amely rajtunk araszol.
 Senki sem akad ezentúl, aki hatalmunkat fenyegetse.
 Örülök, hogy az ő uralmát az én kezem lenyeste!”
- „Te csak ne dicsekedjél!” – mondta Siegfried erre. –
 991 „Ha látom, hogy benned a szándék honnét irányul merre,
 bizonyos, hogy időben tapasztalod erőmet!
 Senkit sem sajnálok úgy, mint Kriemhildet, drága nőmet.
- Irgalmazzon az Isten, amiért fiam van,
 992 aki el fog merülni a gyalázat-folyamban,
 amiért atyafisága orvul gyilkolt.
 Ezt siratnám” – mondta Siegfried –, „ha nem lennék hamar holt.
- [Nagyobb gyilkosság nem esett még a világon sohasem”
 C 1005 – szolt Siegfried a királyhoz –, „mint ami történt velem.
 Nagy vészek közepette életedet és híredet megóvtam.
 Nem ezt érdemeltem, amiért hozzád hű voltam.”]
- Szolt siratnivalóan a halálba induló:
 993 „Nemes király, ha akarsz még valaha lenni jó,
 úgy arra kérlek, mert már közel a végem,
 hogy oltalmad alá kerüljön drága feleségem,
- és kérlek, ne feledd, hogy édes húgod ő.
 994 Fejedelmi hatalomban téged híven elismerő.
 Szolgáim és az apám is, hogy visszatérek, leshetik.
 Nincs még egy nő, akinek a férjét keservesebb halálra vetik!”
- A réten a virágok véréből nedvesek.
 995 A halállal tusázik. Győzelmes fegyverek
 a halálnál: húsába vágnak. Pengéjük éles.
 A bátor, büszke hős már nem volt beszélni képes.
- Az urak, látva, hogy immár a nagy hős halott,
 996 egy arany pajzsra tették, amely drágakővel kirakott,
 és azton tanakodtak, mint lehet eltitkolni,
 hogy Hagen volt a tettes, aki kezet emelt gyilkolni.
- Szolt köztük nem kevés így: „Hát ez egy mocskos eset!
 997 Legjobb, ha egybehangzón úgy mondjuk a történetet,
 hogy amikor Kriemhilda férje egyedül vadászni ment,
 rablók törtek rá, megölték a fenyvesben, arra fent!”

Tronjei Hagen így szólt: „Majd én visszaviszem!
 És ha megtudja Kriemhild? Semmibe veszem!
 Brünhildet megalázta, és durva volt a sértés.
 Hogy mennyit fog zokogni, nekem mellékes kérdés.”

JEGYZETEK

Gunther nászéjszakája és a két királynő összeveszése után Siegfried halála a harmadik csúcspont a műben, egyszersmind a cselekmény első felének tulajdonképpeni lezárása. A Szerző nem kapkodja el: nyugodtan, részletezve, afféle középkori nagyrealistaként írja le a vadászatot, ezáltal mesteri módon előkészítve, lélektanilag is motiválva a gyilkosságot. Észrevehetjük, hogy Siegfried – noha pozitív szereplőnek, sőt a kiválóság megtestesítőjének állítja be a Szerző – rendkívül ellenszenvesen viselkedik, mindenkivel meggyűlölteti magát, és valósággal kiprovokálja a merényletet. Nem elég, hogy ő ejti el a legtöbb és legnemesebb vadat (köztük egy oroszlánt is), nem elég, hogy halálra rémíti a végre lakomához jutó vadásztársaságot egy élve elfogott medvével (amelyet aztán ő és csakis ő tud elejteni), még versenyfutásban is megszégyeníti Gunthert és Hagent: összes fegyverét magára öltve is hamarabb ér a végzetes forráshoz náluk. Mindenre képes, egyet kivéve: átlátni rajtuk, észrevenni szándékaikat. Pedig azok nyilvánvalóak, legalábbis az olvasó számára.

Ugyanakkor Siegfriedet – legalábbis a halál perceiben – tekinthetjük Krisztus postfigurációjának is. Őt is élve szögezi fel a gyilkos kéz a keresztre. A 984. strófában említett „sok szép nő”, aki gyászba fog borulni érte, Krisztus siratására emlékeztet. A 987. strófában kimondott szörnyű átok, amely szerint Siegfried kiontott vére a burgundok ezután születendő ivadékaira is rá fog szállni, párhuzamba állítható azzal az újtestamentumi szöveghellyel (Máté 27.25), amely szerint Krisztus kiontott vére az egész zsidó nép fejére száll az idők végezetéig. Kriemhild cselekedeteit is – ennek megfelelően – a kollektív bosszú tébolya fogja vezérelni.

913

Bátrabbnak képzelni kit kell?: a Szerző keserű gúnyolódása. Az előző félsorban emlegetett medve, vadkan és bölény Ady Endre eltévedt lovasát juttatja a magyar olvasó eszébe. Talán bizony Ady olvasta Szász Károly fordítását?

915

vadászruha, „pirsgewant”: Siegfried nem azt a harci köpönyeget fogja viselni, amelyre Kriemhild felvarrta a keresztet. Az ilyen következtelenségek fölött érdemes napirendre térni.

Átkelnek a Rajnán: vagyis nem lehet a Vogézek a vadászat helyszíne, mint azt sokan feltételezik, mert az erdős hegység, akárcsak Worms, a Rajna bal partján fekszik. De az is lehet, hogy a Szerző (már megint) nagyvonalúan bánik a topográfiával.

918

a virág mind vörösre színeződött: Kriemhild rémálma a merényletkor be fog teljesülni.

923

Gernot és Giselher: nem akarnak részt venni a gyilkosságban. Hiába: tudnak a tervről, és nem akadályozzák meg, nem figyelmeztetik Siegfriedet, ezért ők is bűnrészesek.

928

a legjobb vad: gonosz célzás Siegfriedre, akit Hagen fog „elejteni”.

930

a vadászok, „di gesellen”: a hajtók által elejtett vadak is Siegfried zsákmányának számítanak. A Szerző szóhasználatában összerosódnak az úri vadászok és a vadászatban segédkező szolgák.

932

izmos rozsmák, „starkez halpswuol”: az állat neve csak ezen a helyen fordul elő a német írásbeliségben, ezért a tudósok mindmáig vitatkoznak, mit is jelenthet. Ízelítőül néhány ötlet. Vadmalac, a „halp” miatt. (No de elképzelhetjük-e egy ilyen

nagy hősről, hogy vadmalacot öl pusztá kézzel? Különben is, lesz mindjárt egy kifejlett vadkanunk.) Farkas. (De arra van egy közismert, közérthető szó.) Bölény. (De az is lesz még, saját nevén.) Vadló. Jávorszarvas. Törpesárkány. Kentaur. Szász Károly a farkasra szavaz, amely nála a szótagszám kedvéért „csikasz farkas”. Én egy olyan állatot kerestem, amely előfordulhatott a régi német erdőségekben, kisebb az oroszlánnál (mert mindjárt az is lesz), de egy Siegfriednél gyengébb hős nem merné pusztá kézzel megátámadni, és nem annyira közismert, mint a farkas. Ez pedig a rozsomák.

oroszlán: a „leuwe” jelentése egyértelmű, mégis azt állítják némelyek, hogy inkább hiúzról lehet szó. A Szerző nem úgy gondolkodott, mint ezek a tudósok: őt nem az érdekelte, hogy él-e oroszlán a Rajna-vidéken, hanem az volt fontos neki, hogy Siegfried a halála előtt még egy oroszlánt is elejtsen. A másik lehetséges megoldás: egy népvándorlás korabeli vándorcirkusztól megszökött oroszlán jön szembe a nagyerejű hőssel.

934

rénszarvas, „schelch”: ez is egy hapax legomenon, az én fordításom tippnek tekintendő. A strófában négyféle állatot említ a Szerző, ebből Szász Károly kettőt kispórol, marad az ő verziójában a bölény és a „bival”.

936

aligha vállalkozik: nem volt szokás karddal vadászni. A vaddisznót többnyire lándzsával ejtették el.

938

huszonnégy kutyafalka: ez jelzi a vadászkörzetek eloszlását és az erdő egészének nagyságát. Börzsöny vagy Bakony méretű tájat képzeljen a magyar olvasó.

940

gereznákat lenyúzóva: a vadászat helyszínén volt a teríték, ahol a zsákmányt megnyúzták, kizsigerelték és feldarabolták. A bőrt és a húst külön szertartás keretében vitték a király, illetve a fővadász elé.

941

a király: Gunther mindvégig jelen van a vadászon, de az ő teljesítményét elhallgatással értékelteti a Szerző.

945

köves rész, „gewelle”: hegyomlás következtében jöhetett létre.

947

szórakozás, derü: Siegfried nem veszi észre, hogy valójában halálra rémíti az udvart a medvével. Az ebből adódó komikumot a Szerző alaposan kihasználja.

949

tegez, „kochaer”: nyílvevesszőtok, puzdra.

950

Párducbőr és édes illat: elterjedt hiedelem volt, hogy a párduc kellemes illattal csalogatja magához a zsákmányállatokat.

tekerő szerkezet, „antwerc”: így nevezték minden csavaros szerkezetet, a kőhajító gépeket is. Siegfried keze nem „gyenge kéz”, számára az antwerc inkább csak státusszimbólum.

951

tengeri vidra, „ludem”: újabb hapax legomenon, esetünkben olyan ismeretlen állat, amelynek értékes prémje van. Szász Károly szerint „hiúz”.

952

Balmung: a fontosabb kardok tulajdonnevet viseltek. Mint láttuk, nemcsak harcban jeleskedik Balmung, hanem vadászon is.

953

köpű, „tülle”: a nyílvevessző elejébe illesztett vasvagy rézcső, amely a nyílhegyet rögzíti.

nyílhegy, „sahs”: tkp. kétélű kés, amilyen a harci nyílhegynél jóval szélesebb vadásznyílhegy is volt. A szó a szászokról kapta a nevét, akik eredetileg ilyen kést használtak.

954

vadászi-mód, „weidenlich”: a Szerző szóalkotása.

956

konyha: tábori konyha, szabadtéri tűzhelyekkel.

964

Spessart: Würzburg környéki erdő, messze a Rajnától. Pimaszság Hagentől, amikor azt állítja, hogy azt hitte, ott lesz a vadászat.

965

Árkom sújtsa, „hab undanc”: Hagenre vonatkozik. Ő irányította máshová nemcsak a bort, hanem Siegfried méhsörét és lőrét is.

löre, „lutertranc”: felvizezett törköly másoderjesztésű szüredéke.

969

hárs: a középkori tájleírásokban a forrás tartozéka.

971

a fűbe (...) heverek: Siegfried ezzel is előnyt ad versenytársainak. Amikor ők nekiiramodnak, neki még fel kell tápázkodnia, méghozzá fegyvereivel együtt.

977

Udvariaskodni: a fegyverek lerakása tiszteletudó gesztus volt.

kereszt: némely irodalomtudósok arra hívják fel a figyelmet, hogy Siegfried részletesen leírt, pompás vadászöltözéke nem lehet azonos azzal a harci köpönnyel, amelyre Kriemhild rávarrta a keresztet. Én viszont elbeszélőként úgy látom: ha egyszer Kriemhild felvarrta a keresztet, akkor az ott van Siegfried hátán, függetlenül attól, hogy éppen milyen öltözetet visel.

979

menekül, „vlühten”: szó szerint is lehet érteni, vagyis úgy, hogy Hagen a halálos dőfés után elszalad. Csakhogy egyrészt Hagen fondorlatos és kegyetlen ugyan, de egyáltalán nem gyáva. Másrészt azért is ott kell maradnia a helyszínen, mert máskülönben Siegfried nem verhetné agyba-főbe a pajzsával. Itt inkább arról van szó, hogy a Szerző a gyilkosság pillanatában – igazi nagy íróként

– kijelenti, hogy Hagen nemcsak gyűlöli Siegfriedet, nemcsak növekvő hatalmától tart, hanem annak kiválósága elől is menekül, ezért „gonosz” az indulata. Ezáltal Hagent is, a maga sötét voltában, nagyobb formátumúvá teszi, mint eddig volt.

984

szín: feltűnő a „varwe” szó használata kétszer egymás után. Az arc fakó színe ellentétben áll az összevérzett pázsit vörössel.

később születik: Siegfried megátkozza a burgundok ezután születendő ivadékait is. (A 992. strófában saját fiát sem fogja kímélni, minthogy ő is vérrokona Gunthernek.)

C 1005

Azért érzem indokoltnak e strófa beiktatását, mert számottevően növeli a szöveg belső feszültségét, ha Siegfried előbb keserűen vádolja Gunthert, és csak aztán ajánlja oltalmába az özvegységre jutó Kriemhildet.

995

A halál: fegyveres vitéz képében jelenik meg, és nyílt küzdelemben győzi le Siegfriedet, nem úgy, mint Hagen.

998

visszaviszem: mármint Siegfried holttestét Wormsba. Hagen cinikus szavaiból kiderül, hogy Kriemhildnek is ártani akar, és hogy Siegfried halála után magát tekinti a hatalom tényleges birtokosának.

Fordította és a jegyzeteket írta Márton László

Márton László (Budapest, 1959): író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Faust I-II.* (műfordítás, 2015), *Hamis tanú* (2016), *Walther von der Vogelweide: Összes versei* (műfordítás, 2017), *Két obelisz* (regény, 2018).

Az őrjöngő Héraklész

„Neokon seggnyaló férgek! Már a ti időtök is lejárt. Menjete holnaptól Torinóba: házhoz jött egy csomó neokon, akiket leszophattok. Merkel az Északi Áramlat 2-öt akarja. Macron Szentpétervárra ment putyinozni. Kurz pedig az új trend élére állt. Ne feledjétek megkúrní John McCaint is, mielőtt az nekrofilia lesz. Undort keltő pofátokat még visszataszítóbbá teszik (? talán teszi. S. J.) a vizsályt, konfliktust imádó amerikai hadiipari érdekek előretolása a magyar érdekekkel szemben. Drop dead!”

„Figyelj, te mocskos patkány, tudnál még egy hozzád hasonló férget említeni, aki egyrészt kiadta egy újságíró kérdését, amit egy sajtórészleghez intézett – ráadásul úgy, hogy ott a magán e-mailje? Kitegyem a te magán e-mailedet? Anyád mit szólna, ha az övét tennéd ki, mocskos pióca? Kurvára vigyázz magadra!” (Lovas István állítólagos levelei Ungár Péterhez, amelyeknek tartalmával egyetért.)

A halált a családukban mindig szokatlan jelenségek kísérték. Emlékszem nagyanyám tetemére, amely egyszer csak fehér párát bocsátott ki magából a ravatalon. Marija Ignatyjevna nagyhercegnőt be sem engedték végül a legbelső terembe. Hosszan várakoztattuk a nyári konyhában. Azt mondtuk, hogy a tyúkjai búcsúznak éppen a halottól, és lehetetlenség a ruháit ilyen gyorsan megtisztítani. Engem küldtek el a temetésrendezőhöz, hogy tanácsot kérjünk tőle. A temetésrendező azonnal rátette a koporsófedelet, és az udvaron álló bakra vitette a halottat. A koporsó azonban továbbra is ontotta magából a fehér párát. Olyan érzésünk volt, mintha a díszes dobozban vizet forralnának.

A hercegnő aztán Debrecentől Kijevig minden nagyobb városból írt egy levelet a nagynénémnek. Hol haragosak voltak ezek az írások, hol pedig megengedőek. Én csak évek múlva, a nagynéném halála után vehettem kézbe a gondosan dossziéba fűzött gyűjteményt. Ekkor olvastam el, és döntöttem úgy, hogy kiadom ezt a páratlan dokumentumot, *Marija Ignatyjevna nagyhercegnő levelei Debrecentől Kijevig* címen. Ám bárhogy is próbálkoztam nem találtam kiadót. A szerkesztők szerint a hercegnő nem volt elég jelentős személyiség ahhoz, hogy felkeltse az olvasók érdeklődését. A másik kiadó azzal utasított vissza, hogy ezek a pseudo-levelek, amelyeknek szerzője nagyvalószínűséggel én vagyok, és a benne szereplő személyek, a történet fantasztikus elemei inkább a régmúlt romantikus rémregényeket idézik, amelyek iránt már megszűnt minden érdeklődés, mesélem a fülkében mellém telepedő padlizsán színű inget viselő személynek, amikor már sokadszorra rákérdezett a lábam közé helyezett csomag tartalmára.

Április 8-án voltak a választások. Április 18-án tudódott ki a bátyám és a feleségem halálос betegsége éppen húsz év különbséggel. A bátyám 24, a feleségem 42 éves volt. Tükrőszámok. Tükrő-ormok. Ám bármikor is másznék fel az egyik vagy a másik csúcsra, sosem lennék ott. A nem-jelenlétem felidézi a látványomat, míg a jelenlétem semmiféle tapasztalattal nem tesz gazdagabbá. Mindenhol csak a megértés korlátaiba ütközöm. Nehéz az egyik tragédiában szenvedőket a másik tragédiában szenvedők szemével megpillantani. Szívesebben nézünk virágzó bokrokat, hajtásokkal teli ágakat, mint aki egy pincéből lép ki a szabad levegőre, és újra birtokába veszi a saját lényétől annyira idegen természetet. Még jellemhibás, a saját képzeleti közé rekedt, eltorzult figurákon is szívesebben nevetünk, jó érzéssel állítjuk őket piedesztálra, hiszen a nevetés egyetemes bensőségség. Nem szigeteli el véglegesen a kirekesztett személyt, csupán egy fellebbezhető ítéletet mond róla, amikor is még módjában áll, hogy elfogadja a többség véleményét.

Megyek ólakat takarítani a szájszembemmel. Még a háború előtt sokszor nyaraltunk ott. Kénes gőzök párája, szanaszét hagyott használt zsebkendők. Régi szellemek árnya a kert egy-egy szögletében. Jól emlékszünk még rá, hogy abban a társaságban ki mit mondott, s milyen finom bonmot-k hangzottak el. Olyan ábrák, apám, amiket te még sosem láttál.

Április 19-én meghalt az anyám. 18-án esett kómába, de csak másnap délben halt meg. Már a gondolatától is rosszul volt. Azaz talán én értelmeztem mindent félre. Kinyílt egy vakablak. Azt mondtam, hogy már nincsenek boldogságnymok a régi házban. De azért lementem takarítani. Tíz év porát-koszát-szennyét. Az isten sem töltött több időt nálam ebben a házban. Nyikorgó, elvászott lépcsők, rakoncátlan hajópadlók, a korhadtt fába belesüpped a lábam. Mindenütt dohszag, a szekrényekben a régi ruhák már foszladoztak a penésztől. A konyhaszekrényben az evőeszközöket beborította a rozsda. Hajnalpír. A teraszt karnyi vastagon hálózták be a futónövények hajtásai. Megtudni, mi történik, ha már nem vagyunk. A kövezetet szétfeszítették a fák vadhajtásai. Nekem kellett volna emlékezni a húsz év előtti boldogságra, amelynek nyomai már nem voltak fellelhetők ebben a vadonban.

Április 26-án a szülővárosomba utazom osztálytalálkozóra. Vonatkattogás, elgurult üvegszemek tengere. Közeledés az egyre kintebb levő kinthez. De az egyre bentebb lévő benthez is. Eggyel több temetetlen halott a házamban. Ezekben a napokban sok minden történt velem. Írás írásmód. Amikor a közről szólasz nem vagy valami intelligens. Több megértést, türelmet, bölcsességet szeretnének tőled hallani. De a ház, a takarítandó üres. Kihez beszéljek, Uram, ha te sem vagy benne. Előbb a kertet, a fákat, a bokrokat. Mindent, amit az ördögök még nem pusztítottak el. Végő és önmegsemmisítő nyilatkozatot fogalmaztam meg, hogy amíg ez a rendszer fennáll, addig nem publikálok. Amíg a regnáló miniszterelnök és gazdasági holdudvara nem kerül az igazságszolgáltatás kezére, addig ebben az országban nem érvényesülhet az európai értékrend. Amíg a házat ki nem takarítom nem lesz nyugovásom, amíg nem teszem sterillé múltamnak ezt a fontos helyszínét, addig

csak a kétségbeesés marad. Addig csak mindenféle farsangi maszkban utazhatom ide, hogy ne ismerjen rám a ház szelleme. Nem süllyedtem-e túlságosan bele a hiúság mocsarába?

De hát kihez beszélek, én édes jó istenem? Kihez intézem a szavaimat, amikor csak a kosz maradt itt minden szépből. Hiszen az elhatározásom nagyon kétes morális alapon nyugszik, sem irodalmi körökben, sem pedig a közéletben semmiféle kiemelkedő teljesítménnyel nem rendelkezem. Inkább egy hóbortos Don Quijote vagyok, aki megmámorosodván az erkölcsnemesítő romantikus irodalmi termékektől, hirtelen elhatározással kóbor lovagnak áll, hogy próbát tegyen világmegváltó elképzeléseinek az életrevalóságáról, mesélem a vonaton mellettem ülő padlizsán színű inget viselő férfiúnak, aki csökönyösen beszélgetést kezdeményez velem, és egyre csak olyan dolgokról érdeklődik, amelyek ebben a pillanatban egész személyiséget lefedik. Én már az ólat takarítottam, a kertet rendeztem. Közben házak, utcák, kertek százai suhantak el a vonat ablaka mögött. Nem tudhattad, melyik zsebemben is lapul az éles kés. Mert valójában egy ideje mindig csak gyilkolni indultam el. Mint aki véglegesen az elátkozottak közé sorolja magát, de közben szétgurultak azok az üveggolyók, amit hol tengernek láttam, hol egy krematórium üveg-szemgyűjteményének.

Mert akkor hirtelen úgy éreztem, hogy az írónak ahhoz, hogy a gondolatait a papírra vesse, valamilyen közegre van szüksége. Egy olyan virtuális közösségre, amelyben a szavai, a gondolatai képesek a tulajdon értelmük kihordására. Messze látó szavakra, egy szakadozottságában is örökké javítandó fészekre, ortodox kórusokra, amikor az üres kútba eresztett vedrek is a maguk jelentésükkel szabotálják ezt a gyalázatos álvalóságot. Nem egy üres házra, amelyet az emlékeimtől kell megtisztítani. Nem retkes köveket súrolni, vízköves csempéket mosni. Kiírtani a szomszéd kertjét, van-e erre egyszerű megoldás? Örökké csak sötét szörök a növényeire, a fái tövébe sósavat öntök. A kutyáit minden évben megmérgezem. Havonta gyönyörködöm benne, hogy barnul a kertje, már nincsen üde zöldje, már minden halálosan rozsdás. Olyan közegre vágyom, ahol bizonyos korlátok és törvényes előírások szabják meg, hogy a polgárok meddig mehetnek el. Hogy szóban, írásban, tettekben mit szabad, és mit nem szabad csinálniuk. Hogy bizonyos potentátok, az ország élén álló, látszólag demokratikusan megválasztott emberek képesek a társadalmi normákat figyelembe véve nyilatkozni, olyan módon viselkednek, hogy az semmilyen körülmények között nem botránkoztatja meg a lakosság többségét, magyarázom tovább a padlizsán ingesnek a számára nagyon kétes hitelességű elhatározásomat. Hogy kivontam magam a törvények alól bizonyára. Kíváncsi lettem, hogy meddig mehetek el. Halottakat sem tudtam feltámasztani. Olyan beteg embereket hogyan is, akik már a testi romlásuk miatt képtelenek tovább élni.

Ki vagyok én, hogy jó legyek? Miért is lennék jó? A jó-ság csak sunyi öncsalás, hogy végre szabad bejárásunk legyen egy számunkra tiltott közegbe. Megtéveszteni másokat a templomban is lehet. Eluralkodott az agyamon a kergemarhakór. Pusztítani csöndesen mindenhol mindent. Amíg van hazája, amíg van otthona, addig fáj neki, de később ez a fájdalom már alábbhagy. Jártam a világot, kerestem egy helyet, ahol megtalálom a végső nyugalmat. Torinóra nem gondoltam, de Zakynthosra és a skót Felföldre igen. Sírásod folyosója, amíg távolodsz és menekülsz. A fejfámat a temetőben hagytam, nem vittem magammal. Ez áll rajta: 2018.04.08. Búskomor nap, mint egy orgonasíp egyhangon szól az emlékezetemben. Édes tétlenségek évei után kiforgattak magamból, mint egy rézkori agyagedényt a földből. Lapalji megjegyzések, az íny fogak nélkül egy üres papír. Csak a hegek hullámmása alul is felül is. Hogyne tudnám, mi lesz a következő lépés. Felismerem őket. „Figyelj, te mocskos patkány, tudnál még egy hozzád hasonló férget említeni.” Engem szólít meg, hozzám szól, hozzám igyekszik. Dértépte hajjal járom a jeges fennsíkot, és sikoltozom fejhangon. Nyugodj meg, ismételtetem, nem Isten jósága, hanem a te gonoszságod, hogy ennyire elszánt lettél. Kiegett lélek, sárral tömött koponyateknő. Már hetek óta érzem, hogy egyre jobban radikalizálódok, mint a hangyák, amelyek szétrágnak egy egész kolostort. *Jaj, megzavarodtam, nem tudom, hol is vagyok. Ki van közel, vagy távol kedveseim közül, tévelygéseimből aki meggyógyítana? Szokott világomból most semmi sem érthető.*

Április 8-án az ország választott, és minden eddigi idealizmusom és jóhiszeműségem halálos sebet kapott. Többé nem mondhattam magam szabad polgárnak, hiszen a közvélemény is ellent mondott nekem, s hitem szerint a józan észnek. A vonatkerekeit figyeld. A csomagodra ügyelj, hogy el ne lopják. Lesz nekem még szép ruhám, de azt már nem látja senki. A gyerekek a nappaliban sírtak. De én csak az új ruhámra gondoltam. Aztán arra, hogy utazni fogok. Viszek takarítószeret. Elvégezem Héraklész tizenkét munkáját, eggyel sem kevesebbet. Orvosnak állok vagy tengerésznek, csak innen el. Beraktam a táskámba egy kvantummechanikáról szóló művet. Egészen más nézőpontból nézem azóta a világot. Bukott ember lettem, maradi, idióta, naiv, akinek a szavatossága lejárt. Aki nek soha nem lehet igaza. Jönnek helyettem az újak, a régi sebeket feltépők, az elnehezült izomzattal rendet tevők, azok a megszólalók, akik semmiféle erkölcsi dilemmát nem éreznek, ha egy másik embert eltaposnak. Akik képesek parancsot teljesíteni, és józanul, hidedg fejjel mocskolódnak. Végre megszabadultam, megszabadítottak minden belém rögzült gátlástól, most már nem remélem, hogy jó ember leszek. Sírás írásmód. Nem, semmiképpen nem remélek egy ilyen fordulatot.

A fenti idézet hangneme minősíthetetlen, vérgőzös, kocsmái. De hát ez van. Így fogunk ezentúl beszélni egymással, ilyen levélféléket küldözgetünk a szellemi vitapartnerünknek, utolsó figyelmeztetésként, gondolom, mielőtt beverjük a fejét, laposra egyengetjük a fizimiskáját egy vasrúddal, és vissza nem adjuk a teremtőjének. Erre is fel lehet készülni. A mocskot is hajlandó vagyok magamhoz engedni. Az észjárásom ravasz lesz. Különös, kétértelmű mosolyt tanulok a tükrömben. Sok sírt kiások, hogy amikor eljön a pillanat, ne tetvéskedjem, hanem meginduljak, mint egy gőzhenger. Tudom, hogy miről beszélek, ne is próbálj meggyőzni az igazadról, Csücske. A világ szép, miért lennék bolond. A csodákra várni kell, vagy pedig eltakarni magunkat az álmainkkal. Mit tesz a hóhér kislakában egyedül? Néha álmodozni kell. Az urizáló kisgeci, és szálnalmasan felpöckölt orrú családja, az ólomzsebű zsúfúik miatt veszített Magyarország majdnem harminc évet.

Bátyám halálakor újfent különös, számunkra legalábbis nagyon fájdalmas dolgok történtek, mesélem a padlizsán ingesnek, miközben az aktatáskájából kivesz egy üveg sört és a fogával azonnal ki is nyitja. A temetésre érkezvén, a temetőgondnok félrevont min-

ket, hogy apróbb kellemetlenség miatt azt tanácsolja, hogy ne nyitott koporsóban hagyjuk kedves halottunkat a ravatalon, inkább fontoljuk meg, nem kellene a koporsófedelet ráhelyezni a különös átváltozáson átesett holttestre. Nemigen értettük, mire is gondol, majd egy mellékajton bevezetett minket a már teljesen feldíszített ravatalhoz, amely számtalan lámpával világította meg az emelvényt. Megpillantva a halott bátyámat, azonnal egyet értettem vele, kértem, hogy semmiképpen ne tegyük ki a gyászoló gyülekezetet ennek a látványnak. Néhány napja, a halottas ágyánál állva láttam őt utoljára, hosszú haja a homlokára tapadt, de az arcvonásai a hosszú szenvedés után újra megszépültek. Most azonban egy ferde nyakú, eltorzult, az állától a füléig elfeketedett ismeretlen feküdt a koporsóban. Miután csak az elfordult fejének egyik felét láthatam, különösen mélyen belém vésődött a fül koromfeketése. Anyámat nem is engedtem a ravatal közelébe, egyedül döntöttem, hogy semmiképpen ne nyitott koporsóban feküdjék a szertatás alatt. Később, mesélem a sörét kortyolgató ismeretlennek, megkérdeztem az ismerős orvosakat, hogyan is magyarázható ez a képtelen átváltozás. Sosem kaptam egyértelmű választ, de részben a hullával való bánásmód illetlenségével magyarázták, valószínű, hogy a fejénél fogva emelték be a koporsóba, nem pedig a hóna alá nyúlva, így aztán könnyen elképzelhető, hogy eltörött a nyakcsigolyája, a bőre alatti bevérvések pedig az alapbetegségével függhetnek össze. Így aztán ez a színeváltozása a halálakor már teljesen roncsolódott erek következményeként tette a halottat felismerhetetlenné.

Csak én tudtam a szertartás alatt, hogy a bátyám helyett egy idegen, legalábbis a saját lényétől elidegenedett test fekszik a zárt koporsóban. Most, amikor az utazásom előtt kipakoltam anyám féltve őrzött kincseit, amelyekről nem is tudtam, hiszen miért is kuttattam volna kicsinyke szekrénye fiókaiban, egy nejlonzacskóban megtaláltam mindent, amit anyám negyven éven keresztül titkos kincseként őrzött. Bátyám leveleit, fényképeket, amelyekre nem emlékeztem, néhány apró fekete-fehér felvételt a lengyelországi utazásáról, amelyen mindig fiatal lányok ülnek az ölében, vagy a tengerparti sétány padján combjaikra hajtja a fejét; egy erkélyről integet ismeretlen hölgyek karéjában, vagy éppen a jéghideg tengerben lubickol. Egy naplófélét is, amelyben nagyon hézagosan beszámol ennek a két hétre tervezett, végül is öt hétig tartó nyaralásának az élményeiről. Városnevek a Balti-tenger partján, lányok nevei, címek, érthetetlen megjegyzések. Egy jégbefagyott nyár forró emlékei. Mint egy elfojtódott torok, amely képtelen az élményei elmesélésére. Lázás szavak, rosszul értelmezett érzelmi telítettség. Mintha minden nap egy másik lányba lett volna szerelmes, de fáj neki a tegnapi kiüresedés. Láthatóan zavarja az érzéki kicsapongás, de fuldoklik ebben a saját maga okozta érzelmi sivatagban. Időhiányban szenved, hiszen haza kell utaznia, és legalább tíz hölgy iránti elkötelezettség tartja rabságban.

A kis szatyor vagy tasak, amit az anyám szekrényében találtam, s amelyik nem lehetett több egy kilogrammnál, végül is egy senki emlékezetében már számon nem tartott ember életének az utolsó dokumentuma volt. Még én vagyok az, aki mesélhetne róla, ha lenne kinek, ha valakinek még valamilyen érzelmi kötődése lenne hozzá. De én vagyok az utolsó ember, aki még eleven emlékeket őrzök magamban róla. Nagyon egyszerű és személyes levelek a szüleinek, ahogy a tanulószobában középiskolásként beszámol egy napjáról, egy egyszerű iskolai füzetből kitépett irkalapon. Később a távoli városból küldött csöndes levelei. Mindig nagy csönd van ezekben az írásokban, mintha a címzett érzelmi küszöbét

nem szeretné érinteni. Csöndben elhalnak a sorok, mielőtt még beszélni kezdenének. Túl sok apró, lényegtelen részlet, és a hirtelen befejezetlenség.

Pedig milyen szépen énekelt a pravoszláv kórus a nagyanyám temetésén! Teljesen váratlanul jelentek meg a szélmalom udvarán. Senki nem értette, hogyan is kerültek oda. Befordult egy busz, és lassan kikászálódott belőle vagy ötven ember. Fekete ruhában voltak, a fejükön magas süveg, mindannyian hosszú szakállt viseltek. Méltósággal és alázattal vették körbe nagyanyám gőzölgő koporsóját. A gyászolók tisztelettel-vegyes félelemmel átadták a helyet a frissen érkezetteknek. Amikor már félkörben elhelyezkedtek, egészen mennyei hangon szólalt meg ez a kristálytisztá ének. A basszusnak olyan mély volt a hangja, hogy arra gyanakodtak, a kút mélyéről hangzik fel. Többen bátortalanul bele is lestek a kútkávéba. Majdnem a mélységbe zuhantak, annyira nem hittek a fülüknek. De a saját ábrázatuknál, s néhány hűteni leeresztett, a víz színén lebegő görögdiinnynél nem láttak egyebet. Aztán, mint megtudtuk, Dalovics pópa torkából tör ki ez a bányák tárnáinak mélységére emlékeztető fekete hang. Akár Kerberoszé. Belenézünk az énekes szájába is, de csak durván összeforrasztott fémhidakat láttunk, s hogy a kitárt nyálas ajkak között miként csillog a reggeli napfény.

A világ eldurvult. Időről időre kimutatja foga fehérjét a történelem igazi mozgatója, az érdek és a hatalomért való öldöklésig folytatódó küzdelem. A civilizáció vékony tojásbéja olyan törékeny, a humanizmus értékei annyira sérülékenyek, a hitet annyiféleképpen lehet kihasználni, hogy mélyen eltöprenghet a huszadik század végének liberalizmusán nevelődött ember, aki olyasféle ábránd rabja volt, hogy vannak társadalmak, ahol az alapértékeket nem lehet megkérdőjelezni. De ezek szerint itt, Magyarországon a huszonegyedik században minden lehetséges: *Ne feledjétek megkírní John McCaint is, mielőtt az nekrofilia*

lesz, írja (a közben már halott) L. I. Ez a mondat is maga ellen fordul. A szavai olyasféle önbeteljesítő jóslatok, mintha valóságosan felkínálna hulláját egy efféle pornográfának.

Elő kell venni a nagyapáink kaszáit, az ólakban talált ütő- és szűrőszerszámokat. Mindent, aminek a használatától eddig idegenkedtünk. És költészetté kell tenni ezeknek az eszközöknek a használatát. El kell felednünk, hogy idealista írástudók voltunk, hogy egyáltalán efféle remények éltettek minket. Nem kell hozzá több mint egy félfeudális klikk, amelyik megszerzi a hatalmat, majd fokozatosan kiiktatja a társadalmi normákat felügyelet alatt tartó szervezeteket, megszünteti az egyén információhoz való hozzáféréseinek alanyi jogát, közben olyan vagyonokat halmoznak fel nyilvánosan, amire még a középkori kegyurak sem voltak képesek. És miközben a társadalom ehhez a tudatlanságában asszisztál, a hatalom képviselői a legotrombább pimaszsággal röhögnek az ellenük ágálókon, a legorcátlanabb módon tovább lopnak, csálnak és hazudnak. Röhögnek, röhögcsélnek, pukkadoznak, grimaszokat vágnak. Ó, jó istenem, be szeretnék én is ilyen tokával, ekkora

csacsihassal az eltiport elleneimen mosolyogni. Ahogy Marija Ignatyjevna megfogalmazza az egyik levelében, Gogol a *Holt lelkeket* olvasta fel Moszkvától Rómáig, ahol az egyik kávéházban még ma is érintetlenül ott áll az asztala. Volt aztán nemulass, az utasok fetrengtek a postakocsiban, többször is meg kellett szakítani az utazást, mert rosszul lettek a nevetéstől. Azokon az eltorzult, rémségeikben is ábrándos figurákon nevettek, akiket épp most hagytak el, s akiket Gogol olyan szélsőségesen obszcén módon ábrázolt, mint egy kopaszra nyírt, a szakálltalan állukkal mekegő kecskét.

A padlizsán színű inges férfi türelmesen hallgatta az érveimet, akár egy kitömött papagáj, mélyebb jelentést nem tulajdonított a monológomnak, legalábbis semmiféle helyeslést nem olvashattam le az arcáról. Olyan közönyös arcot öltött, mint akinek épp az a hívata, hogy efféle véleményeket meghallgasson. Minden kommunikáció egyben hivatás is. Mindkét fél részéről komoly elemzést kíván. Már ha egy perc múlva nem döfnek egymásba valamilyen éles szerszámmal. De én képtelen voltam leállni, egyre nagyobb hevülettel beszéltem az országban uralkodó állapotokról. Valami meginog, ami sosem mozdul, a hely belső története, a hiány gigászi maradni akarása, a pótlás legmagasabb szintű elmulasztása. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a valós történeteknek sokkal szűkebb a metaforikus mezője, okoskodtam. Erre csak egyetlen példával szolgálnék. A felségem temetésén jöttem rá, hogy az újonnan vásárolt fekete öltönyömet nem próbáltam fel elég körültekintően. Minden zsebe gyárilag be volt varrva, így aztán a kötelező papírokat, egyéb apróságokat képtelen voltam megnyugtatóan elhelyezni. Ott álltam az élre vasalt nadrágban, bevarrt zsebekkel, szinte megbicsaklottam attól az érzéstől, hogy semmit nem tudok elrejtteni. Pillanatonként próbáltam benyúlni ezekbe a zsebekbe egy zsebkendőért, vagy csak a kényszerű gyász méltóságát szerettem volna enyhíteni a lazán zsebre dugott kezeimmel.

A második példa L. I. halála. A botrány, amelyet semmiképpen nem tudtam értelmezni, majd látszólagos visszavonásával is megerősítette a közlemény tartalmát. Mintha Krisztus, Uram bocsáss, halála előtt iratokat hagyott volna hátra, amelyben leírja a feltámadása tanúinak a vallomását. De szerencsére egy ember nagyon kicsi a történelemben, és most a halott publicistát nem minősíteném. Ő épp eléggé megtette ezt, minden mondata egy lapátnyi föld a koporsójára. Történetesen elképzelem, hogy a mondataival hantolták el. Csak azon elmélkedtem, mennyire hiányzik száz év elteltével is egy olyan minimális közmegegyezés, amelyik a normalitás keretei közé terelné a történelmi kataklizmák megítélését, amely lehetővé tenné, hogy végre ne a sértettség, a gyűlölet, hanem az új európai viszonyok közötti lehetőségek felismerése segítené az érdekeink képviselését. Amikor L. I. meghalt, két nappal a fent citált idézet megjelenése után, és én már két napja képtelen voltam ezt egy normális elme működéseként értelmezni, jött az író hiteltelen cáfolata, s rögtön

a halálhíre. Akkor arra gondoltam, hogy abszurdításában lehetetlen a történetet egészében értelmezni. Héjanként le kellene hántani a legkülönbözőbb mozzanatokat. A felháborodásom okait, L. I. tevékenységét, amely egyébként nem tartozik rám, ítélje meg őt híveinek a széles tábor. A levelek valódisága, hogy ő írta, vagy csak egyet értett a tartalmával. L. I. kifakadásának, obszcén tartalmának rejtett üzenete. Még mit szeretnének maguknak, kérdezgettem, holott már zsebükben az egész ország. A halál oka, amennyiben ez a patológusokon kívül valakit érdekel. Az egész jobboldal szellemi színvonala, és hozzá hasonló publicisták kártékonyága. Az ovis rezsim történelmi felelőssége, amelyet majd a közeljövő szélesebb ismerettel rendelkező publicistái, bírái, ügyészei büntetés-végrehajtói elvégeznek.

Számomra a botrányos megnyilvánulás és az önemésztő szégyen marad, hogy efféle színvonalon lehet ma kishazámban politizálni. S valóban helyes-e az a meglátásom, hogy egy új trend kezdődött a világban, amelynek a nyelvét, logikáját, szókincsét képtelen vagyok elfogadni. De aminek vége szakadt, annak legyen vége egyszer s mindenkorra. Ha így döntődött el a kérdés, akkor semmiképpen ne könyörögjünk megértésért, szánalomért a diliházból kiszabadult bolondoktól, a pokolból kiugráló ördögöktől, a leégett cirkuszsátarak romjai közé rekedt paprikajancsi orrú bohócoktól; akkor méltósággal viseljük el, ami ránk méretett. Csak méltóságot szeretnék, mint az apró batyuikkal vagonok felé lépkedő izraelita honfitársaink. Igen, miközben köszörülöm a kaszákat, gyűjtöm az éles peremmel rendelkező köveket. Lesz itt sok huncutság, kárörvendés, delejes sikongatások, a nők majd kutyákat vajúdnak, a torkokon cicáznak az éles pengék. Végre ki kellene szórni Franz Joseph tetemét is abból a hivalkodóan puritán márványkoporsóból. Miféle birodalmat tett tönkre, mennyi áldozattal járt az öregember vakbuzgalma, mi lehetett volna a birodalmából, ha nem nyüszít, ha nem dobja oda a sokszor elveszített becsületét. Igen, elindulok, és felfeszítem ezt a gyalázatos gránitlapot, és kiszórom a csontjait a Markt Platzra, megvárom, amíg a birodalmából, az iránta való nosztalgiából hasznot húzó konflisok apró darabokra nem tapossák, ízzé-porrá nem zúzzák, amíg nem törlik minden tábláról, házfalról ezt a gyalázatos nevet.

Kérdezi a padlizsán inges, hogy az anarchisták miért olyan soványak. Talán egy hízó-kúra helyrebillentené a testi-lelki egyensúlyukat. Miközben beszélek hozzá, úgy gyurmázom az arcomat, mint egy vak szobrász az agyagot. Eltekintve attól, hogy én csak szellemi anarchista vagyok, hogy megszolgált és értékesnek tartott termékeim is megismerhetetlenek, hogy csak összességében vagyok az, aki vagyok, viszont soha nem vagyok képes minden szellemi potenciámat egyetlen nyájba összeterelni. Az isten is csak sereghajtó egy hosszútávfutásban, emelem fel az ujjamat. A győztesek nem látják, hogy kiket előztek meg, hogy lehetségesen egy mankókkal, hiányos végtagokkal, csontsoványra aszott testtel, zsákba varrt lábakkal követik őt a vesztesek. Rohanunk a cél felé, mint a rühes kutyák. Az ovis csapat célba ér! Mézbe nyal, darazsat nyel, trikót húz, amelyet Nesszosz vére itatott át.

Az állomáson a buszra vártam. Senki nem sejtette persze, hogy mi van a szatyromban. Ott ültem a padon, és a peron kockakövein futkározó hangyákat figyeltem. Kicsinyített egerek. Fogadásokat szerettem volna kötni, hogy melyik négyzetet hagyják ki, melyikbe tévednek be egy-egy pillanatra. Ezek a kis állatok a testükhöz képest szerfölött gyorsak, és alig fedezhető fel a mozgásukban valamilyen célszerűség. Összevissza cikáznak, morzsák után kutatnak, de ha tökéletesen eredménytelen is a munkájuk, ők akkor is tovább folytatják, elképzelni sem tudom, mekkora távolságokat tehetnek meg egyetlen óra vagy nap alatt. Csak kevesen szálltak le a vonatról, néhányan gyalog indultak el a központ felé, talán hárman vártuk a busz érkezését, amelyik valami-

lyen okból késhetett, és elég időm volt, hogy újra és újra végiggondoljam az ideutazásom célját. De a várakozók sem a megállóban időztek, le-felsétáltak, kérdezgették a pénztárost, az ügyeletes tisztet, hogy mikor is remélhetjük a busz indulását. Mint kiderült, az ellenkező irányból érkező vonatra szálló utasokat hozza majd, s az onnan leszállókkal együtt visz be minket a városközpontba. Nézegettem a várakozók szűk csoportját, talán mindannyian valamilyen titok nyomába eredtek, de az arcuk tökéletesen ellentmondott mindenféle érdeklődésnek. Mindenki úgy volt türelmetlen, mintha még évtizedekig is hajlandóak lennének a várakozásra. Kháron ladikjában sem mutatkoztak volna őszintébbnek. Miután nekem sem volt semmi okom a sietségre, továbbra is a hangyák mozgása kötötte le a figyelmemet, s hogy bizonyára ezek az évmilliók óta szorgosan munkálkodó aprócska jószágok már sok-sok ezer nemzedék óta tárgyai lehetnek az emberi megfigyelésnek.

Ekkor leült mellém a padlizsán színű inget viselő férfi, aki minden teketória nélkül egyszer csak belenézett a szatyromba. Már azt hittem, bomba, mondta kissé megnyugodva. Miért is ne lehetne az, vontam meg a vállam. Mindent lehet álcázni, semmi nem az, aminek látszik. Hiszen neki meséltem el azt a történetet, amely némileg magyarázattal szolgálhatott a lábam mellé helyezett csomagom tartalmát illetően. Még azt is hozzáfűztem, hogy magam is írogató ember lévén, nagyon is érdekelt az ukrán nagyhercegnő leveleinek a sorsa, és máig sajnálom, hogy nem tudtam a tervemet megvalósítani. A kijevi templomok, sóhajtott egy mélyet az idegen, sokan vannak, akik oda utazván visszatálnak a rég elveszett hitük gyökereihez. Kiheréltetik magukat, hogy a hiányzó szoprán szólamokat el-énekelhessék. Amikor a zacskóban már nem lötyög semmi, akkor válnak a közösség szerves részévé. Annál nagyobb az ember, minél szélesebb rést hagy az elméjében ezeknek a soha pontosan nem értelmezhető misztikus dolgoknak a megértéséhez. Hogyan is lehet egy kétezer éves dolgot mesterségesen negligálni?

Mire is gondol, érdeklődtem. Miféle groteszk palotákat képzel egy kivérzett érzésköteg fölé. Ha már képtelenek vagyunk újabb misztériumokat átélni, akkor miért is kéne a lassan sorvadó hiteket megtisztítani minden későbbi tapasztalatunktól? Az egyik csupán történelem, a másik dolog misztika. Utóbb még megjegyeztem, hogy valószínű, parókás ördögök járnak itt a csárdást, hullákat hágnak Nekrofilában. Eddig ők üldöztek engem, de most felcserélődtek a szerepek. Valószínűleg egy ellentétes vonatra szálltak, mert a pályaudvaron még a nyomomban loholtak. Most azonban egy ideje csend van, ha csak nem ön is azokhoz tartozik, akik egy mozdulattal szarvakat növesztenek és patákat. Hogy semmi sem tart örökké, és mi arra rendezkedtünk be, az állandóságra és a változhatatlanságra. A múlás egy tőlünk független folyamat, amelyben semmi szerepet nem szeretnénk eljátszani. Olyan eső, amelyik sosem éri el a föld felszínét.

Aztán itt van az a paradoxon, amelyet a nagyhercegnő egyik levelében találtam. Ha ebből az országból mindenki már menekülésre adja a fejét, akkor megindulnak majd Kijevbe is. Annyian szeretnének Kijevbe jutni, írta Marija Ignatyjevna, hogy a vasúttársaság már óránként indít járatokat. De ez sem lesz elég. Már a lakosság egy része tömegesen az ukrán fő-

A novellát PAVEL KAPLUN fotóinak felhasználásával illusztrálta

várost választja a célállomásként. És amikor már bedugulnak az összes menekülési útvonalak, akkor a Kijevbe tartó szerelvények egybeérnek. Budapesttől Kijevig hézag nélkül állnak majd a vonatok, amelyek persze képtelenek a mozdulásra. Hiszen maguk a sínek egyes darabjai sem érik el sosem Kijevet, ahogy Csehov darabjában sem érik el a növények Moszkvába. A mozgás paradoxona, hogy bár minden feltétel adott, a vasúttársaság mégse képes a távozni akarók utaztatására. Csak annyit haladhatnak, amit a Kijevbe az egybefüggő szerelvényeken érkezők vontatott kikászálódása a vagonokból az évek során összeadódik egy megállónyi távolságra. De az elaggott utazók, már alig is lesznek képesek megérkezni Kijevbe. Már amennyiben odavágytak, teszem hozzá némi malíciával. De Budapestre már senki nem akar utazni. Tehát nem indulnak vonatok Kijevből Budapestre, csupán örökösen Budapestről Kijevbe, és így ez a fenntartott véglegesség majd erodálja a vasúti utazás kölcsönösségen alapuló logikáját.

Végig néztem magunkon, nem nyújtottunk egyáltalán kellemes benyomást. A padlizsán színű ing önmagában is valamilyen katolikus hitbéli katasztrófáról árulkodott, mint aki éppen most rohant kis a gyóntatófülkéből, és nem kapott feloldozást, én pedig olyan csontsoványan ültem mellette, mint aki megunt a templom előtti koldulást, és éppen azon töpreng, hogy az efféle radikalizálódása majd miféle valóságos hátrányokkal jár. Hogyan zárom ki magamat a társadalomból, hogyan leszek a magam jóváhagyásával, önmagammal szövetséges összeesküvő, aki ténylegesen már csak a saját érdekei és elérhetetlen céljai mentén rohangál. Néha azt írja fel az ember a cédulára, amire szüksége van, máskor pedig azokat a dolgokat, amelyeknek a megvétele kerülendő, amiből már éppen elegendő tartálékkal bír. Ezeket a cédulákat néha aztán összekeveri. És már indulhat is vissza a boltba. Legjobb mégis, mondom a padlizsán ingesnek, ha az ember a megérzésére apellál. *Ahányat megláttunk és megfogtunk, azt otthagyjuk, ahányat azonban sem nem látunk meg, sem meg nem fogtunk, azt hozzuk magunkkal.*

Nem, mondtam a padlizsán ingesnek, nem, soha többé. Itt és ezeknek soha többé. Befejeztem, akkor is, ha ezzel csak magamat teszem nevetségessé. Soha többé egyetlen sort sem írok, és nem jelentetek meg, hiszen ezek másra sem gondolnak, mint hogy szellemileg kifoszsanak minden embert. Még csak a megfontolás szintjén sem. Nagyon szégyellnem kéne magam, ha ebben a közegben még véleményt nyilvánítanék. Még a papírt sem érintem meg többé a tollammal. Sem a billentyűket a gépemen. Bármiféle véleményem megfogalmazásával csak legitimálnám a rendszerük aljasságát. No, lám, ugye! – mondanák, a kiszorított, az ösztöneitől is megfosztott lény is duzzoghat. Még felcipelheti a bőrét a színpadra, még kitheti az agyát egy deszkaasztalra, de már nincs közege ennek a nyersen megnyúzott embernek, semmiféle befogadója nincs a gondolatainak. Elszáradt leve-

lekként hullnak alá a gondolatai a semmibe. Ott rohadnak, és a mi valóságunkat teszik termékennyé. *Kurz uraság meghalni.*

Minden szándék a minket eltüntetni akaró szándék. Minden gondolat a minket teljesen megcáfolandó gondolat, minden ítélet a minket megcáfolandó és eltüntetni akaró ítélet. Minden törvény a létezésünket negligáló törvény, minden megszólalás a megszólalásunkat lehetetlenné tevő bohózat. A hatalomnak saját bejáratú verbális erődtítményeibe nem férközhetnek idegen hangok.

Ehhez képest, kérdezte egyszer a sztálingrádi csatából hazatérő nagybátyám, miért is ül az unokaöcsém mindig ugyanabban a székben, amelyiket egészen a fal közelébe toltunk, és így néha orrával szenvedélyesen kopogtatott, mint egy harkály, egy kisebb lukat mélyesztve a vakolaton. Hiszen vak, mondtam neki. Láthatja, hogy a képernyő előtt már annyian zsúfolódtunk össze, hogy tíz fenék ide-oda tologatásával voltunk képesek csak elérni anyám halottas ágyán, amelyen még a lepedőt sem cseréltük ki. Ott voltak az évtizede gyűlő vizelet és szekrétrum foltok, de ez a legkevésbé sem zavart minket. Mi sem vagyunk sokkal tisztábbak, sőt, bizonyára csak még inkább összemocskoljuk anyám halálos ágját. Mire a nagybátyám egy akkorát szellentett, hogy valamennyien hanyatt-homlok kimene-
kültünk anyám halottas szobájából.

Felszálltunk a buszra, a padlizsán inges újra csak mellém telepedett. Az utcák ismerősek voltak, az emberek ismeretlenek. A fák lombja eltakarta a házak jellegzetes szegleteit. Mintha egy zöld bozótban haladnánk. *S megfojtottam. Nem szenvedett.* Hamarosan feltűnt a főté, befordultunk a református templom mellett, majd a gimnázium következett, a sarkon néhány lány álldogált fehér blúzban, sötét szoknyában. *Nem fájt neki, biztos vagyok.* Jött az ortodox templom magas kőkerítése. *Mikor mint méh-rejtő rügyet, Szembéjét felnyitottam ott.* Megérkeztünk a buszpályaudvarra. Bátyám füzetéből a lengyel lányokra gondoltam. Nevekre, amelyek negyven évvel ezelőtt bizonyára még jelentéssel bírtak, mára azonban már értelmezhetetlen szósorok, szóhulladékok, szétfosló arcok, valahol távol, egész távol a semmiben. *A kék szem tisztán kacagott.* Látjuk még egymást, mondta az idegen útítársam, és a kezét nyújtotta. Nagy lépésekkel indult meg a sétakerten keresztül, én pedig sokáig álltam és értetlenül szemlélődtem. Céltalanul, kissé megsemmisülve.

A kék szem tisztán kacagott. ■ ■ ■

■ **Sántha József** (1954, Karcag): ELTE BTK. Kritikakötete: *Talányaink összessége* (Műút könyvek, 2011) |
Novelláskötete: *A télgyűlölő* (Tiszatáj könyvek, 2015), *A húgom operája* (Kalligram, 2016).

Tavasza tavasz

Kis feleségem az élők között
Legbiztosabban él.

Szőlőre szőlő,
Öreg tőke helyébe nyalka,
Tavasza tavasz, hárfa szól,
S ami a legszebb: halott faluk bezárt iskoláinak
Kapujára kifüggesztett beiskolázási terv.

Az iskolaudvari porfelhőkben
Teremtő istenné lassul a fény,
Mégfürdik benne, leveri a térdét,
Az Emberfej Beékelődése-patakig kúszik;
Új geológia épül, egy újabb emberé.

Kadarkáink zsebkendőnyi kertjéből
Felfoghatatlan magasságú terembe lépünk,
Ahol beszűkülés és látástanulás,
Nyugalom és izgatottságtanulás,
Bezárkozás és féltés,

Hiszen micsoda, meddőségre bujtó
Féreg a világ. Ugyanakkor
Apróbetűs hír a nagy háborúból:

*Az erdőhivatal folyó hó negyedikéig
Megküldte múlt évről szóló botanikai észleleteit –*

A gyíkokat majd mind odavesszük,
Szőlőkürt alá, kőzetmelegbe,
Máskülönben Aranyosvalós mint falunév,
Lebegővölgy, Márialift, Ügyestürelmes
Túlzó erdeinkbe biztosan befér.

Tegnap lámpánál elaludtunk,
És ezt gondoltam, ezt álmodtam róla.
Bőre fölött szélről felkapott porként játszott a nyelv;
Kis feleségem az élők között
Legbiztosabban él.

Nyolcadik hónap

Folyamatok, a szervezetében
Zajok, melyekből rájön, hogy
Nem fáj, ha fáj, és végül is tényleg gyöngé.

Kettőbe törik, felmorzsolódik
Az a királylány, az a királylány
Levetkezik, és ami marad belőle, az sír.

Úsznak a könnyei, nyeli, leejti,
Minden korábbinál vékonyabb, vaskosabb
Csapásokkal tanul szeretni.

Kád szélén ül, alapozóval
Harci díszeket pöttyöz az arcára,
Hajszálra ugyanolyan lesz minden, és

Szinte azonnal ugyanolyanra sírja

Szálinger Balázs: 1978-ban született Keszthelyen. Verseket és
színpadi szövegeket ír. Következő verseskötetére készül.

Engedetlenek

Engedetlenek

„Amint lehetséges, kerülj az ellenséged tapasztalati körén kívülre.”
S. A.

Már megint erre az idegtépően agyzsibbasztó, hangulatában a purgatóriumot idéző, nyamvadt szirénára kelek. A kutyaugatás, a gyerekek ordibálása, a felnőttek vitatkozása, az autóduda, a fékcsikorgás, a többiek beszélgetése, a sörösdoboz nyitásának a mézédés hangja, mind olyan zajok, amiket már megszoktam, de a kurva szirénára valamiért még mindig felkelek. Mint minden reggel, most is körbenézek, hogy megvannak-e a cuccaim... Leltár: két pulóver, két póló (az egyik kicsi), egy törülköző párnának, egy zsebrádió (elemet kell szerezzek valahonnan), három napilap, egy magazin, egy kopott John Osborne kötet, egy Hemingway, aminek az utolsó negyven oldala hiányzik, fél flakon kannásbor, egy nagy törés félszáraz kenyér, egy zacskó csikkokkal, egy másik zacskó dohánnyal, persze csikkekből, egy Columbus cigipapír, egy doboz gyufa, két öngyújtó (az egyik nem működik, de tölthető), egy téli sapka, a személyi igazolványom, egy tábla, „ÉHES VAGYOK” felirattal, egy kis tál, egy eldobható borotva, ami, úgy tűnik, még használható, egy szemüveg, aminek bár karcos a lencséje, de még rendben van, és majdnem jó is a szememre, és hoppá, maradt még egy szál Marlborom is. Rá is gyújtok, szerencse, hogy nem tört össze a zsebemben. Kinyitom a kannást, meghúzom, majd folytatnám a leltárt a pulóverem zsebével, be is nyúlok, és megint ott a személyim, pedig azt már láttam a szatyromban. Előveszem, és ez nem is a személyim az, hanem egy bankkártya. Egyből beugrik az elkényeztetett kis burzsuj faszi, aki tegnap a társadalom érdektelenségének kifejezőeszközeként szórakozott velem, de nem dobom el a kártyát, mert a régi életemre emlékeztet. Hasonló volt nekem is... Nem mondom én, hogy nem tehetek a sorsomról, de azért így kibaszni az emberrel! Korrektor voltam egy újságnál, de cikkírónak készültem... Már elértem, hogy néha megjelenjen egy-egy rövidebb írásom, főleg színikritikák, szóval én igazi művelt ember vagyok. Molière, Dürrenmatt, Jean Genet, Arthur Miller, Beckett... olvastam az összeset, nekem ne mondja senki, hogy a hajléktalanok egyszerű prolik. Az *Angry young men* színházi mozgalomból írtam szakdolgozatot, ebben a szaros országban senki sem ismeri úgy Wesker, Pinter vagy Osborne munkáit, mint én. Valaha voltam valaki, százak olvasták az írásaim.

Aztán persze jött ez a rohadt digitális forradalom, és a mi újságunk volt az egyik első, ami csódbbe ment. Jellemző. És mi ilyenkor a család dolga? Kiállni az ember mellett! És mégis, az én feleségem mit csinált? Elhagyott! Arra hivatkozva, hogy amióta nincs munkám, csak fekszem a kurva tévé előtt és iszom! De hát, baszkikám, valamivel le kell öblíteni a szart! Nem ittam én egész nap, csak amikor épp nem kerestem munkát. Az összes kollegámat felkerestem, hogy ajánljanak be másik újságoknál, de néhány időszakos munkán kívül nem jött be semmi. Pár hónap vagy év múlva, fasztudja, az én egyetemes, nyelvtudós, tapasztalatos önéletrajzomat egyetlen helyen fogadták el, újságkihordóként... Alig kerestem valamit, ráadásul hajnalban kellett dolgoznom, de legalább hamar végeztem. A nejem autójával cipeltem azt a sok szennyszart, és sietni kellett, hogy hazaérjek addigra, mire ő elindul a maga dolgára. Ez persze néha nem jött össze, és majdnem kirúgták őt is, azt a ribancot, aki elhagyott, miután összetörtem az autóját az egyik reggel... Oké, ittam, de nem ezért csúszott ki az a kurva autó... Hát, tél volt, az Istenért! Aztán persze se biztosítás, se semmi, ittas voltam, mindenki erre hivatkozott, mintha ez vette volna le az ismerőseim válláról is a terhet, hogy segítsenek! Azt mondták, hogy velem nem a rendszer baszik ki, hanem én magammal... amikor segítség kellett volna, már nem is voltak akkora barátok... Senki sem adott kölcsön új autóra, hát még a bank... A bulvársajtóban fetrengő nejem még tömegközlekedéssel el tudott járni, de az is olyan volt, hogy épphogy. Nem volt munkám, és unatkoztam. Na és akkor? Ittam. Nem sokat, de ittam. Amikor épp nem kerestem munkát, hát ittam, de ki nem? Néhány pohárka amúgy sem árthat meg, az csak segít, szinte gyógyszer, életet ad a komorságnak, a fejben lezajló kémiai reakcióknak néha jólesik csak úgy koccintani egyet, és szarni az egészbe... Az asszony meg erre fogta, hogy beadta a válókeresetet! Meg, hogy a fiunkra milyen hatással vagyok. A rohadt bíró előtt úgy lett beállítva az eset, mintha valami alkesz lennék, aki molesztálja a gyereket... Na jó, nem, de érted. Örület! Már ott tartottam, hogy majdnem elmentem utcát seperni, meg ilyesmi, de, hát azért én mégiscsak egy egyetemet végzett ember vagyok! Tudok oroszul is!

„Может, ты полюбишь
в будущем другого...
Пусть тебя он в лодке
покачает снова.”

Meg angolul, bár azt nem annyira jól. Aztán egyszer csak eljött a nap, amikor meg lett mondván, hogy el kell hagynom a házat... Na, ilyenek a nők, baszkikám: amikor a legmélyebben vagy, beléd rúgnak, meggyaláznak, lenyúzzák rólad a bőrt, a tűzbe dobják, a hússodat a disznók elé vetik, a beleidbe kolbászt töltenek, a csontjaidat dél-afrikai törzsek sámánjainak adják el, hogy HIV-fertőzésre gyártsanak belőle reménytelen placebo-t, a herédet a Máltai Szeretetszolgálatnak adományozzák, a hajadból prémbundát fonnak, a gerincedet kettéroppantják, hogy a velődet pirítóásra kenhessék, és okkult imák közepette kecskevérp plazmával és formaldehiddel kevert vizeletben pácolják a megmaradt szemgolyóid, hogy egy életre a polcra tehesse nek, mint tróféát. Persze, amikor jól fészült fejem volt meg színházakba jártam, akkor még nagyon szeretett! Ilyen ez! A szüleim már rég meghaltak, testvérem nincs, a nagynénémék azt mondták, náluk nincs hely, a haverok az újságnál meg vagy elhajtottak, vagy csak néhány napra fogadtak be. Egyik este kiültem a főtérre. Minden cuccom egy sporttáskában volt (szinte az összes könyvem az asszonynál maradt, hogy rohadna meg...), és ekkor jöttem rá arra, hogy ez lesz az első estém fedél nélkül. Elhatároztam, hogy az utolsó is, de mint látod, barátom, ez nem jött össze... Felállok, kicsit megmozgatom az izmaim, az embereket figyelem... ha valaki rágyújt és szorul a képébe némi barátságosság, akkor odamegyek hozzá, és kérek tőle egy szál cigit. Szinte mindig elutasítanak, de inkább a társaság, mint a zsákmány miatt kéregetek, és amúgy is, egy ilyen finom Marlboro után olyan nehéz ezeket a bűdös csikkeket gyúrogatni. Amikor kapok egy szál Camelt, visszaülök a hálósobámba, két kartonlapra a szatyrom mellé, és várom, hogy történjen valami. Előveszem az új bankkártyám, nézegetem, és a múlton gondolkodom. Amikor csak bementem a boltba, előkaptam tárcám, és fizettem, ha kellett valami. Megszámolom az aprót a bal zsebemből. Négyszázhusz forint. Még egy új kannásra sem elég...

Kiveszem a zacskómból a táblát meg az edényt, „ÉHES VAGYOK”, kirakom magam elé, meg a tálkát is, amibe beleteszek úgy hetvenforintnyi aprót, lássák csak az emberek, hogy nincsenek egyedül az adakozó szándékukkal... Bár ez nem nehéz, szomorú képet vágok, lehajtom a fejem, és óvatosan, nehogy észrevegye valaki, a kártyát vizsgálom... Gyönyörű... Kék, dombornyomásos, ezüstös betűk, az elengedhetetlen mágnescsík, mint a múlt záloga. Eljátszom a gondolattal, hogy milyen lenne, ha úgy lenne, ahogy a srác mondta, majd eszembe jut, hogy vannak boltok, ahol nem kell kód a fizetéshez. Meg kéne próbálni. De akkor meg feltűnő lesz nekik a dolog, mert a szemükben mégiscsak egy utolsó csöves vagyok... A társadalmunk tagjai pedig, mint tudjuk, szeretik leverni a dühüket az alattuk sorakozó rétegeken. Nem ismernek, nem tudják, hogy ez csak a mélypontom, és azt sem, hogy én innen még fel fogok állni, ha a kutya a kovászbá is szarik! Az a hülye konformista, szarfaszú tróger, aki ezzel a hülyeséggel jött nekem tegnap, nem is tudja, hogy mennyi fájdalmat tud okozni egy ilyen poén... Egyszer két neonáci pöcs megrugdosott részegen, de szerencsére én piásabb voltam, és az igazság az, hogy az nem fájt ennyire, mint ez, mert az a valóság, de ezzel a kártyával egy másik világot mutatott nekem az a kis fasz, egy régit, és ettől most csak vágyakozom... *Hat-hat-hat-nyolc*, ugrik be valahonnan egy számsor. Hé... ezt az a kis pöcs mondta, meg azt is, hogy ez a kártya kódja... Nem akarok a kis fasz poénjának az áldozatává válni, de mégis összeszedem a cuccom, mert tudom, hogy csak akkor engedhetem el ezt a kérdést, ha megbizonyosodom róla, hogy kurvára nincs semmiféle vagyon ezen a kártyán. Aztán eszembe jut, hogy talán egy kis apró lehet a számlán, az se lenne rossz, pár napig segíthetne... Elvégre, egy ilyen kis öltönyös buzinak mi szüksége arra a kevésre, lehet, hogy le sem szarja. Ezeknek a szájába fossák a pénzt, így a fekália kesernyés ízével többet kacérkodhatnak, mint a munkáéval. Elég jól ismerem a környéket, csukott szemmel is eltalálnék az automatához, szóval néhány percen belül meg is érkezem. Berakom a kártyát, a kódot kéri. Körbenézek, és látom, hogy nevetnek rajtam az emberek. Gyorsnak kell lennem, mielőtt valami biztonsági idején, még elkobozzák ezt a baszott kártyát. Valami pattanásos képű, idegesítő kis gennyfazék mellém lép, a telefonja hátulját nyújtogatja felém fényképező gyanánt, miközben ordítva nevet az arcomba, szabad rálátást nyújtva a szifilisz spermától kiszáradt torkára. A haverjai is ott pattognak mellette, mint kecskeszar a deszkán, és azt ordibálják, hogy mém... vagy mi a macska fasza lesz belőlem. Nem is csoda, baszdmeg, hogy annyi öngyilkos van mostanában... Néhány év múlva az lesz a furcsa, ha valakinek nem lesznek szuicid hajlamai.

– Ne aggódj, te elkényeztetett kis szardarab, legkésőbb, mire negyven leszel, temetheted a szüleidet – mondom halkan a telefonlóbálónak, miközben egyenesen a szemébe nézek. – Az egyetlen stabil pénzforrást, ami akkorra elérhető lesz számodra! Robotolhatsz majd heti ötven órában éhbérért, és még kurva hálásnak is kell majd lenned érte! De nem kell majd sokáig panaszkodnod a semmirekellő életedre, mert hamar eljön a nyugdíj... Ja, nem.. a te generációdnak már nem lesz nyugdíja, azt a mi nemzedékünk pöcsrágó politikusai elbaszták nektek. – Egy pillanatra szünetet tartok, hogy később úgy érezze, lett volna lehetősége visszaszólni, és ezért még kellemetlenebbül érezze magát. – Persze a sok gékezelt szarnak köszönhetően négyféle rákkal kell majd egyszerre küzdened, de az egészségügy addigra olyan szar lesz, hogy nem is fogod tudni, hogy mi rágja belülről a heréid, a beleidet, a tüdődet és a prosztatád egyszerre. A sátán pöcsét fogom rángatni, és közben azon röhögök majd, ahogy éhen halsz a nyomorban, TE KIS SZARFASZ! – ordítom rá az utolsó szavakat a nyomaték kedvéért, mire idióta grimaszokat vágva odébbállnak... Végre!

A gép elfogadja a kódot, beszarás. Felsorakoznak a lehetőségek. Mobilfeltöltés, meg minden faszság. *Kézpénzfelvétel bizonylattal*. Rendben, erre kattintok. Ezer pénz, ötezer pénz, tízezer pénz satöbbi. Milyen szépek is ezek a számok. Kár, hogy nem valóságosak. Na, mi legyen... Mindegy! A humor kedvéért rámegeyek a legtöbbre, amire lehet, majd várom, hogy sípoljon egyet a gép, vagy valami, hogy mutassa, hogy nincs elég fedezetem a tranzakcióhoz, vagy ilyesmi, erre még emlékszem. Haha, persze, erre... hogy ne emlékeznék, mindennél jobban... Egy homokóra forog a képen, majd eltűnik, a kártyám kijön a gépből, sípol. Valami baj van, baszkikám... Erre kijön azon a csíkon néhány bankjegy. Először nem értem, majd érzem, ahogy elvörösödik az arcom... Gyorsan zsebrete szem, és látom, hogy egy másik nyíláson kijött valami papír. Ja, a bizonylat, persze. Érzem,

ahogy az egész testem leizzad, mintha a hormonok a fejből ugrálnának szaltókat a járdára, bazki, ez egy csomó pénz! Megnézem a bizonylatot. Először nem tudom kiolvasni a számot, túl sok a karakter egymás után... Aztán amikor sikerül, szinte eldőlk, valahova elugrik a vérnyomásom, vagy a cukrom, és én majdnem összeesek... Le kell üljek, le kell üljek, le kell üljek, ez egy álom, de nem lehet álom, megcsípem magam, ugrok egyet, alig bírok nem ordítani... baszod, gazdag vagyok! Kurva gazdag!

Egy darabig csak ültem a padon, kortyoltam a bort, és egyszerűen nem tudtam, mit kezdjek magammal. Bassza meg az élet, miért iszom én ezt a szart? Csak tönkretesz, gondoltam. Fogtam a kannást, letettem egy kuka mellé, majd elmentem a kisboltba, ahova amúgy is járok, és megvettem az egyik legjobbat, amijük volt. Villányi Kadarka. Aztán vettem egy doboz Marlborot, és megpróbáltam visszaemlékezni a tegnapi estére. Túl sokat ittam, csoda, hogy a kódra emlékeztem. Mintha valami olyasmit mondott volna a faszi, hogy neki már nem kell, meg, hogy szedjek le minél több pénzt, és tűnjek el a környékről. Öngyilkos lehetett, vagy talán bűnöző. Bűnöző! Öngyilkos bűnöző! Persze az is lehet, hogy nem is volt olyan rossz srác, csak összehozta az élet valami nővel. Elkezdtem bejárni a környék automatáit, hogy minél több pénzt vehessek ki. Egész nap mászkáltam, és a végére annyim volt, hogy már nem is tudtam megszámolni. Ki kellett dobálnom a sok szart a szatyromból, hogy legyen hova pakolni. Nagyon félttem, mert ha valaki belém kötött volna, könnyen észrevehette volna, hogy mi van nálam, és főleg, hogy mennyi. Én viszont csak mentem körbe a városban, és szívtam lefelé a kártyát, mert tudtam, hogy előbb-utóbb le lesz tiltva ez a rohadt számla. A csodák nem tartanak örökké. Aztán észrevettem, hogy az automatákat kamerákkal figyelik. Tényleg el kell tűnnöm, gondoltam, de akár hiszed barátom, akár nem, másnap hajnalig jártam a várost, mert idővel már kintebbre kellett mennem, ott meg aztán elég messze vannak egymástól ezek a szarok. Három üveg kadarkát ittam meg hajnalig, és mire kivettem az összes pénzt, már teljesen végiggondoltam történetet. A srác tuti körözött bűnöző, és a kártyája alapján fogják keresni. Rám akarta terelni a gyanút, vagy ilyesmi. Azt hitte a kis buzi, hogy túljárhat az eszemen. Kerestem egy éjjel-nappalit, és nagy volt a kísértés, hogy vegyek még két-három üveg bort, de végül csak egyet vettem, meg néhány péksüteményt. Amikor kijöttem, nagyot röhögtem azon, hogy még egy bankjegynyi pénzt sem költöttem el ezzel a csomó finom Kadarkával. Nesze neked csöves lét, gondoltam, és bár kicsit már álmos voltam, úgy döntöttem, ma inkább nem alszom. Egy automatából kikértem egy duplakávét, elszívtam egy cigit, majd kimentem a vasútállomásra, vettem egy jegyet az első járatra, föl a fővárosba, felültem a vonatra, és miközben John Osborne-t olvastam, elszopogattam a bort. Félúton már kicsit bántam, hogy nem vettem még egy üveggel, mert akárhogy is, de volt mit ünnepelni, de úgy voltam vele, hogy talán jobb most így, mert kurva sok felelősség van a szatyromban. És, valljuk be, kellőképpen be is voltam már baszva. Mire felértem a városba, már munkába mentek az emberek, és bár nekem szinte semmi helyismeretem nem volt, addig sétáltam, míg nem találtam egy turkálót. Realista vagyok, aki két lábbal jár a földön, szóval tudtam, hogy a bűdös életben nem engednének be egy normális boltba. Még a turkálóból is ki akart küldeni a kövér picca, aki az eladó volt, de előre bekészítettem a legnagyobb címletet, amit fel lehet mutatni ebben a kurva országban, és megmondtam neki, hogy fizetek. Húzta a rusnya pofáját a ribanc, de végül tudtam vásárolni egy normális nadrágot és néhány pólót. Átöltöztem, és bár jobban néztem ki, azért gondolom, még mindig nem voltam az igazi. Hiába volt pénzem, nem volt egyszerű visszailleszkedni ebbe a nyamvadt társadalomba. Aztán vettem még egy üveg bort, ezúttal cabernet sauvignont, meghúztam, visszarittyentettem a dugót, és betettem az üveget a pénz mellé. Láttam, ahogy jó néhány címlet átvieszi a palack oldalán végigfolyt borcseppek színét, de kit érdekel az ilyesmi. Már normálisabb küllemmel, de továbbra is kurva bűdösen bementem egy sportboltba, vettem egy strapabíró sporttáskát, meg egy pár alsóneműt zoknival, majd elmentem egy drogériába, ahol borotvát, borotvahabot, ollót és arcszeszt is vettem. De rég használtam arcszeszt rendeltetészerűen! Meggondoltam magam, és visszamentem a sportboltba, mert

a faszi, aki kiszolgált, valamiért normálisabb volt velem, mint a többi, és így én sem éreztem magam kellemetlenül. Talán nem volt jó az orra, vagy ilyesmi, nem tudom, de vettem még néhány pólót, inget és két normális nadrágot. Végül rákönyököltem a pultra, és megmondtam a faszinak, hogy hozza ki nekem a legdivatosabb cipőt, amit a boltban árulnak, negyvenkettes méretben. Ha Arthur Rimbaud hónapokat töltene színtannal és különböző lábbelik tanulmányozásával sem tudná körülírni azt a minta és színorgiát, amit a Nike Airmax 90-em nyújt, mikor kilépek az utcára, kényelmesen, elegánsan és elvileg divatosan is.

Amikor beállítottam a szállodába, a recepció nem tudott velem mit kezdeni. Egy hajléktalan férfi, hosszú, kócos, őszülő hajjal, nikotintól megsárgult szakállal, sporttáskával, büdös szaggal és bevásárlószatyrokkal. Ilyet még nem baszott, tuti ezt fogja mesélni hónapokig, gondoltam, úgyhogy letettem elé néhány bankjegyet. Öt perccel később már a szobámban voltam. Ollóval vágtam le a szakállam és a hajam nagy részét – ezt még az aszszonytól tanultam –, aztán teletöltöttem a kádat, és elfeküdtem benne. Úgy éreztem magam, mintha visszautaztam volna az időben. Rengeteg mocsok oldódott le rólam, szinte egy külön réteg, két kisszappant is elhasználtam a szálloda készletéből, na, nem azért, mert kellett, hanem azért, mert jólesett. További két kis csomagban volt sampon, mindkettőt a kezembe nyomtam, és beledörzsöltem a nedves hajamba. Amikor az emberek ilyenekeket csinálnak, nincsenek is tudatában annak, hogy milyen kurva nagy luxus ez. Rengeteg időt töltöttem a kádban, egyszer újra is töltöttem a vizet. A szoba amúgy szép volt, nagyjából ugyanúgy nézett ki – csak kicsit modernebbnek –, mint a régi szállodák, amikben voltunk még az asszonnyal, ha nagy ritkán elmentünk nyaralni. Fürdés után tovább vágtam a hajam, teljesen lenyírtam a szakállam, és egyszer csak úgy néztem ki, mint a személyi igazolványomon lévő figura. Olyan volt, mint egy álom. Kicsit féltem is, hogy valamikor felkeltenek, hogy valaki belém rúg vagy lehány, elveszik a pénzem, lecsuknak, megfosztanak az örömtől, bűnrészesség, bűnrészesség, ilyesmi. Pedig én... végül is nem csináltam semmi rosszat. Hiába volt annyi pénzem, mégsem akartam elmenni este inni, vagy a városban mászkálni és pénzt költeni. Jó volt a négy fal között. Lementem az étterembe, hogy egyek valamit. A régi kedvencemet kértem. Sült oldalas krumplival, egy kevés zöldségkörettel és persze egy korsó cseh sörrel, vagy kettővel. Esetleg hárommal. Vacsora után kimentem az utcára rágyújtani. Furcsa érzés volt, mikor észrevettem a sarkon egy hajléktalant. Elindult felém, majd odaszólt.

– Hé, haver –, mondta.

– Igen? – kérdeztem vissza.

– Nem adsz egyet nekem is?

A vállára tettem a kezem, a másikkal betettem a számba a cigit, a zsebemből találm-ra kivettem néhány bankjegyet és átadtam neki. – Nem tudom, milyet szívsz, barátom – válaszoltam. Mikor meglátta a nagy címleteket, úgy ledöbbsent, hogy nem tudott megszólalni. Egy boltban vettem két üveg márkás olasz bort, visszamentem a szállodaszobámba, eldőltem a hatalmas, kényelmes ágyon és bekapcsoltam a tévét. Valami háborúról volt szó, több száz halott, lezuhanó helikopterek és felrobbanó amerikai katonai bázisok, el is kapcsoltam, most a bort kortyolgom, élő adásban nézek egy meccset, és az a terv, hogy iszogatás közben bealszom.

Na, hát az is biztos, hogy gyermekkorom óta nem aludtam ennyit egy huzamban. Pláne nem ilyen kényelmesen. Reflexből nyúlnék a szatyromhoz, hogy leltározzak, de aztán jól kiröhögöm magam. Az ágy mellett megtalálom a második üveget, még félig üres, vagy most már félig teli. Jó nagyot húzok belőle, hisz nincs jobb a nap első korty boránál, pláne, ha minőségi. Megkívánok egy cigit is, de nem bírom ki, hogy előbb ne nyúljak bele a táskámba. Az összes pénzt kiszórom a takaróra. Úgy néz ki, mint egy erőd. Ennyi pénz csak a filmekben van egy helyen. Elkezdem számolni, és közben kimegyek rágyújtani, olyan so-

káig tart. Végig kell gondolnom, hogy mit kezdek a pénzzel, nem baszhatom el csak úgy. Gyors fejszámolással arra jutok, hogy albérlettel, kajával, számlákkal és némi alkohollal meglennék ebből a pénzből bő három évig, szűkölködés nélkül. Ahogy a bort szürcsölöm, megéhezem, úgyhogy ismét kimegyek rágyújtani. Az erkélyről látom a munkába igyekvő emberek tömegét. Innen fentről nézve szinte nevetséges, ahogy kapálóznak, hogy beülhessenek végre az irodáikba. Nincs semmi szabadságvágyuk. Nekem van... Van? Kéne valami irány, egy cél, vagy legalább egy eszköz, baszki, különben csak elherdálom a pénzt, és ugyanott leszek, ahol tegnapelőtt. Két logikus célom lehetne... az egyik az, hogy megpróbálom visszaszerezni a feleséget és a fiamat. A másik az, hogy írok egy színművet a hajléktalanokról, és az egész színházművészeti élet felfigyel rám. Wikipedia szócikk, díjözön, interjúk, nemzetközi bemutatók, esetleg egy filmadaptáció... De most koncentráljunk az elsőre. A fiam már vagy tízéves. Szeretem én azt az ex-pelenkahuszárt, jó lenne látni. Biztos azt hiszi, valami alkoholista hajléktalan az apja, de nem, nem baszki. Milliomos vagyok! Egy kibaszott meglepetés! De elveheti valaki a pénzem? A kamerák csak azt látták, ahogy egy szakállas hajléktalan ott toporzékol, de az új külsőm talán eltakar. Felhúszom a nadrágom, amit a sportboltban vettem, meg egy pólót is, az ujjaimmal oldalra fésülöm a hajam és megállok a tükör előtt. Kurva mutatós! Egyáltalán nem hasonlít arra a fazonra, aki az automatáknál kivette a pénzt. A szemem alatti bőr talán kicsit ráncosabb, mint régen, a fogaimat sem szívesen mutogatnám és le is fogytam, elég keményen. Nem lehetne rám fogni, hogy atléta alkat lennék, de azért nem is változtam olyan sokat. Összeszedem a pénzt, beteszem a táskába, ráteszem a ruháimat, John Osborne-t és Hemingway-t beteszem a Biblia mellé a fiókba, majd elindulok megreggelizni. Újabb doboz cigi, újabb üveg kadarka.

Egy valamit még nem mondtam el. Korábban fővárosi gyerek voltam, csak a sors rángatott le vidékre. Ha az asszony még nem költözött el, akkor, gondolom, egy könnyű sétával húsz perc alatt a lakásuknál tudok lenni. Ahogy megközelítem a helyszínt, egy eddig teljesen ismeretlen érzés tör rám, leginkább gyomorgörccshöz tudnám hasonlítani. Rájöttem, hogy bár nem is hittem volna, de rohadtul félek ettől a „Nagy Találkozás” dologtól. Útközben bemegyek egy könyvesboltba, veszek egy kötetet, *Válogatott kortárs drámák* a címe, majd leülök egy padra a lakás előtti parkba, és olvasni, azaz várni kezdek.

Na, jó szarok ezek a kortárs drámák, mintha mindegyik csak azt akarná bizonyítani a másíknak, hogy neki még van olyan ötlete, ami a másíknak nincs. Az újítások, hogy a nézőtérén játszódik a darab meg ilyenek, mintha nem azért lennének, hogy emeljék a műszínvonalát, hanem azért, mert azt gondolják, ilyet más még nem csinált. Izzadságszagú az egész. Ezen agyalok, mikor a harmadik dráma közepe tájékán, hirtelen feltűnik a volt feleségem. Egyből felismerem, habár megöregedett, még ha be is kell ismerni, hogy nagyon jól tartja magát. Egyedül van, ahogy reméltem, hatalmas bevásárlószatyorral a kezében. Elbújok a könyvem mögé, de szerencsére elég messze vagyok. Azt hittem, ha egyszer újra látom, elszabadulnak az indulataim, de ha őszinte akarnék lenni, azt mondanám, hogy most legszívesebben csak odamennék és megölelném. Egyszerűen nem tudok haragudni rá. Olyan őt látni, mint egy régi testvér, persze nem szó szerint. Meg egy testvér, hogy is lehetne régi, az mindig testvér... Ekkor jövök rá, hogy eszembe sem jutott, hogy mit mondjak neki, miután odamegyek hozzá. Amíg ezen töröm magam, ő egyszerűen csak bemegy a lépcsőházba. Faszom. Mintha ott sem lennék, baszki, és tényleg. Elmegyek egy üveg borért, majd visszaülök a padra.

Eseménytelenül telik az idő, és koradélután, mikor már a borral is és a könyvvél is végeztem, az arcomat, mint egy langyos takaró melegíti kívülről a napfény, belülről az alkohol,

mikor meglátom a fiam. Nem egyedül jön, hanem egy kislánnyal. Mik vannak! Nem hiába, jóképű kissrác, magam is meglepődöm. Nevetgélnek néhány percig, majd bemennek a lépcsőházba. A kis Casanova! Megnyugtató érzés, hogy rendes gyerekek tűnik, nem olyan focistás meg fültágító mobilról zenét ordíttató feltűnési viselkedésben szenvedő, pattanásos kis perverz lepraszökevény, mint akik nálunk, a főtéren lógtak mindig. Már tudom, kell még egy kis idő, hogy odaálljak az ajtóba a családom elé, szoknom kell még a középosztály szagait. El innen, el innen a picsába... Újabb borért megyek, és közben elhatározom, hogy kevesebbet fogok inni. Valahol kiveszek egy kis garzonlakást, és áthívom vacsorára a családomat. Már a gondolat is elég ahhoz, hogy kiegyensúlyozott emberként tekintsek magamra.

Kerestem egy újságosbódét, hogy ránézzek néhány hirdetésre, hátha van kiadó lakás a környéken. Megkérdezem az eladócsajt, tud-e ajánlani valamit, mire azt válaszolja, hogy nézzek szét az interneten. Persze, ismerem én már ezt az internet dolgot, de nekünk ilyen sosem volt. Nagyjából annyit tudok róla, hogy a számítógépeken lehet vele beszélgetni meg újságot olvasni. Jobb-e az, mint egy sima hirdetés, kérdezem a lányt, mire ő azt mondja, hogy egyszerűbb, gyorsabb és nagyobb a választék is. Rendben, és hol találom internetet, kérdezem, mire meg azt mondja, hogy itt is van, ahol állunk. Aha, csak, hogy itt nincs számítógép, mondom, és próbálom nem elárulni az arckifejezésemmel, hogy tudom, hogy átver. Kinevet. Unatkozik, bazmeg, és velem kell szórakoznia. Megmondom neki, hogy az elmúlt években el voltam utazva, és ha lehet, segítsen már. Hová, kérdi, mert szerinte internet mindenhol van. Hát, ott nem volt, ahol én voltam, mondom, majd megkérdezem, hogy mivel lehetne megnézni ezt az internetet itt, ha itt is van, vagy, hogy milyen értelemben van itt. Vezeték nélküli, mondja, és rámutat a velünk szemben lévő kínai étteremre. Onnan jön az internet szerinte. Rendben, mondom, de mi mivel nézzük meg? Erre megint nevet, majd felkapja a pult mellől a táskáját és kivesz belőle egy olyan simogatós képernyőjű telefont, de ez nem sima lehet, inkább valami régebbi modell, mert sokkal nagyobb, egy zsebbe bele sem férne.

– Börtön? – kérdi.

– Igen – válaszolom határozottan, majd a szemébe nézek.

Amúgy egész szép lány. A feleségemmel elvégre elég, ha normális, építő jellegű kapcsolatot alakítok ki, a fiam érdekében.

– Mit követtél el?

– Megszülettem – mondom, majd elmosolyodok, úgy, hogy a fogaim azért ne látszódnak ki.

Elneveti magát. Tulajdonképpen ez egy nagyon csinos lány, ahogy nézem, egyre gyönyörűbb. Nálam úgy tíz évvel lehet fiatalabb, hosszú, vörös haja van és senkinek sem állnak olyan jól a szeplők, mint neki. Hatalmas mellei vannak, amik olyanok, mint két nyíló virág, mert látod, hogy gyönyörűek, de tudod, hogy néhány nap múlva elhervadnak, és már csak lógni fognak, mint egy kihajított karácsonyfán a megrepedt műanyagdísz vízkereszt után. És még csak ez sem zavar. Odaszól, hogy várjak, kiszolgál egy idős figurát, majd elkezd simogatni a telefonja képernyőjét.

– Figyelj – mondja –, ez az a honlap, ahol szinte minden fent van. Be lehet ütni, hogy csak fényképes hirdetést mutasson, és azt is, hogy hol akarom a lakást és mennyiért. Míg az újságban végig kéne néznom egy raklapnyi hirdetést, itt elég beütni néhány koordinátát, aztán kiválogatja nekem a faszábbakat. Beszarábia! Hol szeretnék élni, kérdi. Itt, ha lehet, a belvárosban, mondom. Simogat egyet, majd megkérdi, anyagilag hogy állok. Mennyiért lehet manapság normális lakást bérelni, kérdem, mire visszakérdez, hogy egyedül mennék-e, majd egyenesen a szemembe néz. Viszonzom, majd azt válaszolom, hogy igen, de olyan lakás kell, ahol szűkösen azért hárman is el lehet férni, ha úgy alakul. De amúgy a pénz miatt nem kell aggódni, mondom minden nagyképűség nélkül. Simogat egyet, majd átadja a mobilját. Itt tud lefele görgetni, mondja, majd kiszolgál egy vele egykorú, sokkal közönségesebb nőt.

– Hétvégén meghihatnánk valamit, ha ráérsz – mondom, miután visszaadom neki a készületeket.

Mikor először maradok egyedül az otthonomban, elsírom magam. Talán csak most fogom fel a tényt, hogy a sors kiszedett a szarból. Kiülök az erkélyre, rágyújtok, és végignézek a Nagykörúton. Megpróbálom eldönteni, hogy csak önámítás volt-e, vagy komolyan gondoltam, hogy egyszer még lesz normális életem. Nem tudom. A lakásom kábé ötven négyzetméter, két kis szoba, amerikai konyha, középen nagy asztal, jobbra kis fürdő és külön vécé. Újépítésű, vagy legalábbis felújított, egy apró erkéllyel, aminek nagyon örülök, mert így egyszerre lehetek kint is meg bent is. Hatodik emelet. Lelíftezem a földszintre, veszek annyi üveg bort, amennyit elbírok, majd visszamegyek és telepakolom a hűtőt. Egyet persze kibontok, és miközben az üvegből iszom, az egyik szobában lévő könyvespolcot kezdem el átkutatni. A jónak tűnő könyveket egy polcra rendezem, majd fogok egy jó krimit és kiülök a teraszra. Bor, cigi, könyv – a saját otthonomban. Mintha egy korábbi álmomban élnék.

Másnap elhatározom, hogy beindítom a családgyesítési, vagy legalábbis -békítési projektet. Először is, lakájosabbá kell tennem az otthonomat. Elmegyek bevásárolni. Terítőt, faliórát, élelmiszereket, fűszereket, egy rádiót, majd egy másik fordulóval tévét, a mosdóba szappant meg ilyesmit veszek. A napokban egy telefont is vettem, mert elkezdtem lejárni egy kocsmába, és az új cimboráim azt mondták, hogy a nélkül nem ember az ember. Persze. Sokáig nézelődtem, mit vihetnék a fiamnak, de végül csak egy plüssmedvét hoztam el, szimbolizálva az elmulasztott gyerekkorát. Azt akarom, hogy jobban megismerjem, és akkor majd veszek neki valami nagyobbát, valamit, amit igazán szeretne!

Leülök az asztalhoz egy pohár borral, és azon töröm magam, hogy mi az, ami kéne még a lakásba, hogy úgy nézzen ki, mint egy otthon. Természetesen egy kutya. Elmegyek az újságoshoz, szerencsére ugyanaz a lány van ott. Megkérem, hogy segítsen megnézni a telefonomon, hogy hol tudok örökbe fogadni egy kutyát. Megint kinevet, de két nap múlva már van egy spánielem. Meg egy lefixált randevúm a hétvégére és egy telefonszámom, természetesen a kishölgytől. Elvileg szobatiszta, mármint a kutya, ajándék pórázt is kapok, és amikor visszaülök ugyanarra a székre, amire múltkor, most egy egész üveggel, végignézek a lakáson, és úgy érzem, kész vagyok... Este megiszom a maradék két és fél üveget, ami még van, majd viszonylag korán lefekszem aludni.

Akárhova megyek, mindig nálam van a táska, mert félek otthon hagyni. Ez valószínűleg a hajléktalan élettétel egyik önkéntelen beidegződése, de tudom, hogy bankkártyát kéne csinálnom. Bár nincs kedvem a számhúzás, sorbanállós nyavalyához, tudom, hogy hülyén venné ki magát, ha a hónom alatt egy sporttáskával jelennék meg a családnál, ráadásul ma van a randevúm is. Van még néhány óráig addig. Beteszem az ingzebeembe a doboz cigimet, beveszek egy rágógumit, felveszem a legjobb nadrágom, a napszemüveget és a Nike Air Max 90-em, a táskába beledobom a fiam medvét, pórázra csapom a spánielem és útnak indulok a bankba.

Bódi Péter: 1991-ben született Miskolcon. Író, képzőművész, a CTRL+V egyesület elnökségi tagja. A közösség rendszeresen szervez nemzetközi projekteket és művésztelepeket a kortárs képzőművészet és a társadalmi aktivizmus témaköreiben. Idén jelenik meg a harmadik regénye a Kalligram Kiadó gondozásában.

Fotó: Érti Szabó Zsolt

az igazi folt

a világ amiben élek csinált egy világ
 itt-ott persze kilóg a lóláb
 de a világból nagyjából annyit veszek le
 amennyi belefér az enterembe
 (tudod kattintasz kinyílik)
 közben meg folyton meghatódom hogy milyen vagyok már
 hogy milyen ez már megint
 integetek megingok a végén még kikacsintok
 a szövegből
 olykor igényt formálok rá mint tájra
 bizonytalan mondatok bizonyos részletére
 hogy az nekem erő vagy inspiráció
 a lugosiban a bélában na benne volt erő
 hogy mások vérét kiszívja
 egy harapás egyetlen kicsi folt
 hogy a nagy költészetben ez az egy *azért* igazi volt
 nem csak film és machináció
 mert a legjobb ugyanakkor mégis csak az volna
 ha nem kéne itt alkudoznom mások hozott foltjaira
 egyszerűen csak megtalálnám mint zsák a foltját
 ami feltüzel ami megélnémi ami
 végső *soron* (haha) inspirál

csalódás az operában

őszintén szólva csalódtam benned
amikor kiderült hogy ott vagy te is az előadáson
amivel az XXX herceg lepett meg minket
őrült egy este volt
a herceg kibérelte az egész operát
hat páholyban ültek függöny mögött a feleségei
néha úgy véltem hallom a kuncogásukat
aztán a hazám hazám te mindenem kezdetű
slágergyanús szám előtt a karmester kihívta jőtevőnket a színpadra
ő tökéletes magyar akcentussal
abban a fura fehér ruhában
elénekelte az áriát
nem is volt rossz csak amatőr
a nézőtér kuncogni kezdett
először halkán aztán az egész színház gurult a nevetéstől
a feleségek kivonultak a barbárság miatt
ott ültél te is próbáltad visszafojtani a kuncogást
a herceg szemfényvesztésben jártas lakájai érméket dobtak a nézőtérre
lett is verekedés mint vereckénél
fogak vér taposták egymást az emberek
te is találtál 12 ezer dollárt
tedd csak el mondta valaki jól fog az még jönni
a herceg közben elénekelte újra hogy boám boám
de akkor már néma volt a csönd
visszajöttek a feleségek is
rajtam nem volt cipő
az ujjuk körül ott tekeredett kunkorodott a boám boám

operakalauz

a főminiszter csüggedten tette be a kaput
változás sziszegte kövéren változás
unta már a kínvallatást
unta az ügynökjelentéseket
unta hogy nem tudja kicsatolni a szeretője pántját
a másodvirágzását élte

vagy a harmadvirágzását
és nem szerette aláírni a halálos ítéleteket
nem szerette a szervezést

a vér logisztikáját
hogy a tervezéskor mindig újra el kell mondani
itt lesz egy csatorna ami összegyűjti a vért hogy lehessen takarítani
vagy ezt a karmester mondja helyette
PADLÓÖSSZEFOLYÓ értitek fogalmatlanok
mert mint kiderült neki az volt a rend hogy össze lehet takarítani
de a hasított fa a szilánkok aspektusából
egyszerre ülve minden csillagon
zümmögő dinamók fényes gépszemével nézve
nyugodtan retteghet a főminiszter
rettegjen is
más ki tudja csatolni azt a pántot
más nem unja az aláírásokat

mindenki szem a láncban
a karmester ráncos nyaka izzad
ez volt a varázslat a mágia
most pedig változás

■ **Mohácsi Árpád** (1966): költő, műfordító. Könyvei a Kalligram
Kiadónál: *Portugál tenger* (Fernando Pessoa versei), *Kígyóból
a kanyar* (Gottfried Benn), *Hannibál búcsúja* (saját versek).

FUKSZOK, BULÁK, LIMUZINOK, GYÁRUDVAR

Miért van olyan rohadt hideg, ha tök egyedül csámborogsz a világban, és nincs hova menned? Sokkal hidegebb, mint mikor kilépsz otthonról, fázósan összehúzkod magad, és tudod, hogy ez így lesz a sulig. Meg a sulitól edzésig. Meg edzéstől otthonig. Átmeneti hideg. Most meg csak úgy simán magába gyúrt a hideg, terjengett mindenütt, nekiütköztem, bármerre jártam, nem tudtam lerázni, befordultam a sarkon, már várt, beturkált a ruhámba, gatyám szára alá, kabátom ujjába, mint valami perverz. Nem tudtam olyan kicsire összehúzódnai, hogy belém ne kössön.

Célom csak azért volt, mert kitűztem magamnak, és az nem olyan, mintha mások mondanák meg, mit kell tennem. Igaz, eddig meg az volt a bajom folyton, hogy mások mondták meg, mit tegyek. Úgyhogy simán örülhettem volna a lyuknak a valagamon, csakhogy ott rohadt a zsebemben valakinek a füle, ráadásul a nyakamon a zsaruk. Persze nézhetném úgy is, hogy zsír meg menő, vajon hány tizenévest hajtanak a jardok? Nagy bajom se lehet a krimis játéktól, ha elkapnak, huhogok, hogy ipiapacs, azt kész. Hazazsuppolnak, és megy minden tovább.

Tényleg azt akartam, hogy minden menjen tovább? Mindig belegabalyodok abba, amit akarok, meg amit nem akarok, meg amit akarok akarni, vagy nem akarok akarni. Meg akartam például csinálni, amit Lilinek ígértem, pontosabban: nem neki ígértem, egy szót se szóltam róla, magamnak ígértem Lilivel kapcsolatban, és akkor is megcsinálom, ha beledöglök. Lili bennem van, velem van, hallom a hangját, látom az elképesztően mélybar-na szemét, senki se mondaná meg: ez egy vak szeme, semmire se jó, csak arra, hogy semmit se lásson vele, hogy ne lássa sose a saját szeme szépségét. Persze én látom a szememet, kéknek látom, és mire megyek vele? Jó az, hogy az ember a saját arcába bámulhat a tü-körben? Mit tudom én.

Összevissza kavartam az idegen városban, próbáltam visszaemlékezni, merre jöttünk az atyával a pályaudvarról, de a kifordított útvonal sehogy se tűnt ismerősnek. Áruház, kisbolt, autóalkatrész, zöldséges, szolárium. Mindenütt útvonalat módosítottam, ha úgy éreztem, követ valaki, vagy ha fekete kabátos alak közeledett, és nem láttam tisztán, vajon nem a tegnapi pap lesz-e az. Egy embert ismertem itt, az elől is menekültem.

Végül megálltam egy palacsintázónál, kértem három nutellásat meg két fahéjasat, és bevertem kegyetlenül. A tagjaiban kezdetét vette a globális felmelegedés. Zsibongva kiindult a gyomorból, és partra szállt a végtagjaiban. Elálmosodtam tőle, kénytelen voltam utána küldeni egy kávét. Jólesett. Leültem a közeli parkban a padra, bámultam a szemetet csipegető galambokat, úgy éreztem magam, mint egy őszöreg indián, sőt, mint egy totem-oszlop. Ez a föld a miénk volt, sápadtarcúak, már az öregapám is itt ült, és bámult a naplementébe, amikor ti még azt se tudtátok, hogy a Nagy Vízen túl is létezik élet, miénk volt már akkor, amikor a Világmadár hatalmas Tojásából ki se kelt a Mindenség. Én beszéltem!

Felőlem aztán fejemre dőlhetek volna az ordas nagy paneldobozok, maguk alá temetve az egymást anyázó párokat: mert meg se hallgatod, hogy én mit akarok, nem is érdekel, csak a söröd meg a kaja, ami nekem a bajom, azt te elbagatellizálsz, a sajátjaidat meg felnagyítod, és hogy én kivel fekszem le, ha magam alatt vagyok miattad, az nagyon érdekes, hogy te meg füvel-fával, az mellékes, hát az anyáddal szórakozzál, menj vissza hozzá, ha vele akarsz élni, de ne menj vissza, édes, vicceltem, baromság volt, szeretlek, ne hagyj már itt, te drága, mocskos strici! Elnyelhette volna a föld a dohogó nyugdíjasokat: mert mindig emelik az árakat, és át akarnak verni, de átlátok a szítán, túléltem a háborút, korábban keljtek fel, nyavalyások, ha szívatni akarjátok öregapát, mondom neki, ne kapja le azt a farhátat, amíg mozog a mérleg, várja meg, amíg megáll, nem sietünk sehová, ennyire biztos nem, hát hülyének néz, az ilyeneket hitvány kontárnak hívták a háború előtt, de hol van már az a világ!

Figyelj, öreg, aggyá má, ne má, hogy ne aggyá már, fogadok, van pénzed, ne legyél genyó, aggyá má, csak valami aprót, kétszázast, százast, hogy ne rohaggya meg, aggyá már, a Jósten álgyon meg mind a három kezével.

A zombi kinézetű csávó besétált a képmezőbe, pont ő hiányzott, ahogy ott Buddhává változva emésztettem a padon, és rájöttem, milyen éhes voltam, és rájöttem, hogy a világ átváltozik öt palacsintától, nem voltam többé üzőtt vad, a zsebemben ott a pénz, azt csinállok, amit akarok, körülöttem zajlik az élet, és csak röhögők rajta, végrehajtom a tervemet, aztán meg jöjjön, aminek jönnie kell. Zombikám azt mondta, figyeljek már, nem akar belém kötni, nyugodtan ülhetek itt, ahol spéci ő szokott ülni, de látszik, hogy rendes gyerek vagyok, segítsen már ki, vagy húzzak el a vérekes francba. Azt mondja ordítva, nem akar ordítani velem, de a múltkor a Pöcigyerek ideült, ő meg lefejelte, mert régen versenyszerűen karatézott, csak már nem tudja olyan magasra emelni a lábát, de engem még simán lerúg. Azt mondja, a Pöcigyerek megbánta, hogy vele kezdett, mert szétverte a fejét egy kővel, kitépte a nyelvét, és megkóstolta, evett ő már emberhúst máskor is, finom, olyan, mint a csirke, adjak már egy cigit, mi az, hogy nem dohányzom, hogyhogy nincsen, akkor nincs legalább tüzem? Majd ő ad egy cigit, ha már így le vagyok pattanva, hogy az sincs. Azt mondja, ő nem egy katasztrófaturista, de jöjjenek vele a Külső úthoz, most ott nagy a ramazuri, nézzük meg, állítólag egy kocsiszállító tréler zuhant az árokba, vagy tíz vadiúj verda borult széjjel mindenféle, olyanok, mint a horpadt kólásdobozok, menjünk meg nézni, lehet, hogy ő mégiscsak katasztrófaturista, nem hogy örül a más bajának, mert van neki magának is elég, tudna mesélni, de azért kíváncsi a más bajára, érdekli, ez csak nem bűn már, nézzük meg, a vezetőfülke, mondják, csupa vér. Azt mondja, ne haragudjak rá, látja, hogy le akarok lépni, őt mindenki itt hagyja, a felesége kidobta egy öltönyös majomért, akkora lánya van, mint én, nem engedik hozzá, eltiltják tőle, gyönyörű lány, és okos, egyetemre fog menni, őt évek óta nem ölelte meg senki, a bokámat szorongatja fetrengve, és összenyalazza meg összekönnyezi, én meg lerúgom a lábamról, és menekülök, hátra se nézek, így legyen indián isten a parkban.

Szerintetek hol van az megírva, hogy hiába döntök el valamit, mégse tudok szépen, kitartóan belefogni a dologba, mindig kitérők jönnek, felesleges emberek tapadnak rám, elterelnek,

mint ez a szerencsétlen? Ha egy napon össze akarom szedni majd, ami velem történt, a kitérők könyvét kell megírnom, a halogatás könyvét, a mellékösvényeket, ahelyett hogy diadalmasan törnék előre, mint Rózsa Sándor vagy a viszkis rabló, akik szép titokban kitervelték, aztán kegyetlenül végrehajtották támadásaikat. Én inkább a nagy elodázók közé sorolhatom magamat, mert szép és nagy terveim szép és nagy tervek maradnak, én meg csak tötyörgök, és a kivezető utat keresem egy városból, ahová sose akartam jönni.

Persze minden gimistát pórázon tartanak, nehogy fölfor-gassák a világot, de én már elrágtam ezt a pórázt, mégse jutok egyről kettőre. Olyan leszek, mint az a csávó, valami mexikói, aki hatvanhét évig várt, hogy megkérje a lány kezét, akit már tizenöt évesen eljegyzett, aztán szépen odasántikáltak az oltárhoz, és együtt felfordultak a boldogságtól. Vagy mint egy amerikai arc, aki húszévesen hagyta ott az egyetemet, aztán melózott az erdőben, és eggyel százéves kora előtt diplomázott. Vagy Leonardo, aki tizenhat évig festette a Mona Lisát, egy csomó más képét pedig be se fejezte, pedig szépen felmarta rá a lóvét az akkori grófoktól vagy miféle szponzoroktól.

Ott battyogtam egy füllel a zsebemben, azt se tudtam, kinek a fülével, bár nem biztos, hogy beljebb vagyok, ha tudom, kié, de végre lenyugodtam, egyenletes léptekkel becélóztam egy benzinkutat. Leültem a kúton, előszedtem a vonalzót, és megmértem egy hajtincsemet. Négy száznegyvenöt milliméter, jól haladok, nincs baj, ehhez még én is értek, haját növeszteni, bár Zsoltibá, az edzőnk lefikázott, hogy két copfot nem akarok-e, nagyon szexi, csak le ne hajoljak a fürdőben a szappanért, egy dzsudoka haja mindig rövid, kopasz vagy süni. Visszavágtam, hogy a samurájok haja viszont hosszú volt, a térdhajlatukig ért, és csontfésűvel kötötték fel kontyba, ezt olvastam, és az igazi samuráj kardjával hosszában kettévágja a félcentis gyékénysás levelét, ordít egyet, mire a madár leesik az ágról, és ez hosszú hajjal is sikerül neki, szenszej, mondtam, és fejet hajtottam tiszteletem jeléül. A mester szeme villant, odalépett hozzám, és villámgyors mozdulattal kisöpörte alólam mindkét lábamat, nagyot csattantam a szőnyegen. Mire vörös arccal feltá-páskodtam, már csak a hátát láttam, folytatta az edzést, mintha mi sem történt volna.

A benzinkúton olyan túlságosan rendes családok meg figurák jöttek, gyerek a gyerek-ülésben, öltöny vagy kiskosztüm, nem mertem odapofátlankodni, az ilyeneknek senki se hiányzik, lehet, hogy saját maguk se hiányzik nekik, de úgy tesznek, mintha élveznék az életet, szóval... Aztán volt pár kocsi, amelyben totál kosz meg káosz uralkodott, gyerekzsi-vaj vagy ablakon kicsulázgató melósok vastag röhögése. Azokhoz azért nem mertem oda-menni. Végül jött egy zöldsárga ládákkal teli teherautó, az én emberem, láttam rajta, cigi lógott a szájából, melós küllemű, de nem merő dzsuva, a verdája leharcolt, nem látszott ijedősnek, mikor jött kifelé, szoltam, hogy a nagybátyámhoz mennek, lerobbant a ko-csija. Végigmért, ja, suliidőben, biztosan, vetette oda a szájában cigivel. Felőle beszállha-tok, úgylis megy, ha jön vele valaki, ha nem. A visszapillantóján egy fogatlan, vihógó tör-pe lógott, egy rontásűző tigriskarom meg egy rózsafüzér, biztos, ami biztos. Nem vaca-kol a koma, az látszott.

Kérdezgetett, mik a kedvenc tantárgyaim, mi leszek sulis után, már illene eldönteni, pont hiányoztak az okoskodásai, a tanárain is ezzel nyúznak. Aztán kibökte, a fia is tizenegye-dikes, persze, mindenkinek pont ekkora gyereke van, mint én, és a srác annyira jól tanul, félti, nehogy buzi legyen, be kéne íratni valami kemény sportra, ahol embert faragnak be-lőle. A cselgáncs, az jó, meg se mondaná, amilyen vékony gyerek vagyok. Az a nő, a fiá-nak az anyja, túlságosan rámászik a gyerekekre, látnám a neten a fotókat, ahol a fiával pó-zol, mintha a szerelme lenne, kicsi lovagom, imádlak, szívcsi, anci. És önzőre neveli a srá-cot, mint a franc, az apját kábé akkor hívja, amikor korcsolya kell a suliba, szégyen, ha pont neki nincs, és nem, nem jó a régi, mert már kétszer akkora a lába, ha az apja nem vette volna észre. Vagy új bakancs kell télire, meg dzseki meg a tököm tudja, mi, és per-

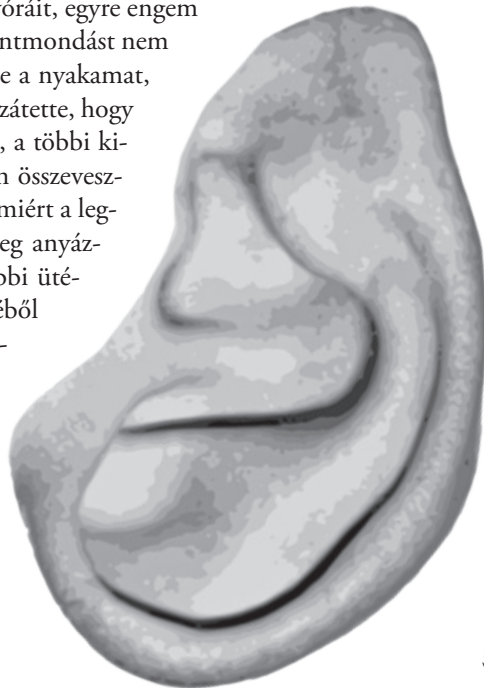
sze ilyenkor mindig az apa az illetékes, ő penget, mert a népek azt hiszik, a zöldségesnél nincs nagyobb májer, hogy ott akkorákat lehet kaszálni meg zsványkodni, csak mert anno ez maszek szektor volt, pedig hát nem. Járlanak úgy azok, akik ilyesmit terjesztenek, hogy rájuk barnul több mázsa fagyott banán az elromlott fűtés miatt, csináljanak turmixot egész nap, vagy etessék vele az állatkerti majmokat, és fizessék a mocskok sok számlát, bérleti díjat, aztán leesik egy eső, és senki nem akarja kitenni a lábát otthonról, vagy beülnek a fűtött kocsijukba, és irány a szupermarket, amivel persze nem lehet versenyezni, akkora árutömegnél azt adnak szárért-húgyért, amit csak akarnak, és ha két forintért árulnak egy tonna vécépapírt, az összes többi árura meg rácsesznek plusz két forintot, simán jól járnak, a sok agyhalott egymás nyakára tapos pár guriga potya törlésért, tököm kivan.

Ha ő egyszer felfordulna, ha rádölné, mondjuk pár tonna alma, és nem tudna kimászni alóla, vagy ha rájönne a hepp, és beszedne pár marék gyógyszert, vagy felkötné magát a karnisra, hát a saját fia lenne, aki utoljára tudná meg. Kutyája sincs, hogy vonítson utána, már szaga lenne biztos, az almák rárohadnának a testére, összerohadna az almákkal, mire kibányásznák a cefre alól, de abból még pálinkát se nagyon főznének, ki inna olyan pálinkát, amihez a gyümölcsöt egy hulláról lapátolták le, nem? Azért van, aki inna, mindenre van ember, pont erre ne lenne. Az a baj, hogy a srác anyja műkörmös egy szalonban, és azt hiszi, csak egy lépésre van a tutitól, mert olyanok járnak be, akiket nem fenyeget a veszély, hogy napközben letörik a körmük, se nem mosnak, se nem mosogatnak, egy pálcikával pityegtetik az érintőképernyőt, így élnek le az életüket. És a nő már szervezi a nővérrével, aki Amerikában él, hogy a srác majd kinn tanul, egy ottani egyetemen, ahogy őket ismerem, előtte felhívnap párszor, repjegy meg tandíj, és majd nagy arc lesz belőle, olyan nőt szerez magának, akinek sose törik le a műkörme.

A zöldséges dühösen bámulta saját koszos körmeit, rácsapott a kormányra, és hirtelen mozdulattal lekanyarodott az út szélére. Kivágta a teherkocsi ajtaját, újabb cigire gyújtott, és leugrott a földre. A becsattanó csöndben ott maradtam, fogtam magam, lekászálódtam én is. Útszéli kocsmá előtt álltunk, az volt kiírva: FASZAMÁR.

A zöldséges cigijével intett a maligán-művház felé, odabotorkáltunk a megerősödő, jeges szélben, és beléptünk. Csörömpöltek a játékgépek, technó-veretés, emberszag, zsvaj. Az asztalnál, ahol leültünk, öt ember iszogatót már régebb óta, álltak az üres üvegek, a koszos poharak. Fuvarosom lepacsizott mindenkivel, egy zsírosan fénylő bőrről, erősen kifestett, kövérkés nővel pedig összepuszkodott. Odalökött engem is a komáknak, sorra bemutatkoztak, vagy csak kedélyesen köszöntöttek, ezt nem tudtam eldönteni: zrozollo, bedezslezs, bojbojo, hamalma. Mindez vonatkozhatott a kint süvítő jeges szélre, a politikai helyzetre vagy egy folyamatban lévő focimeccsre ugyanúgy.

Még nem beszéltem ezt a tájszólást, de vadiúj zöldséges haverom máris gondoskodott az első nyelvleckéről. Ha már ő fizeti a fia nyelvóráit, egyre engem is beutalhat. Rendes volt tőle. Unicum-sörrel indított, ellentmondást nem tűrt, közben az asztalon áthajoló húsos asszonyosság átölelte a nyakamat, és két cuppanós pusztát adott, majd helyi nyelvjárásban hozzátette, hogy cukifíú vagyok. Közben kiderült, hogy ketten kártyáznak, a többi kibicel, de nehéz volt követni a játék menetét, mert folyton összevesztek. A kibicel ledorongolták Vöröshajat és Ragyáspofát, amiért a legjobb húzás helyett mindig hülyeséget reagálnak, azok meg anyázták a beledumálókat, és egymással is összevesztek a korábbi ütésekben. Malacka, a nagydarab nőci a Ragyáspofa flanelingéből kilógó összes mellszőrzettel babrált, mintha be akarná gondöríteni vagy fonni, és közben hatalmas műszempillákkal pislogott rám. Ahogy az Unicum és a sör szétáradt bennem, egyre kevésbé voltam képes elkapni tekintetemet feltornyozott, izzadt melléről. A domborzatok közt nyíló árok vákuumként magába szippantotta figyelmemet. A háttérben ugrált a tévé képe, nem bírtam nem odanézni, most ide-oda jojózott a szemem a tévé meg a nő között.

Vonagló csajsi a tenger habjaiban, gyártelepen ugrabugráló táncosok menő satyakban. Közben Malacka dekoltázsa megrezdült. Közben Orrszívó, az egyik kibic megjegyezte, hogy ott, ahol régen volt a focipálya, aztán a piac, most meg a nagyáruház parkolója, ott éltek a Mari néniék, a férje összeszedte a labdaügyes fiúkat, és olyan csapat volt, de olyan csapat. Közben egy srác énekelt, szenvedélyesen húzgálta kezét az arcán, úgy tűnt, felizgatja a saját borostája. Közben Malacka visongva felkacagott, megvillantak sárgás fogai, mellette hullámozott a nevetés vulkáni erejétől. Közben Fogpiszkálós, a másik kibic kijelentette, hogy ott nem focipálya volt, hanem tejszarnok, és hát olyan piros arcú fejőlányok árultak, miután hajnalban végeztek a tehenek mellett, hogy öröm volt a kerek farukra nézni, azokban hússá tömörödött a tej, a felesége is közülük való volt, ott udvarolt neki, pohár tej mellett, munkába menet, hát, az asszony most már inkább tehén-kategóriás.

Közben egy Cadillac suhant a pálmafák alatt, az üléseken húsztagú feka gengszterbanda hadonászott, napszemüveg és fukszok mindenkin, egy másfél mázsás rapper fickó egyik kezével telefonált, másikkal egy láthatatlan hőmérőt akart lerázni. Közben Malacka szája szélén lecsordult a sörhab, végigfolyt az állán, rá a blúzára, idétlenkedve törölgette: o-ó, hihi. Közben a zöldséges kifejtette, hogy ez egy baromság, a tejszarnok az elbontott régi iskolaépület mögött volt, a parkoló helyén a zsinagóga, mert az is volt itt, hogy az anyjuk ne sirassa, annyian voltak itt, mint a nyű, aztán mikor elvitték őket, a temetőjüket felverte a gaz, de most már nem tartanak rá igényt, ami sírkő kellett nekik, elvitték Izraelbe, nekik állítólag nem a csontok fontosak, hanem a kő maga, fene érti.

Közben kaszinók, zebrabőr túsarkak, vízbe szaltózó kígyúrt testek, pörgő díszlárcsák, tekerőző véres polipok, metróalagutak, Malacka szemén az úszó szemfesték, delfinek a napfényben, mondom, hogy ott volt a Homoródiék háza, meg az összes melléképület, tartottak azok aztán mindent, nyulat, kacsát, malacot, birkát, tehenet, akkora nagy gazdák, oszt hogy összezsugorodtak, kokain, táncoló popsik, örvénylő mellek, csajok neccharisnyásan és vívomaszkban, szilánkokra robbanó rózsza, gyöngyöző sör a hűtőben, végtelen, rituális pacsisások, Malacka csücsöri szája, nem ott volt a zsinagóga, patak volt, csak elterelték, lerakták a föld alá, buszgarázs meg magtár, az volt, patak is, de nem ott, csicsa erkélyek, rasztahajak, egy földönkívüli, keverőpult, lakótelep, füstgép, Malacka kacsint, téesz, zsinagóga, popsik, sörök, pacsik, kígyótest, kosárlabda, leopárdminta, pezsgő, kemény az élet, sörök, Malacka koszos és festett körme, pisálni kell. Kitántorogtam a slózira, pörgött a csempe, harmonikáztak a falak, mozgó piszoárba nehéz betalálni, nyomtam, akár a tűzoltók, jutott mindenhová, öreg, higgadjál már le, szólt rám valaki, bocsesz, mondtam, hajón hugyozni azért problem.

Kimentem, hátam a falnak támasztva álltam, vártam, hogy csillapodjék a ringás, nem voltam hozzászokva, néha csórtam apámtól egy kupicával, ott állt az üveg, prüszköltem, és vihogós lettem tőle. Vagy megszedültem egy slukk cigitől, amit valaki behozott, hogy a sulis melletti telekre bemászva beleszipogjunk, ennyi. Ha nincs rutin, az szívás. Beszívás. Néztem a játékgépeket, pörögtek, csilingeltek, színes villogás, csillagocskák, hetes, barack, narancs, szilva, citrom. A flipperben követhetetlenül csörömpölt, pattogott, berregett a golyó, a biliárdgolyók koccantak, valaki rám szólt, mit nézel, kisköcsög? Próbáltam a cipőm orrára összpontosítani, mindig elmászik a mocsok. Valaki a vállamat veregette, állam alá nyúlt, felemelte a fejemet, szemembe nézett. A zöldséges volt, mennie kell, jövök-e, jobban tenném, nincs itt mit keresnem. Tudtam, hogy igaza van, a nyelvem jókora hevingé duzzadt a számban, nem engedelmeskedett. Azt is tudtam, ha beülök a rázkódó teherautóba, okvetlenül telibe hányom, várok még egy kicsit, intettem a fejemmel, és már zúdultam is vissza a vécébe, becéloltam a csészét, és beleokádtam a leturmixolt palacsintákat. Szét voltam esve, de kicsit megkönnyebbültem, a csorba tükörben egy zombi lakott, száját öblítettem, arcot mostam. Fújtatva kiléptem a retyóról, és Malackába ütköztem, aki épp a nőiből libegett ki tehervagonjaival, hirtelen ne-

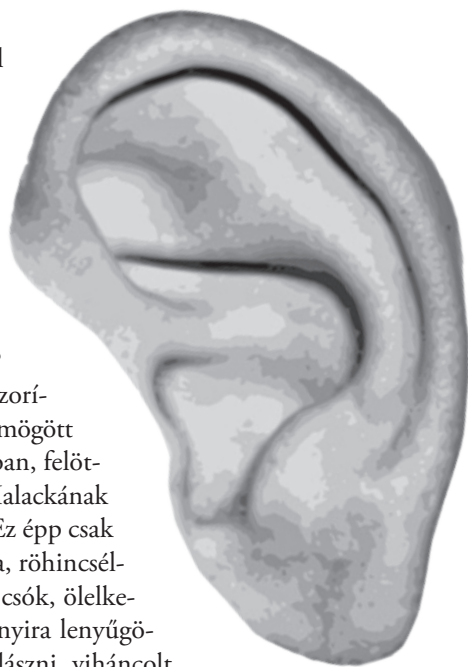

kem szorult, és beterített, pihe-puha párnák, egyik kábulatból a másikba estem. Hogyan lehet az undor ennyire izgalmas, az izgalom ennyire undorító, csókolóztunk, és egy háborús sziréna vijjogott a fejemben, hogy ez most mi, Úris-ten, mégis minek? A vérem és a részeg testem működése viszont másfele sodort, hát itt a Niagara, hova ugorjak, ha nem bele, robajlik, sustorog, szédít, vonz és húz magába. Hát ez akkor megtörténhet velem is, nem csak a biológia órán rajzoljuk a táblára, nem csak a határ túoldalán csinálják, belépés felnőtteknek személyi igazolvánnyal?

Malacka izzadt kezébe szorította kezemet, rúzsos szájára szorította mutatóját, és csendben kiosontunk a biliárdozók háta mögött a kijáraton. Az odakinn cigizők röhögése szállt a nyomunkban, felöltött bennem, nem először látnak ilyesmi jelenetet. Húha, Malackának nem én lennék az első, szűzi nagy szerelem, mily meglepő! Ez épp csak átsuhant a fejemben. Mentünk vagy ötven métert tántorogva, röhincselve, aztán vadul, imbolyogva csókolóztunk: csók, tapi fönt, csók, ölelkezés, csók, tapi lent. A maradék eszemet is elvesztettem, annyira lenyűgözött Malacka teste a maga végtelenségében, lehetett markolászni, viháncolt, kellett magát, nem is itt volt a zsinagóga, itt a tejcsarnok volt, fukszok, bulák, limuzinok, pezsgő, gyárudvar, csillogó delfin toccsan a tengerbe.

Felfelé indultunk a dombnak, murvás úton, a fejem zúgott és fájt, de a hideg jót tett, abroncsként körbeszorította koponyámat, fuldokló csókok és dobszóló a fülemben. Beléptünk egy prэшázba, lehasznált bútorzat, kit érdekel, Malacka tapogatózva felkapcsolt egy éjjeli lámpát, kezünk fel-le járt a másik testén, vetkőztetni kezdett, én is próbáltam őt, a feszülő cipzárak és furfangos csatok közt elvesztem, nevetve lesöpörte kezemet, a másikkal simogatott, csupasz gilisztának éreztem magam, hopp, lekerültek róla a ruhadarabok, a pántok és szövetek, amik összefogták. Brutálisan, kibírhatatlanul elszabadultak jókora idomai, rám vetette magát, letepert, fejem levált a nyakamról, és elsüvített valahová az ürbe, én meg bénán szürcsöltem és habzsoltam a szememmel és a számmal mindent, ami elém került. Ott feküdtem a szőnyeghez szegezve, az elképesztő hústömeg tekergett, viharzott, beborított, hullámozott, újra és újra felbuktam a felszínre, újra és újra alámerültem a mélybe.

Egyszeriben hideg pengével vágták ketté az éjszakát, adta bűdös ribanca, hogy ne verjem agyon, erre a gizda kis mocsokra gerjed, üvöltötte Ragyáspofa, bakancsával félrerúgva a visító Malackát. Ki mondta neked, te okádék, hogy mássz rá erre a pubira?! A pasas beletaposott a hasamba, az arcomba, felrántotta a pincelejárót, letuszkolt rajta, és utánam dobta a ruhámat. Dübörögve a mélybe gurultam, fejem a cementpadlóhoz koppant, sötét lepedő borult rám. ■ ■ ■

Lackfi János: 1971-ben született Budapesten. József Attila- és Prima Primissima-díjas. Negyvenöt kötete jelent meg, fele felnőtteknek, fele gyerekeknek. Zsámbékon él, hat gyermeke és három unokája van. *Levágott fül* című regénye 2018 novemberében lát napvilágot a Helikon Kiadó gondozásában.

Fotó: Bach Máté

A legtávolabbi bolygó

Senki sem látta még enni a katonát,
 aki kiadta a parancsokat.
 Mégis naponta többször is megmossa a fogát,
 mintha bemocskolnák a száját a kiejtett szavak.
 Három napja döntött úgy,
 hogy elviszik az összes férfit.
 A bátyám nem volt otthon,
 az öcsémet elrejtettük a paplan alá,
 de mire kivettük, többé nem mozdult.
 Kevés lehetett neki a levegő.
 A bátyám pár nappal később jött haza.
 Miközben a puskáját kereste,
 azt mondta, az öcsém
 nem halt meg, csak elküldték egy lakható bolygóra
 ahol mindannyian élni fogunk,
 ha itt már megtörtént minden
 és felgyújtottuk az utolsó falut.

A tehetetlenség törvénye

Mirandának hívták.
 A valódi neve egyszerű volt,
 mint a ruha, amit hétköznapi viselt.
 Egy ízléstelen kékre festett szobában kezdett el dolgozni,
 és megpróbált nem gondolni a tengerre
 de nem tudta nem észrevenni,
 hogy az ágy mellé dobált használt óvszerek
 partra vetett medúza tetemek.

Hazafelé menet inkább gyalogolt.
 Utálta a tömött buszokat.
 Csak akkor érezte tisztának magát,
 ha volt körülötte annyi hely,
 mintha egy zuhanyfülkében állna.

Mindig azt mondta,
csak addig csinálja,
amíg összegyűlik egy lakásra,
kocsira,
a húga tanulmányaira.
Tengeri útra is gondolt,
de azt sosem mondta ki hangosan.
Úgy forgatta a szájában a szavakat,
mint a leheletfrissítő kapszulát,
és közben kicsit tartott attól,
amit még az anyja mondott neki:
hogy a hazugság feketére színezi a nyelvet,
mint a medvecukor.

Mert persze tudta, hogy ahogy telnek az évek,
úgysem változik majd semmi.
Mint egy üres sörösüvegbe repült bogár,
a szűkülő szájú időből sosem tud kitalálni.

Ima az új életért

Uram, add, hogy ma is előttünk ébredjen fel az ajtónállók legnagyobbika,
aki altatódalt énekel a halottaknak,
hogy ne járjanak vissza elmosni a piszkos edényeket
vagy élére hajtani a terítőt,
esetleg felmosni a csempét rég lebombázott otthonukban,
vagy lemosni a tükröket, hogy meg tudják nézni benne rég elporladt arcukat

add, hogy ma is felkeljen a névtelen szent,
aki három nap alatt felépíti
az Omajjád mecset minaretjét,
az Al Jobar zsinagógát,
a Szent Asszja al-Hákim-templomot,
és minden más házat, amit neked készítettek,
de mennyivel könnyebb lenne a gyermekeink szétszaggatott testét
újra összerakni, és kifűteni,
mint azokat a nagy tereket

uram, add, hogy
ma is jöjjön el,
aki lisztet szór a kifolyt vérre,
és a megmaradt lisztből a békekötés után süssön ünnepi kenyeret,
amit majd a karjainkba véve próbálunk melegen tartani
mint most a romok alól kiásott, élettelen testeket.

Kislány párnával

Esik az eső.

A csatornák

megteltek a lebombázott épületek felől

szálló világos porral,

az utcákon folyik le a fehér víz,

a város egészen olyan,

mint egy szoptatás közben elalvó gyerek,

akinek a szájából lassan csorog ki a tej.

A nőkkal nem könnyű beszélni.

Mostanában elterjedt errefelé egy különös növény,

amiről azt mondták,

hegyes zöld levelei a halottak nyelvei,

akik mindig beszélnek, sustorognak szélben,

jobb őket kérdezni, ők már tudnak mindent.

Ő a negyedik lány volt, akivel aznap beszéltem,

Szokatlanul kék szürkés-kék volt a szeme,

mint két üres mécsestartó,

amit megtöltött az eső vize.

Fel volt nekem írva, hogy pontosan hányan tették ezt vele,

és hogy az egyiküktől HIV-fertőzést kapott.

Elé tettem a beavatkozáshoz szükséges kitöltendő papírokat,

és felmondtam neki a betanult szöveget,

hogy csak az erőszakra emlékeztetné, és nem muszáj megtartani.

Miközben kerek hasát simogatta, azt mondta,

mindig úgy tervezte, hogy lesznek gyerekei.

De tisztában van azzal, hogy a betegsége gyógyíthatatlan,

soha senki sem fogja így elvenni.

Ő lesz az egyetlen barátom.

Mondta, és szomorkás mosollyal simogatta a hasát.

Majd úgy szorította, szinte játékosan,

mintha csak egy párnát rejtett volna el a ruhája alá,

hogy az emberek mindenhol előreengedjék.

Úgy fogta, félve, mintha bármelyik pillanatban kicsúszhatna,

és elveszíthetné a jövőjét.

Szakítószilárdság

Egyfolytában beszélsz hozzá,
hátha egyszer megért valamit.
Azt álmodod, hogy felnőtt,
de még akkor sem válaszol,
hanem standot nyit a piacon,
és a zöldségek nevei helyett a szavaidat írja ki a táblákra,
abban reménykedik, ha elég ügyes és sikerül
mindent eladnia, elfogy az áru,
és te végre elhallgatsz.
Aztán eszedbe jut,
hogy ha felnőtt, nemhogy magáról,
hanem még egy kis igényű állatról sem tud majd gondoskodni.
Kinézel az ablakon,
száraz levelek keringenek a szélben, mint a halrajok,
az ablaküveghez, közös akváriumotok falához csapódnak.
Elfordulsz, bár az ápolók azt mondták,
visszatartani a sírást, kisimítani a vonásokat
előtte teljesen felesleges,
mint távozás előtt rendezgetni a szállodai ágyneműt.
Aztán beszélsz hozzá tovább,
és hiába kopog be az ápoló, hogy lassan indulnod kellene,
te tudod, hogy már nem lesz más dolgod.
Soha többé nem kell sietned.
Az idő lelassult,
mint egy téli álmod alvó állat szívverése.

Izsó Zita (1986): költő, műfordító, a FISZ–Kalligram Horizontok Világirodalmi Sorozat és az Üveghegy gyerekirodalmi oldal (uveghegy.com) szerkesztője. Verseskötetei: *Tengerlakó* (FISZ, 2011), *Színről színre* (Prae–PALIMPSZESZT, 2014). Következő kötete 2018 őszén jelenik meg a Scolar Kiadó gondozásában.

Egy kosár eper

Éva nehezen ébredt. Izzadt párna nyomta a tarkóját, szíve szaporán vert. Nyáron, amikor mások szédelegtek a melegtől, és izzadtak, ő száraz bőrrel ült a napon. És tessék, már a harmadik reggel, hogy izzadt párnán ébredt. Felült, az órát nézte, még csak félnyolcat mutatott. Kiment kávé főzni. Az álmára gondolt. Hetek óta a gyermekkori kertről álmodott, nagyszülei lőrinci kertjében járt-kelt magában a virágok között. Éva nem értette az álmát. – Miért nem gyerekként játszik ott, vagy hintázik, vagy éppen a kedvend eprét majszolja? Miért felnőtt, és miért komótosan sétál az ismert virágok és növények között?

Itta a kávéját, miközben régi emlékek tolakodtak a kora tavaszi reggelbe. Eszébe jutottak a nagyszülők: Anyus éles hangja, Apus szigorú, hideg, érdes mondatai. A múlt perlekedései, szidalmi behullottak a forró tejeskávéba, amit egy hajtásra ivott ki. A hirtelen lenyelt meleg folyadéktól köhögött. Nyakához kapott, arra gondolt, megöli a múltidézés. Minek ez? Hiszen történt vele sok jó is, például az eperevés. Anyus szidta, ha leszdedte és bemajszolta a friss epret. Anyus közölte, tudja, hogy mennyi eper terem, tehát ne merjen csalni. Kis kosarat nyomott a kezébe, utasította, szedje le az érett eperszemeket, de nehogy egyen is belőle, majd ő beosztja, kiadagolja. Éva egyet evett, egyet a kosárba dobott. Élvezettel töltötte el a titkos nassolás. A végén alaposan megtörölte a száját, nehogy a piros eper nyomot hagyjon rajta.

A nő nézett ki az ablakon, a tavaszi napfényes idő tetszett neki. Önkéntelenül a száját törölte, a múltjának képzeletbeli eperszem foltjaitól szabadulva úgy döntött, hogy elmegy a lőrinci házhoz. Elmegy, becsönget és Kamarásékat keresi.

Nagyszülei már húsz éve nem élnek, haláluk után nagybátyja költözött oda, aki öt éve szintén meghalt. Valakik laknak ott, akik még ismerhették a nagybátyját, a Kamarás Jenőt. Elmegy, becsönget, bekérdzkezik, és megnézi, most milyenek a friss eperszemek. Éva hitte, hogy a keskeny úton, ami a kert végéhez vezetett, még eperbokrokkal díszített. Lehetetlen, hogy azt valaki barbár módon megszüntette, kitépte, negligálta, kivégezte. Barbár lenne ilyet, hiszen Anyusék kertje szép volt. Apus délután ötkor meglocsolta a virágokat, a gyümölcsöst. Abban az időben még az utcára járt ki, a kerti kúthoz. Nem volt vezetékes vizük. Éva szerette a kerti kút tiszta hideg vizét. Apus locsolókannával cipelte a vizet. Apusnak két locsolókannája volt. Éva kérlelte, hogy neki is vegyen locsolókannát, hadd öntözhessen ő is, de Apus ráripakodott: – Férfi munka, te cserfes lány, csak ülj, azt nézd, mit csinálók! A nők úgyis egész életükben üldögelnek, és bámulják a férfiakat.

Éva nyitotta a száját, hogy mondja, hogy ő nem cserfes, és ő nem akar csak ülni, de Apus rákiabált, mielőtt megszólalhatott volna: – Gazolj, te lány, ha annyira dolgozni akarsz!

Anyus kijött a konyhából, kinyitotta a szűnyoghálós ajtót, és rászólt Apusra: –Ha locsolsz, akkor nem tud gazolni. Majd holnap gazol, délelőtt, amikor dolgozol.

Apus nem válaszolt, Éva pedig leült a kerti padra, és nézte nagyapját, miként jön-megy a két locsolókannával. Sokat fordult. Magába szívta a friss föld illatát, nézte a nedves leveleket, arra gondolt, ha nagy lesz, és nagyapja annyira megöregszik, hogy már nem tud kimenni a kúthoz, akkor ő locsolja a kertet.

Lezuhanyozott. Farmernadrágot és könnyű, kivágott blúzt vett fel. Sokáig sminkelt. Háját gondosan fésülte, megpördült a tükör előtt, elégedett volt a látvánnyal. Éva negyvenöt éves elmúlt, de még mindig fiatalosan nézett ki. Hosszú végtagjai, formás fenéke és melle minden divatnak megfelelt. Jól állt neki a sportos öltözet, de a nőies ruha is.

Kitöltötte a maradék kávé. Rágyújtott. Izgatottá vált. Arra gondolt, mi lesz, ha senki sem nyit ajtót. Igaz hétféle volt, szombat délelőtt, de mit lehet tudni, vívódott. Úgy döntött, ha nem tud bemenni a házba, a kertbe, akkor a hátsó szomszédhoz becsönget, Ila biztosan otthon lesz. Ila annyi idős, mint Éva. Néha együtt szánkáztak, de nem is a gyerekkori játzszaik jutottak eszébe, hanem egyszer, amikor már Apus nem élt, és Anyus egyedül maradt, Éva átment Ilához beszélgetni. Arra volt kíváncsi, milyen az élet ott a kertvárosban felnőtteként. Ila csak panaszkodott, hogy senki senkivel nem beszélget, és magányos. Éva elnyomta a cigarettáját, megnyugtatta magát: Ila biztosan otthon lesz. Az órára nézett, tizenegy óra múlt.

Amikor beállt a régi buszmegállóba, ahonnan mindig ment a nagyszüleihez, annyira hatalmába kerítette a nyugtalanság, hogy a szíve olyan szaporán vert, mintha futott volna, picit lihegett is. – Talán vissza kéne fordulni, micsoda dolog becsöngetni idegenekhez! És miért is engednének be? Ki vagyok én? Egy idegen! Mennyi betörés van manapság, habár nem úgy nézek ki, mint egy rosszleltű – némán sziszegett benne a tanácsstalanság.

Megérkezett a busz. Felszállt. Nézett ki az ablakon, türelmetlen szeme kereste a régi házakat, sokuk úgy nézett ki, mint régen, némelyikük újrafestve, modernebb kerítéssel.

A temető után leszállt a buszról. A temető melletti erdősézi út járhatatlanná vált, régen ott sétálni lehetett. Bement a kertváros ismert utcáján, nem felejtette el az utat. Az izgalomtól kiszáradt a szája. A sarki kocsmából egy nő jött ki, furcsán nézett Évára. Évát zavarta a tolakodó tekintet.

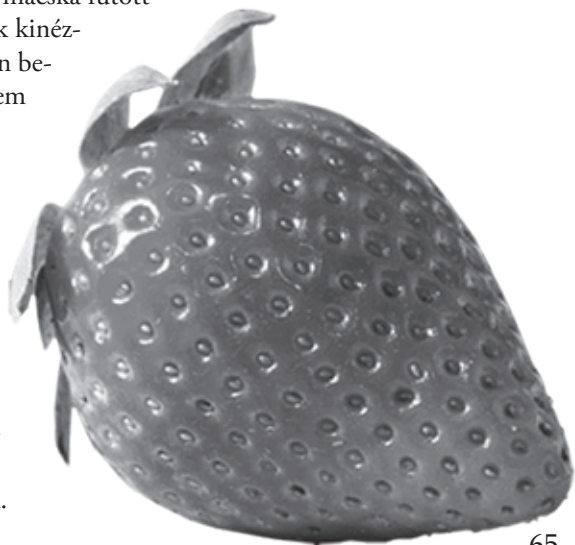
A házhoz ért, a sarki ház nem változott, csak új tető került rá, no meg a kerítés, vaske-
rítés övezte a kertet, a régi fakerítés helyett. Éva, ahogy meglátta a házat, megnyugodott, magabiztosan ment a kertkapuhoz: – Innen már látnom kellene az eperbokrokat, de nem látom a gaztól – méltatlankodott. A postaládából hirdetési újságok lógtak ki. Megnyomta csöngőt. A csöngő hangjától ismét visszatért a nyugtalansága. Ismételtette magában, hogy mit is fog mondani, de senki sem jött ajtót nyitni. Újból megnyomta a csöngőt. A ház bejáratí ajtaját látta, és a régi keskeny betonutat, ami a ház ajtajáig vezetett.

A keskeny betonútra is ráhajolt a vad növényzet. Egy macska futott végig a ház előtt. Éva megfordult, hátha a szomszédok kinéztek. Kiss Jóskáékkal, akik velük szemben laktak, ritkán beszélgetett. Jóskát sosem engedték át játszani. Senki sem járt a kertben, az ablakok pedig zárva voltak.

Éva a ház mögé ment, Iláékhoz. Becsöngetett. Egy idegen férfi dugta ki a fejét. A nő kiabálva beszélt.

– Jó napot kívánok. Kamarás Éva vagyok. Ilát keresem.

Az idegen férfi feje szó nélkül eltűnt, majd a következő pillanatban Éva örömteli sikolyt hallott, és futott ki hozzá Ila, szoknyája előtt kötény, hájában színes pánt, ami hátrafogta hosszú barna haját. A nő meghatódott, hogy húsz év után Ila ennyire örül neki. Bementek, nézték egymást. Nem merte megölelni Ilát, Ila Éva karját simogatta, helyetl kínálta.

– Hát te? Ennyi év után? Mi történt?

– Semmi. Napok óta Anyusékról álmodom, meg az itteni kertről. A kertet akarom látni.

– Egy férfi él itt egyedül. Tanárember, ötven év körüli. Szerintem nincs senkije. De tudod, milyen ez a hely, senki nem tudja, mit csinál a másik. Főleg ő, hiszen előttünk lakik, nem erre jár. Néha látom, amikor a közértbe megy.

– Még megvan a kisköszért?

– Ó, már Spar lett belőle, nagyköszért lett belőle. Jenő nagybátyádat szerettem. Hülye felesége mindig kizavarta őt a cigarettával, még a kertben sem gyűjthetett rá. Cigarettával a szájában elszélt mifelénk. Jenő bácsi már öt éve meghalt. Amikor Jenő bácsi meghalt, a hülye felesége ájtott, becsöngetett, és kérte, ne mondjuk senkinek, hogy a férje már nem él, nehogy megtudja valaki, hogy egyedül van a házban. Mondtam annak a lükének: Hogy mondanám el, hiszen azt sem tudtam, hogy meghalt Jenő bácsi. Tőle tudtam meg. Azt se tudtuk mikor és hol temetik. Köszönés nélkül ment el.

– Előbb csöngettem, de senki sem nyitott ajtót.

– Igyunk egy kis hazai pálinkát. Mi főztük, de hallgass róla!

Ila hozta a poharakat, ásványvizet. Ittak, rágyújtottak.

– Miért hülyézed Margitot?

– Bánt ez téged? Bánt, hogy a rokonodat hülyézem? Sose beszéltem velük.

– Nem bánt. Én se szerettem. Buta volt...

– A magához való esze megvolt. Jenő bácsi járt a közértbe, ő gondozta a kertet. Én ezt a Margitot...

– A lükét...

– Sose láttam dolgozni.

– Aki előbb kinézett az ajtón, az a férfi?

– A férjem. Felküldtem, éppen főzünk.

– Tényleg, nálatok fent van a konyha. A ti házatok nagyobb, kétszintes. A gyerekek?

– Fiam Angliában pincér, két diplomával. A lányom itthon él még. Ő könyvelő és nem ment férjhez. A fiam elvett egy angol lányt. Most lesz unokám, két hónap múlva. Mikor fogom én azt a gyereket látni? Soha – elhallgatott, arca kipirosodott a pálinkától. – Éva, örülök neked. Te szoktattál rá a cigire. Emlékszel?

A nő nem emlékezett rá. Bólogatva nevetett, a pálinka feloldotta a feszültségét.

– Régen volt.

– Elbújtunk a mi kertünk végébe, és ott szívtuk. Először te, aztán én is. Nagypád nem engedte. Átjöttél. Emlékszel?

Ila töltött az üres poharakba.

– Nem zavarok? Ebédidő van.

– Gézukám majd befejezi a sütést. Hát nem látod, hogy örülök neked?

– Kiss Jóskaékkal mi van? Még itt laknak?

– Mit tudom én! Lehet. Te nem tudod már, mi az, hogy kertés ház... kertés házasan lakni. Itt mindenki magában él. Nem látsz te semmit. Akár meg is halhatsz, a kutya nem veszi észre. Hol élsz te?

– Panel, hetedik emelet. Szép kilátás, szeretem.

– Dögös vagy még mindig.

– Te sem panaszkodhatsz.

– Maradj itt ebédre.

– Nem vagyok éhes.

Éva már menekült volna. Örült Ilának, de zavarta a jelen, ő a múltat kereste. Mit kezdjen ezzel a középkorú nővel, amikor ő gondolatban kislány, aki az eperbokrok bűvöletében játszik a felnőttekkel. Kosarában féltett gyümölcse, a gyerekkor sovány öröme piroslik. Nézte Ilát, a falon lévő gobelint, rádöbben, hogy butaság, amit csinál, nem kellett volna eljőnni. Habár kecsegtetőnek tűnt számára, hogy tanárember lakik a házukban.

Ila ismét töltött. Ittak.

– Lehet, hogy amíg diskuráltunk, megjött a szomszéd – mondta Ila. Megérezte, hogy Éva már nem akar beszélgetni.

– Mármost a tanárember.

– Igen. Menj át! Csöngess újra! Persze, igyunk meg még egy pohár pálinkát. Ha van kedved, gyere vissza, miután végeztél.

Rágyújtottak ismét. Éva itta a finom barackpálinkát, és hallgatta Ila történeteit a gyerekeiről. Hallgatta, néha bólogatott. Arra gondolt, hogy éhgyomorra kissé sokat ivott, de nem volt éhes. Az alkohol még jobban felerősítette benne a múltat.

A kapuban megölelték egymást. Éva megígérte, hogy ismét eljön. Ila ebben nem volt biztos. A pálinkától megéhezett, sietett vissza, szaladt fel a konyhába. A konyhaablakból rálátott az útkereszteződésre, kíváncsi volt, mikor látja meg Évát. Arra gondolt, hogy a tanárember nincs otthon. Napok óta nem járt a közértben.

Éva bekapott egy gyögycukrot, lassan elszopogatta. Csöngetett. Várt. Nem jött ki senki. Lenyomta a kapu kilincset, kiderült nincs is kulcsra zárva. Óvatosan bement, becsukta maga után a kaput. Ismét szaporán vert a szíve, lélegzetét visszafojtva elindult a házhoz. Közben jobbra-balra nézett, de a magas gaztól átláthatatlanná vált a kert. Egy galamb röpködött az eresze, majd ismét elszállt. Éva riadtan megállt egy pillanatra, majd a ház bejáratí ajtaján kopogott. Senki sem nyitott ajtót.

– Jó napot. Elnézést, van itthon valaki? – nyögte ki félhangosan a szűnyoghálós ajtónak. – Az új lakó is csináltatott szűnyoghálót, az Anyusé zöld színű volt, ez szürkés színű.

A síri csendben a gyenge szél suhogása feszültté tette a nőt. Megnyalta a száját. Szomjúságot érzett. Óvatosan lenyomta a kilincset, az ajtó kinyílt. Bement a kis előszobába. Régen szőnyeg borította a kőpadlót, most elegáns csempe, a fal fehérre festett.

– Jó napot! – hangosan köszönt. Hangja remegett. Kopogott a csukott szobaajtón. Némán fűlt a kis előszobában, majd benyitott a szobába. Ott, ahol a nagyanyja rekamiéja állt, most hosszú kanapén feküdt egy férfi, szeme csukva, két keze a mellén összekulcsolva. A kanapé előtti üvegasztalon boríték, pohárnak támasztva, mellette üres gyógyszeres doboz.

– Uram, bocsánat – nyögte ki Éva, és egészen közel hajolt a férfihoz. Közelhajolt, aztán hátralépett. A férfi már nem élt, kezén fehér hullafoltokat látott. Éva megállapította, hogy nem olyan régen halhatott meg, hiszen nem érzett bűzt a szobában. A zárt borítékra egy nevet írtak: Irmának.

Lerogyott az egyik fotelba. Anyus varrógépének helyén, az ablak alatt kisebb komód állt, rajta telefon. Nézte a másik szoba bejáratí ajtaját. Ott aludt Apus. Éva felállt, elment az ajtóig, lenyomta a kilincset, benyitott, de a lehúzott zsalugáterek miatt alig látott valamit. Becsukta az ajtót, a férfirá nézett.

Még sosem látott halott testet. Kiment a konyhába, poharat keresett, vizet ivott. A táskájából zsebkendőt vett elő, letörölte a poharat, majd visszament a szobába, és letörölte a kilincseket. – Ezt csinálják a gyilkosok is, de én nem vagyok gyilkos – morzsolta magában a szavakat.

Kiment a kertbe, hátra, oda ahol régen az eperbokrok szegélyezték a keskeny földutat a kert végéig. A magas növényektől, a gáztól nem láthatta senki. Éva el sem tudta dönteni, hogy a magas növények közül melyik a gáz és melyik a nemes zöld növény. Megállapította, amilyen rendezett a ház belülről, annyira rendezetlen a kert. Mintha az idegen di-

rekt hagyta volna, hogy elburjánzanak a magas növények, hogy ne lehessen belátni. A férfi a körtefát kivágta. Apus imádta a leveses, finom körtét. A magas fához csinált gyümölcs-szedő botot, a hosszú, többméteres fa végére szerelt hálósákba szedte a körtét.

Éva alig gondolt a halott férfira. Egyértelmű, hogy gyógyszert vett be, és öngyilkos lett. – Ki lehet az Irma? Talán barátnő, rokon. Ha jönne, se venne észre. Biztos, azért hagyta nyitva az ajtókat, hogy könnyen rátaláljanak. De, ha nyitva kellett hagynia az ajtókat, akkor ennek az Irmának nincs kulcsa a kerthez, a házhoz, tehát csöngetni fog – állapította meg.

Eszébe jutott a láncra vert Bodri kutya. A kert hátsó részén állt a kutyaház. Bodritől mindenki tartott. A vad, keverék kutya moslékon élt, és sosem mászkálhatott szabadon. Egyszer még Apust is megtámadta. Éva Anyussal a lugas alatt ült, vacsorára ették az aludttejet, kenyérrrel. Apus a fészerbe ment, baltával a kezében elindult Bodri felé. Anyus nagyot kiáltott: – Ha megölnöd, hazamegyek a falumba. Te tetted vaddá. Ne csodálkozz!

Apus megfordult, a baltát leeresztette a kezében, szeme sötéten villogott: – Mostantól te eteted ezt a dögöt.

Attól az estétől kezdve Anyus elkészítette az esti moslékot, és Bodri elé tolt. Vicsorgott a meggárgyult kutya, de sosem támadta meg Anyust. A koszos, büdös, mosdatlan állat négy méter mozgáslehetőséget kapott az élettől. Nem ismerte az emberi simogatást és sosem játszott más állattal.

Éva leült a föbe, így végképp láthatatlanná vált. Rágyújtott. A füstöt lefele fújta, nehogy valaki meglássa, de tudta, az utcában igen gyér a forgalom, egy-egy ember, ha elment napközben. Ez nem változott azóta sem.

A nő szeme könnyes lett. Nézte kifestett körmét, ápolt kezét, eszébe jutott a gyerekkori mindig maszatos keze. Rágta a körmét, néha húsig betépte. Ritkán fürödtek. Mosdatlanul keltek és feküdtek. Az orrában érezte a szőnyegek poros, koszos szagát. Anyus tisztán tartotta a konyhát, de a szobákkal nem törődött, ünnepnapnak kellett lenni, hogy takarítson. A szobákat nem takarította, de az ablakokat mindig gondosan tisztította. Apus, néha, amikor Éva mellett elment, a fenekébe csípett, vagy megmarkolászta. Anyus ilyenkor kiabált: – Mit billegeted magad te cafrika lány! Ha így viselkedsz, megint nem kapsz vacsorát.

Ha nem kapott vacsorát, sok vizet ivott. Reggel majszolta a vajás kenyeret, habár a pecsenyészírost jobban szerette. Nem tudta, mit jelent az a szó, hogy cafrika, de nem merte megkérdezni.

Elnyomta a cigarettát, a csikket gondosan papír zsebkendőbe tekerte. Felállt, lépéseket halott. Gyorsan leguggolt, a növények között kémlelt, de nem látott jól. Valaki elment a ház előtt, a lépésekből ítélve férfi lehetett.

Rájött, hogy muszáj elindulnia, mert ha itt találja valaki, még bajba kerül. Ilához képtelen lett volna visszamenni. Óvatosan megközelítette a kapuhoz vezető, keskeny betonutat. – Jobb is, hogy meghalt, legalább körülnézhettem. Már a ribizlibokor sincs meg, ami a kerítést szegélyezte. – Éva, ha ribizlit szedett, azért sosem kapott ki, csak az eperért.

A halott férfi arcát idézte fel. Nyugalmat és megbékélést árasztott. Megdöbbenett a mellkasán összekulcsolt kéz. Nem értette, hogy lehet szenvedés nélkül meghalni, aki szenved görcsös, eltorzult. A nő felfoghatatlannak tartotta, hihetetlennek tűnt számára a magányos, békés halál látványa: a férfi testén semmi rándulás, arcán nincs fájdalom, a kín fintora, lábai szabályosan egymás mellett. Mintha valaki rendbe tette volna a halott testet, az asztalon meghagyva a nyomokat és a búcsúlevelet.

Az ég beborult. A szél felerősödött. Éva a kapuig merészkedett, majd gyorsan távozott. Nem kapkodott, nem futott. Ellenkező irányba indult el, hogy Ilá véletlenül se lássa meg. Tudta, hogy a konyhaablakból látni az útkereszteződést.

Eljutott a templomig, ami emlékezetében magas, széles és nagy volt. A málló vakolatú kis templom, zárt kapuval, fakerítéssel körbevéve állt, körülötte gaz. A nő nem értette, mi történhetett, hiszen régen sokan jártak imádkozni. Az elhanyagolt, kerítéssel zárt templom arról árulkodott, hogy nem járnak oda emberek. Mögötte hatalmas rét terült, most utca lett, sorban házakkal. Lement a főútra. Taxiba ült, alig várta, hogy otthon legyen.

Beült kedvenc foteljába, lábát az asztalra tette. Tudta, ha mostantól eszébe jut a múlt, már nem a régi kertet és házat látja. Tudta, hogy kalandos napja kitörölt az agyából egy zaklatott, fájdalmas és mégis édeskés képet: a nagyszülők izzadtszagú ölelését, a lopott

eper zamatos, szaftos ízét és az éhes esték igazságtalanságait. Már nem tudott rájuk haragudni, inkább szeretni akarta őket. Meggyőzte magát, hogy Anyus miatt a sült-főzött finomságokat: a kókuszre-szelékes torta, a kertből szedett friss borsóból készült leves íze besétált ízlelőbimbóiba, szinte az illatuk is életre keltek. Nagyot nyelt. Kiment a konyhába, meleg szendvicset készített. Jóízűen evett.

Éva sok időt töltött a munkahelyén. A szálloda, ahol hoszteszként dolgozott megtelt külföldi vendégekkel. Estére fáradtan ért haza. A júniusi forróságot nehezen viselte. Lezuhanyozott, és lenge ruhát vett fel. Sört bontott, örült, hogy főnöke két nap szabadságra engedte. Már több mint egy hónapja heti hat napot dolgozott. Elhatározta, nem megy sehova, sokat alszik, és olvas.

Rágyújtott, sört öntött a pohárba. Szerette a sör aranyszínét. Csöngettek. Nézte az órát, délután öt óra múlt, ilyenkor már nem jött a postás. Mérgeesen nyitott ajtót. Ila állt ott, kezében egy kosár eperrel. Éva nyugtalanul engedte be, zavartan köszönt. Ilának rosszul esett.

– Nem is örülsz? – szabadkozott Ila.

– De, de. Ülj le! Hozok poharat. Honnan tudta meg a címem? És miért nem telefonáltál?

– Telefonáltam. A tudakozótól tudtam meg a címed. Négy Kamarás Évát felhívtam, egyik sem te voltál. A tegnap is hívtam egyet, szerintem az már te lehettél, de nem vette fel senki.

– Mikor hívtál?

– Mondom, tegnap. 20-6639073.

– Igen, igen, ez az én számom. Lehet, hogy nem vettem észre. A munkahelyi mobilom használom, a sajátomat szinte soha. Habár esténként mindig megnézem. Tegnap elfelejtettem. Töltök jó hideg sört.

– Kösz, én nem szeretem a sört. Nézd, hoztam epret. Emlékszel! Anyusodat mindig becsaptad. Hidd el, tudta ő, hagyta, hogy játszsz vele.

– Nem tudta.

– Tudta. Egyszer én is ott voltam. Kacsingatott rám, mikor utánad kiabált, hogy ne lopd az epret.

– Az ember a saját eprét nem lopja, hanem szedi – a pohárból lehajtotta a sört, és újra töltött. – Nincs itthon csak sör.

– Végül is az ő epre volt. Miért nem jöttél be múltkor?

– Á, csöngettem, nem jött ki senki. Nem akartam zavarni a szombati ebédedeket. Történt valami?

– Igen. Képzeld, a tanár meghalt.

– És hogy történt, mi történt?

– Azt nem tudom. Géza látta, hogy a kapura kiírták, eladó a ház. Ezért vagyok itt. Vedd meg a házat!

– Én? Nincs annyi pénzem, meg miért is venném meg? Ott egyedül! Te mondtad, akár meg is halhatsz. De mi történt?

– Hogy érted, hogy mi történt?

– Ezzel a tanáremberrel mi történt?

– Nem tudom. A Kiss Jóska mesélte, hogy látta a hullaszállító kocsit. Látta, amikor elvitték.

– Mikor? – Éva idegesen előrehajolt, cigarettával kínálta Ilát.

– Nem tudom. De nem mindegy? Pár hete. Ideges vagy. Rosszkor jöttem?

– Nem. Semmi gond, csak egy óra múlva mennem kell. Randevúm van. – hazudta Éva.

– Azt hittem, megveszed. Jó lenne, ha ismét ott élnél.

– Félnék ott egyedül. Köszönöm az epret.

– Ez spanyol eper. Én szeretem.

- Kicsit szivacsos.
- Nem olyan, mint a régi... mint a ti epretek, meg a miénk.
- Lehet, hogy öngyilkos lett a férfi.
- Miért gondolod? – értetlenül nézett Ila.
- Csak hirtelen ez jutott eszembe.

Ila legszívesebben megkérdezte volna Évát, hogy van valakije, és most kivel randevúzik, de a nő annyira zárkóztottan viselkedett, hogy nem mert kérdéseket feltenni.

– Nem hiszem, hogy öngyilkos lett volna. Lehet, hogy rákos volt. Mit lehet tudni. – Pillanatra elhallgatott, a kosárból kivett egy szem epret, enni kezdte. – Nagypád néha durva volt veletek. Talán ezért nem akarsz visszaköltözni. Néha anyámmal halottuk a sírásod, sőt, néha a nagyanyád is sírt.

– Te meg, hogy üvöltöztél, amikor apád leteremtett. Azt meg én hallottam. Apád nyers hangon tudott megszólalni. Üvöltöztél. – Éva elhatározta, hogy nem kínálja Ilát semmivel, hátha hamarabb elmegy. Mi köze neki a múlthoz. Ő nem egy lány, akivel vihorászni lehet, ő egy unalmas vidékiesen öltözködő asszony.

– De nem ütött.

Éva arca megkeményedett. Ila már megbánta, hogy megszólalt.

– Hagyjuk a múltat. Mennem kell lassan. Készülődnöm kell. Majd kimegyek hozzád. Ila kissé megbántva felállt.

– A kosarat elvinném.

– Persze, persze, kiöntöm az epret.

A nő kiment a konyhába, tálba öntötte az epret. Elköszöntek egymástól. Nem puszkodtak.

Éva pálinkát vett elő a bársekreányból. Töltött magának. Augusztus kilencedikére gondolt, akkor jön meg svájci kiküldetéséből Iván, a barátja. Ősszel összeházasodnak. Ivánnak az előző házasságából van gyereke. Éva várta már, hogy megismerhesse a kislányt. Szeretné meghódítani.

Zuglóban akar élni, egy lakóparkban. Nincs ideje bíbelődni a kerttel.

A múlt képei ráragadtak a remegő kék égre, végül elmosódtak a forró lüktetésben. Eleredt az eső.

Marton Mária (Budapest, 1953): megjelent könyvei: *Magánézetek* (antológia), *Drámák*, *Fronthatás* (drámák), *Rendezte Marton Frigyes* (interjúkötet), *Istentelen század* (társadalmi regény), *Mese Lázár Ervinről* (interjúkötet), *Tájképre nincs idő* (szocialista lányregény), *Hierarcha* (Varga Imre szobrászművész életéről), *Az öröm ujjhegyén* Csupák Istvánnal (interjúkötet), *Kettős vallomás* (verseskötet).

A VESZÉLYES EMBER

A „nembeli lényeg, nembeli értékek” (Marx); az emberi szabadság és ráció nagyszerűsége, (felvilágosodás alapértékei); a történelem= az emberi tökéletesedés útja (Hegel) – egyszerűsítek: ezek lettek a 17.-18. századtól kezdve modern korunk vezérlőelvei, optimista reménységei, céljai. A humanizmus értékskálájának vezető tételei. E tézisek első megroppantását Adorno-Horkheimer *A felvilágosodás dialektikája* c. (1947) műve hozta: szerintük az ész nem ártatlan adottság, nevében tömeggyilkosságok születtek. Jóllehet tudjuk, hogy e keserű filozófiatörténet a holokauszt, azaz a racionalizált, industrializált tömeggyilkosság árnyékában született, mégis csak folt esett a ráció csúcscategóriáján. A szabadság, a modernkori emberiség alapértéke ugyancsak kérdőjeleket kapott. Szerintem a véres 20. és földrészek háborújával ránk köszönő 21. század kétessé tette azt a Szophoklészről ránk hagyományozott szép mondatot is, miszerint „az embernél nincs semmi csodálatosabb”.¹ Korábban a humanizmus eszméiben találunk ilyen vallo-másokat az ember egyedülálló nagyszerűségéről, miközben a keresztes háborúk óta Európában, Kis-Ázsiában egymást érik a háborúk, pusztítások. Csak a harmincéves háborúban (1618–1648) tizenkétfélmillió ember pusztult el, és alig fejeződött be, jött a hétéves háború (1756–1763) újabb több milliónyi áldozattal – Kelet-Poroszország elnéptelenedett, s mit mondják, azóta sem tért magához. Századokon át tartott a vallásháború, szent áldozatok tömegével, magyar tisztelendők gályarabságával – hirtelenjében ez jutott eszembe. Persze tudom, hogy e kétszáz éves vérfürdő eredménye a vallási béke lett, (vestfáliai béke, 1648.) a lutheránus mellett a református vallás is elismeréséhez jutott, és a voltaképp máig fennálló határokhöz – európai nemzethatárok viszonylagos stabilizálásához vezetett. De, még egyszer mondom, milliók vérének árán, amit nem tudok felejtetni: mindezt az ember nagyszerűségének illúziója szépen becsomagolta.

Az emberi szabadság nem egyszerű képlet, veszélyzóna. Nemcsak értelmezésének nevében elpusztított áldozatok tömeg jelzi e veszélyesség-mozzanatot. Inkább az az ellentmondás írja körül ezt a kockázatot, hogy az egyéni szabadság mások korlátozását, hanem sérülését okozhatja. Másrészt az a szabadság, ami az ember önbehatároló képességére épül – hogy ti. ne sérüljenek mások érdekei – definiálhatatlan. Ez már történelemfilozófiai paradoxon: az emberiségnek minden magasabb szabadság-fok elérésért extenzív – netán alacsonyabb rendű – szabadságfokozatának egyik-másik eleméről való lemondással kell

fizetnie. A reneszánsz ember teljessége és mindenoldalúsága – kivételes egyéniségek esetében – csak a városállamok bornírt közösségében, a tudás és civilizáció alacsony szabadságfokozatán volt megvalósítható. A modern kor magasabb szabadságfokozatán ez a teljesség már nem érhető el, helyette megjelenik az emberiségben való gondolkozás – veszélyekkel terhes plusz lehetősége. És látjuk, hogy az „emberiség” mint fiktív totalitás háborúk, ideológiai csatározások, hatalmi harcok, bealázások és diktatúrák sorát jelenti a modern gyakorlatban.

Ha a történelmi kulisszák mögé nézünk, az emberben korábban visszafejlesztett ösztönök működnek, ezek ösztöncsonkok, civilizáció által megnevelt mivoltukban élnek bennünk. Ilyen a szexualitás szublimálása, ilyen a társadalmi együttélésben körülyezett agresszivitás, önérvényesítő önzés. De mint csonkok jelen vannak, és a rendszer hatalmi struktúrái ezekre is támaszkodnak. Működteti őket a modern tőkés civilizáció közösségbomlasztó, elidegenedést kiterjesztő formációi. A versenytársadalom, a „teremtő pusztítás” (Schumpeter) gazdasági-szociális szinten pl. a „rámenős” magatartás típusokat részesíti előnyben – más szóval: a rendszer az agresszivitás „kulturált” formáit igényli: enélkül nincs vadkapitalizmus vagy „kulturált” érdekérvényesítés. Vagyis – ahogy Erich Fromm kimutatta – az ösztönkitörések azért gáncsolják a humanista értékeket, mert azokon a pályákon haladnak, melyeket a modern árutársadalom normális működése épített ki az emberekben.

E gondolatok itt-ott már közhelyszerűek. Amire célozni akarok, az e jelenség holdudvara: az elidegenedés civilizációjában szinte minden önmagában értékes gesztusunk potenciális veszélyhordozóként is működik. Elemi példákat hozok: a „parancsra tettem” engedelmessége, a „kisebb rossz” vállalása a nagyobb baj elkerülésére ilyen jelszó-csonkok. Intim kapcsolatban a brutális őszinteség esetleg hónapokra kikészíti partnerünket, egy hierarchikus rendben hozott hatalmi döntés azoknak életét, akiket e döntés negatívra érint esetleg egy életre tönkretesz, de a rendszer csak így tud működni. Felszólalás nincs, ill. hiábavaló. Beszélünk *lélekölő* nevelésről, *pusztító* jóindulatról, összeroppantó feladatokról, gyilkos szerelemről – igaz, csak rendszerszinten. De a résztvevő szenvedők – emberek. Hol van e mindennapi jelenségekben a nembeli értékek továbbélése? És még csak apróságokat említettem – hol van innen a szrebrencicai vérengzést végignéző ENSZ katonák közönye, vagy az ISIS városokat szétbombázó szenvedélye és az újkori népvándorlás beindítása?

De nem is akarok ekkora feszítást bejárni. Egy sor embertelen jelenségnek neve sincs, annyira nem tudatosult a személyközi kapcsolatokban. Egy belső traumát úgy is lehet „gyógyítani”, hogy továbbadjuk – családi, munkahelyi körünkben, a szerelmi sérülést a következő partnernek. Egyetlen sérülés széles körben hullámszerűen tovább.

Ezekben a példákban az a közös, hogy részben értékmegvalósító törekvések velejárói, részben normális emberi kapcsolatok természetes velejárói, nélkülük nem működnek viszonyaink. Vagyis e nem szándékolt, ám károsító, tettekkel együtt járó veszélyaura hozzátartozik társadalmi praxisunkhoz. Persze anélkül, hogy tudatában lennénk veszélyforrásaiknak. Ha innen figyeljük a felszínre törő „gyilkos” vagy csak veszélyes ösztönkitöréseket, máris zavarosabb képet kapunk „az ember” társadalom-antropológiai helyéről. Kérdéses lesz a tétel, miszerint a szocializált, társadalmi normák által vezérelt ember társas kapcsolatait *rizikómentesek*, hogy ne mondjam: veszélytelenek. Magyarul: az intézmények, szokás-erkölcsök és a morális „nevelődés” az egyik irányban ugyan csökkentette az ösztöncsonkok, illetve „vad”, affektív reakciók rizikóhányadát, ám a másik oldalon kiépített egy normalizált kockázatszférát. Olyan cselekvésmódokat, melyben a rendszer követeli ilyen-olyan aljasság elvégzését (kisebbik rossz vállalását...) Ezekben az esetekben legfeljebb a tapintat, a jó neveltség szab határt, és/vagy leplezi a képmutatás meg a hazugság.

Társadalmi szinten ez az ember (és rendszer) hordozta veszély-faktor, hogy úgy mondjam, oda-vissza működik. Hányszor fordult el életünkben az „elvűhöz kegyetlenség”, a brutális rendszerépítő igények „megmagyarázása”, interiorizálása, a „meg kell tenni” engedelmessége? S a másik oldalon, akik e lépésektől szenvednek olykor szinte önmagukkal pókerezve adják át az ázsokat a többségnek, a piac, a kizsákmányolás zsarnokságának. A látható társadalmi érintkezésben minden ember egy dinamithordó tetején ül, és kezében tartja lehetséges partnerei alatt ugyancsak felhalmozott robbanóanyag gyújtózzinór-

ját, és azt játsszák, ki fog előbb felrobbanni. Ráadásul ez a dinamit a szocializált, normális emberben „lakik”. S ha képzeletbeli tünet leírásunkban e rizikójáték legrosszabb kimenetele az öngyilkosság volt, akkor kénytelen vagyok megjegyezni, hogy van itt rosszabb is. Tessék arra gondolni, hogy a túlélő sérülések a nem pusztító erejű veszélyeztetés mennyire káros nyomokat képes hagyni az egyénben, ami családiról, kis közösségi szinten reprodukálódik, terjed és rontja a társas lét atmoszféráját. Ráadásul ezeknek ezek a sérülések és sértések oda-vissza hatással bírnak: az is megszenved, aki okozta – csak tetteinek hatása később „robban”, míg a közvetlen „áldozat”, előbb omlik össze.

Nota bene: az ember épp az értékteremtés folyamán válik veszélyessé – nincs értékteremtés pusztító „környezeti” (társadalmi) hatás nélkül. Nem privát viszony az agresszivitás, szívtelenség, gyilkos furkálódás stb., hanem az elidegenedett társadalom működési feltételét biztosító energiaforrás. A veszélyes ember nem bűnöző, hanem a normál társadalmi folyamatok aktora. Értékről leválaszthatatlan ez a humánrizikó.

Na, jó, túlzom, emberképünk eddig elhallgatott vonásait, de úgy gondolom, hogy a nembeli értékek mellé valóban kaptunk jó adag embertelen adottságot, amit aztán a civilizáció, poszt-gyarmati rendszer, majd az újkapitalizmus használ. Az ember, mint veszélyes lény szinte minden társadalmi megnyilvánulásában potenciális „gyilkos”, természetesen csak metaforaként használva ezt a jelzőt. De mind a társadalom, mind szervezet, mind a benne élő ember a kegyetlenség tégláiból építi értékeit. Ha pl. a másik oldalról, a társadalmi „dresszúra” felől tekintünk a nevelődési folyamatra, majd a szocializálódás válságaira, akkor ismét találkozunk kíméletlen hatásokkal. (Normalizált hatalomgyakorlás...) Nem csak gyerekkorban szenvedünk el jószágos pofonokat. Amiben az az abszurd vonás, hogy nélküle nincs társadalmi szervezet, szocializálódás, alantas ösztönök elszigetelése, emberré változtatás módszere.

Az ember-társadalom ilyen „dehumanizált” képe elméletileg Michel Foucault-nál csapódott le először rendszerezett formában (ld. *Felügyelet és büntetés* c. alapművét, 1975-ből). Nála a társadalmi „nevelés” modellje a börtön, ahol egy körkörös épület közepén ül a felvigyázó és a kör peremén elhelyezett cellák mindegyikét ellenőrzi, a benne ülőket bünteti. De ezt a kontrollálható doboz-modellt követi minden társadalmi dresszúra: az iskolai osztályok, a seregbeli kopaszok termekbe terelése (kezelhetővé tételének szervezeti alaprajza), de így alakultak a kórházak termei: a fegyelmezés enyhébb, ill. durvább változataival. De Foucault-ot olvasva ötlik eszembe, hogy a normalitás köréből egészen a huszadik századig kizárták a társadalom nagyobb hányadat, dobozolták és elnyomták a többit: a nőket, feketéket, testi hibásokat, mélyszegényeket, transzneműket – de gyerekjogok is csak pár évtizede jelent meg a humanista világ térképén. E kizárt csoportok „dobozait” aztán a kegyetlenség különböző módszereivel tették az ún. többség számára láthatatlanná. Másképp nem lehet kordában tartani az embert? Nem lehet, de akkor mit kezdjünk az „nembeli értékek” fennkölt fogalmával?

Nem is kell feltételeznünk az ösztöncsonkok néha kirobbanó, vagy kegyetlen hatását, hogy a veszélyes játékok forrásaira leljünk. A szocializációs folyamatok, illetve a társadalmi szervezeti formák termelik ki azokat a „visszafizetni valókat” (bosszúkat), melyek hol egy véletlennek tűnő elszólásban, hol a hivatal által előírt „elvi” kíméletlenségben, hol intézményes kíméletlenségben (a működési rend „normál” menetében) nyilvánulnak meg – de többnyire úgy, hogy roncsolnak, rosszabb esetben pusztítanak. Persze többnyire eljön az a pillanat is, amikor e rombolásokban résztvevő egyénnek „benyújtják a számlát”. Ez is konfliktusforrás: az értékteremtő személyiségek nagy hányadát önpusztító szenvedély (munkamánia) hajtja, de ez legyen az ő bajuk.

Nem szóltam eddig a veszélyes ember létkörének centrumában álló típusról: a hatalmi szféra szereplőiről. Nincs hatalom kegyetlenség nélkül. Apró szurkától, mások tönkretételén keresztül élet-halálkérdésekben való kvázi embertelen döntésekig és persze emberitársig. De ez már a közhelyek körébe tartozik, Machiavellitől a diktatúrák hierarchiájában serénykedő „tisztviselőig”, illetve túlteljesítőig, árulóig, a „fent” és „lent” felcserélhetőségig – mikor is a csúcsról a mélybe lehet zuhanni – ismerjük e szféra figuráit. Azt kell mondanom, hogy a hatalmi szféra a lelkiismeret *off-limit* zónája, a körön belül alig látszik kockázata, kívülről a félelem, szenvedés vagy megvetés övezi.²

Caravaggio: *The Calling of Saint Matthew*, 1599-1600

De tudom: moralizálva nem lehet a hatalmat gyakorolni. E körből ritkán lehet tisztán, integer módon kikerülni. Ez a buktató nemcsak diktatúrákban általános, normális, demokratikus struktúrák is képesek torzítani az egyéniséget, beszennyezni tartásukat. Megúszni lehet, de a foltok megmaradnak. Mindez közhely, nem beszélek róluk.

A veszélyzónából való menekülésre van egy társadalmi zárvány: az intimszféra, a testi-lelki barátság, szerelem kisvilága. Azonban Itt is működik egy csapda: szerető csak akkor érzi magáénak párját, ha teljesen titokkésztétét kisajátítja, és fordítva, ő maga csak akkor felel meg a teljes eggyé válásnak, ha feladja titokszférájának kincseit. Teljes feltárulkozás azonban meg is bosszulja magát, a kifosztottság, az egyéniség elvesztésének érzése párosul a tökéletes összeforrottsággal. A szerelemnek ez a szépsége és egyben árnyoldala összetartozik – de ez a tézis is közhely, ismerjük, szenvedjük, nem lehet belőle kikerülni. Veszélyes, mert nélküle nincs harmonikus (teljes) azonosulás, ami azonban az önfeladás ilyen-olyan károsodásával jár: titok nélküli ember nincs, ha van, belehal. Igényeljük a közelséget, a „túlközelség” viszont öl. Ezt is meg lehet úszni természetesen, de nyomai azért nyomai az ilyen-olyan önfeladásban fellelhetőek, és egy idő után visszaütnek: a személyiség integritása követeli a magáét.

Vagyis: ez a zárvány sem követi a tiszta értékviszony szabálykönyvét, egy ponton túl gyilkossá tud válni a teljes összeforrottsággal. Menekülni lehet belőle, a szakítás fájdalma az ár, ami aztán kinek-kinek környezetében továbbadódik, társadalmiasul, fentebb már említettem e kór terjedését. Tudom, persze, hogy tudom: vannak boldog szerelmek, önfeladás nélkül, „hosszú porázon”, kisebb-nagyobb autonómiával, egymás felporszívózása nélküli együttlétben – van ilyen, nem tagadom, sőt intimszféra működőképessége nélkül nincs társadalom. Amit e zárvány természetrajzáról említettem a veszélyes ember tipológiájának pereme. Jelenünkben – a digitalizált társadalom gépezetében – ezt az intimszfé-

rát támadják a társas fórumok, közösségi médiák, (Facebook, Google adatgazdasága, magyarul intim adatokkal való kereskedése) – épp megyünk bele egy újabb (vészes) csapdába.

A fentiek mindegyikében jelen van az agresszió rejtett, gyengített, láthatatlan árnya. Vitatom tehát Konrad Lorenz tézisé, miszerint a civilizáció egyre kevesebb lehetőséget kínál az agresszió kiélésére, ill. ami rosszabb - levezetésére. Vagyis a társadalmiasulás egyre inkább zárójelbe teszi ezt az ösztöncsonkot.³ Tézisével szemben azt állítom, hogy a társadalom újabb és újabb megoldásokkal építi be az agresszív indítékok kiélési lehetőségeit. Ott van lehetőségük a kultúra az értékteremtés, az életmód különböző szféráiban. A modern társadalom legfeljebb stabilizálja ennek veszélyességét, de állandóan fenntartja, vagy bővíti a veszélyes emberi potenciák érvényesülését. Alulról, az ösztöncsonkok felől beszűrődhetnek elemi impulzusok, melyeket „felülről, a társadalmi cselekvésmoделlek maguktól termelnek ki. A két tendencia egymás felé tart, egymást erősíti, - ritkán gyengíti - találkozásuk újrat teremti a „veszélyes ember” létformáját.

Azért azt is tudom, hogy az emberiségnek vannak örökkön ragyogó állócsillagai, mondjuk Caravaggio vagy Neumann János, mindkettőt szívem csücske és csodálatom hőse, ha fogalmazhatok így. Az egyiket két gyilkosság terheli, a másik keze benne van az atombomba felfedezésében. (Ami nélkül a szövetségesek hihetetlen veszteségekkel tudtak volna csak győzni, de amivel most már hetven éve élünk együtt rettegve.) Élet. Emberi élet. Nembe-li érték. Pont.

JEGYZETEK

- 1 Meg kell jegyezmem, hogy a „nembeli lényeg”, „nembeli értékek” fiatal Marxnál felfedezett fogalmait – melyeket Márkus György *Marxizmus és antropológia* c. (1966-os) könyve bányászott elő, s ami Heller Ágnesnél és Lukács környezében lelkes visszhangra talált, én is osztottam, hittem érvényességükben. Aztán a történelem orromra koppintott: a nembeli lényeg tézis utópikus vonásokat hordoz: az ember veszélyes lény, történelem során értékeit pusztítások során halmozta fel, és maradt rizikó-lény még inkább a modern kapitalizmusban.
- 2 Nem tudom megállni, hogy ne emlékezzek a 2008-as válság előidézőinek (befektetési bankok, ingatlanspekuláció, biztósító társaságok) főembereinek, *moral insanity* viselkedé-

sére: csak Amerikában három millió ember vált nincstelené, hétezer milliárd dollár lett a számla, amit nem a válságot előidéző nagybankok, hanem az adófizetők fizettek meg. Ezsarolás hatása máig tart a fejlett országokban. Akik e mérgező konstrukciókat kitalálták, előkészítették, okozták csak a túlélésre játszottak. A „*too big to fail*” jelszava felmentette őket. Lelkiismeret? Ugyan kérem. Hatalmi szférában vagyunk. *Money talks*...

- 3 Lorenz tézise régi gondolat, könyve *Zur Naturgeschichte der Agression. Das sogenannte Böse*, 1963-ban jelent meg először, hiába cáfolták, mind a mai napig kézikönyvként forog a világban.

Almási Miklós (1932): Az ELTE és a Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet professor emeritusa. Kezdetben dráma (színház) és filozófia határozta meg életét, Lukács György tanítványaként sajátította el a szakmát, valamint a holisztikus gondolkodást. Első könyveit ez az észjárásbeli habitus határozta meg. 1990-től kezdte érdekelni a gazdaságfilozófia, egyáltalán az ökonómia (finánckapitalizmus), amiben sokat segítette az a kétszer egy év, amit Amerikában töltött: e rendszer működésének testközelbeli élménye határozta meg további tevékenységét. Attól kezdve véli úgy, hogy a világ folyását e tőkeformák globális – és radikálisan új – működése (és diszfunkciója) határozza meg. Szerelme azért az esztétika maradt, oktatóként, kritikusként, esszéistaként a művekkel való bibelődés, a hermeneutika és elemzés tölti ki életét. 1987-ben választották akadémikussá, 2004-ben kapott Széchenyi-díjat. Könyvei a Kalligramnál: *A szerelem lehetetlensége* (2012), *Bevezetés a 21. századba* (miniesszé, 2015).

TRAGÉDIA 2.0

Az „orosz civilizáció” és Európa
Milan Kundera *A megraboltt Nyugat,*
avagy Közép-Európa tragédiája című esszéjében

Milan Kundera *A megraboltt Nyugat, avagy Közép-Európa tragédiája* című esszéje magyarul először a *Hírmondó* folyóirat 1984/6-os (május–júniusi) számában jelent meg, és a cím alatt szerepeltetett forrásmegjelölés alapján arra következtethetünk, hogy a fordítás a francia *Le Débat* 1983. novemberi száma alapján készült¹. Tethetjük ezt már csak azért is, mert a *The New York Review of Books*-beli angol nyelvű megjelenés² 1984. április 26-ai, ami túl közel esik a magyar közléshez, hiszen az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a magyar fordítás esetében szamizdat publikációról vagyunk kénytelenek beszélni.³

Kundera esszéje a közép-európai „kis államok” kultúrájának fenyegetettségéről szól, s ennél jóval többről. Arról, hogy ez a fenyegetés valójában az összeurópai kultúra számára is fenyegetés, hiszen Közép-Európa nélkül – pars pro toto – Európa nem is maradhatna ön-maga. Ezáltal lesz a Nyugat megrabolttá, ahogy az esszé címében is áll. Kundera állítása szerint a vasfüggönytől Keletre fekvő, földrajzilag még európainak nevezett régió kulturálisan nem írható le egységesként, ugyanis „Európa nem földrajzi jelenség, hanem szellemi fogalom.” Ennélfogva számos, a jaltai döntés értelmében Keletre kerülő ország és nép (a csehek, a lengyelek, a magyarok)⁴ a Nyugathoz tartoznak, csak a politikai berendezkedés lett a fejük fölött keleti a szovjet inváziók következtében, s így – állítja Kundera – ezen országok számára az 1945 utáni sorsváltás politikai katasztrófa, különösen azért, mert civilizációjuk is megkérdőjeleződik.

Ehelyütt nem vállalkozhatok sem a Közép-Európa-fogalom, sem az ehhez kapcsolódó tipológiai és terminológiai elméletek és viták magyar és nemzetközi irodalmának és historiográfiájának áttekintésére. Ugyanígy nem képezheti írásom tárgyát a Brezsnyev 1982-es halála után, a birodalmi válságtünetként is evidensen értelmezhető gerontokratikus tobozódás idején, sokak szerint épp Kundera itt elemzendő szövege nyomán újra felélénkült, a keleti és nyugati tudományos közéletben és a nyugati emigrációban ugyanúgy, mint a lengyel, a csehszlovák és a magyar szamizdat sajtóban zajló Közép-Európa-vita konkrét korpuszának diskurzuselemzése, de még csak ennek összefoglalása sem. Két dolgot szükséges azonban részletesebben megvizsgálni Kundera Nyugat-esszéjének elképzeléseiből és

az azokra érkezett reakciókból. Egyfelől, hogy Kundera civilizációk küzdelméről beszél és ezen az alapon Oroszországot nem tekinti az európai hagyomány részének. Másfelől, hogy milyen problémákat vet fel a Közép-Európa nevű alkotóelemétől megfosztott, persze meg is bíralt Nyugat-választása.

A legendás cikke születése idején már majdnem egy évtizede Franciaországban élő Kundera narratívája nem elsősorban politikai rendszerek hidegháborújaként, hanem civilizációk összecsapásaként írja le a korszakot, egyúttal azt is állítva, hogy ebben a küzdelemben évtizedek óta Közép-Európa valamiféle csatatérként értelmezhető. Ugyanakkor ez a csata hiányában zajlik, hiszen „Európa éppen saját kulturális identitásának elvesztését éli meg, Közép-Európából csak a politikai rezsimet veszi észre; más szóval: Közép-Európában csak Kelet-Európát látja”.⁵ Kundera szerint azzal, hogy a Nyugat mintegy ignorálja ezt a „küzdelmet”, egyúttal – progresszív amnéziájába⁶ takarózva – meg is feledkezik önmagáról.

A Nyugat-esszé követő nemzetközi vitának volt egy jelentős áramlata,⁷ amely bár eufemisztikusan, de mégiscsak oroszellenességet olvasott a szerző fejére, nem is minden alap nélkül. Olyan megszólalók sorolhatók ide, mint Lev Kopelev, Joszif Brodskij vagy Milan Šimečka. És bár esszéjének egy korai pontján, a negyedik tételben Kundera úgy fogalmaz, hogy „nem Oroszország, hanem a kommunizmus az, ami megfosztja a nemzeteket lényegüktől”,⁸ később – ahogy erre Milan Šimečka válaszcikke is kitér – eljut odáig, hogy a totalitárius orosz civilizációt a Nyugat radikális tagadásának nevezi. Timothy Garton Ash-hoz hasonlóan, aki szerint Kundera Közép-Európa mítosza⁹ és Szolzenyicin Oroszország mítosza tükröképek,¹⁰ Šimečka szintén Szolzenyicinben találja meg kommunizmus és oroszosság kérdését illetően Kundera alkalmi pandant-ját: „Szolzenyicin szerint a kommunizmus gonosz nyugati importcikk, míg Kundera szerint mostanra annyira eloroszosodott, annyira átformálta az orosz környezet, hogy tökéletesen idegenné vált a nyugati hagyományoktól és gondolkodástól.”¹¹ Ezzel az alapállással cseng össze a párizsi *Magyar Füzetek* harmadik számában (1979) magyarul is olvasható Kundera-interjú, amely eredetileg a *Le Monde* 1979. január 19-ei számában jelent meg, tehát évekkel a Nyugat-esszé előtt. Arra a kérdésre, hogy a kommunizmus fel akarja-e számolni a táborába tartozó nemzeteket, Kundera a következő választ adja: „Én nem a kommunizmusról beszélek, hanem az orosz totalitarizmusról, amelynek szerves része a kulturális erőszak.”¹² (Kundera álláspontja persze nem történelmi előzmények nélküli: a régió definiálási kísérleteiben – a német mellett – az orosz kérdés mindig is alapvető volt, elég csak a lengyel Oscar Halecki diszciplína-újrateemtő munkáira gondolni.)¹³

Kundera érvelésében a civilizációs szempontok és az 1945 utáni politikai berendezkedés szempontjai átjárnak egymásba, összességében mégis az látszik, hogy az esszé negyedik tételének állításával ellentétben Kundera szerint az orosz civilizáció természete folytán lesz „termékeny” (és egyúttal önvesztélyes) talaja a kommunizmusnak. Az említett civilizáció a közép-európai országokba a politikai berendezkedés képében érkezett meg: „az orosz kommunizmus fölélesztette Oroszország régi nyugatellenes rögeszméit, s az országot brutálisan szakította ki a nyugati történelemből”¹⁴. Ahogy a már idézett Milan Šimečka, úgy Joszif Brodskij is utal rá, hogy a rémtetteket a szovjet birodalomban a történelmi szükségszerűség nevében követték el, „a történelmi szükségszerűség fogalma [pedig] a racionális gondolkodás terméke, és nyugati irányból érkezett Oroszországba.”¹⁵ (A Nyugat-esszében nem kerül kifejtésre, mégis mérlegelésre adhat okot a kérdés, hogy Oroszország mellett vajon a kommunizmust is kizárja-e Kundera az európaiság köréből, s ha igen, akkor vajon mit keres Déry Tibor a Kundera-leltárban, talán egyedüli kommunistaként, s jut-e hely itt fel nem emlegetett, de kommunista közép-európai alkotóknak a Kundera-univerzumban?)

Az orosz civilizációhoz való viszony szempontjából érdemes lehet röviden kitérni arra a párhuzamra, ami Kundera esszéje és Samuel P. Huntington – kulturális-civilizációs determinizmuson alapuló – koncepciója között fennáll, ahogy erre már számosan rámutattak¹⁶. *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*¹⁷ című könyvében Huntington

kifejti (mintegy válaszul Francis Fukuyama 'történelem vége'-koncepciójára), hogy az ideológiai küzdelmek után a poszt-hidegháborús korszak jelenét és jövőjét a – huntingtoni modellben elsősorban vallásilag – eltérő civilizációk közötti különbségekből fakadó konfliktusok fogják szervezni. Ebben a huntingtoni alapállásban, szemléletben és hangfekvésben, az evidensen különböző helyi értékek és fókuszok ellenére is, könnyen dekódolhatók a kunderai gondolatmenet egyes pontjai. „[A] világpolitika törésvonalai a jövőben a «kulturák összecsapásai» mentén jönnek létre – ezeket a kultúrákat pedig elsősorban vallási eredetük határozza meg. Kundera Közép-Európa-víziója, amelyben a politikai vonatkozások a kulturálisak felől határozódnak meg, tökéletesen illik Huntington érvelési mechanizmusába, ennél fogva kevéssé volt meglepő, hogy az amerikai politológus örömmel át is vette ezt a fogalmat.”¹⁸ – mutat rá a rokonságra Timothy Garton Ash, és hasonlóan (noha máshonnan) érvel Melegh Attila is, aki az 1980-as évek Közép-Európa-vitáját (annak gyűjtőpontjában Kundera esszéjével) a huntingtoni fundamentalizmus egyik előképének nevezi, mondván „másról sem szól, mint hogy térségünknek van egy «igazi» civilizatorikus jellegzetessége, amelyet elfed a «hamis» jaltai máz, azaz elnyom a szovjet uralom «keleti» «barbarizmusa». (...) Nem véletlen, hogy térségünkben a «nyugatos» és a «Kelettől» elszakadni kívánó értelmiség a globalizációt vagy a nyugati civilizációval azonosítja, vagy pedig az előbbi érveléshez hűen máznak tekinti.”¹⁹

Kundera 1985. január 6-án egy másik esszét is publikált a *The New York Review of Books*-ban, *Bevezető egy variációhoz* címmel, melyben számos összecsengés fedezhető fel a Nyugat-esszéiben mondottakkal, ami az „orosz civilizáció” kérdését illeti. Egy színházi felkérés apropóján teremt kulturális dichotómiát, melyben Dosztojevszkij ellenében mozgósítja Sterne-t és Diderot-t, a zavaros érzelmeket állítja szembe a racionális gondolkodással. „Taszított Dosztojevszkij túlfűtött gesztusainak, sötét mélységeinek és agresszív érzelmességének világa. Hirtelen megmagyarázhatatlan nosztalgia fogott el a *Jacques le Fataliste* után. (...) Honnan e hirtelen támadt viszolygás Dosztojevszkijtől? Egy cseh oroszellenes reflexe volt talán, akit traumaként ért országa megszállása? Nem, hiszen Csehovot most is szerettem. Arról lett volna szó, hogy kételkednék a mű esztétikai értékeiben? Nem, mert a viszolygás meglepetésszerűen kerített hatalmába, az objektivitáshoz semmi köze nem volt. Dosztojevszkij regényeinek légköre irritált: olyan világ, melyben minden átváltozik érzelmévé vagy az érzelmek az igazság és az érték régiójában emelkednek.”²⁰

1985. február 17-én az orosz-amerikai Nobel-díjas (és egyébként szintén emigráns) Jozsef Brodskijtől érkezik válasz, szintén a *The New York Review of Books* hasábjain. Brodskij nem csupán a *Bevezető egy variációhoz* című Kundera-cikkekre reagál, hanem arra az egész koncepcióra is, amit a Nyugat-esszé már csúcsra járatott. Brodskij maliciózus éleslátással foglalja össze Kundera álláspontjának eredőit: Dosztojevszkij és a tankok (mármint a Prágába 1968. augusztus 21-én bevonuló tankok) ugyanonnan jöttek. Brodskij azt is megállapítja, hogy Kundera értékítéleteit kevésbé esztétikai rendszere, mint inkább történelemfelfogása határozta meg: „sorsa geopolitikai meghatározottságának esett áldozatul – a kelet-nyugati kettéosztottság képzetének”.²¹ Ennek a meghatározottságnak a tudatosítása pedig elvezeti Brodskijt annak a következtetésnek a levonásához, miszerint Kundera a többszörös választási lehetőségeket zárja ki, ezáltal csakis száz százalékos alternatívákban gondolkodik, ez pedig bizonyos szellemi kényelemmel jár: „felkínálja az érzelm és ráció, Dosztojevszkij és Diderot, az ők és mi stb. kézenfekvő dichotómiáját. Arra kényszeríti az embert, hogy válasszon. (...) idővel a dolog oly lényegi szubsztanciává női ki magát, hogy elhomályosítja azt is, milyen szegényes volt az eredeti választék.”²²

Ez, a könnyűkező, az „orosz civilizációhoz” való feszült viszony felől (is) megtámogatott, elfogult és elfogódott Európa-pártiság lehet Kundera esszéjének másik, aktualizáló olvasatokra is lehetőséget kínáló csatateret. Brodskij is kitér arra a paradoxonra, hogy Kundera valóban nem kritikátlan a Nyugat – általa rögzített – tétlensége és figyelmetlensége iránt. Sőt, Brodskij tovább is megy ennél, amikor a keleti mártírnak a bűnös Nyugattal szembeni kulturális felsőbbrendűségét mutatja ki Kundera mondataiban: „európaibb akar lenni az európaiaknál”.²³ Ugyanakkor ez lehet a kulcs az Európáról szóló kunderai álláspont instabilitásának megértéséhez is. Hiszen Közép-Európa fontosságát Kundera mégiscsak a (nyugat-)európai megalapozottságban látja, és csatolmányként köti ehhez mint egye-

temes normához. Kundera indirekt módon megerősíti annak a sztereotípiának a létezését, mely a nyugati kulturális és civilizációs fölényről szól, ahogy arra már idézett tanulmányában Agnieszka Janiec-Nyitrai is utal. „[M]indig Európa összefüggésrendszerén belül marad, mivel Európa olyan mércét jelent számára, mely alapján érzékelhető saját fontossága”²⁴ – írja Brodskij. Kundera tehát már itt megelőlegezi azt, ami a rendszerváltások idején válik a régió kulturális és politikai elitjei számára meghatározóvá, tudniillik a nyugatközpontú modernizációs diskurzust, amit társadalomlélektani szempontból aztán Jürgen Habermas ír le Kelet-Németországról, de a térség egészére alkalmazhatóan.²⁵ Kundera nem új Közép-Európát talál fel, mert a térség egyedi jellegzetességeit elkeni. Vigyázó szemét persze Nyugatra veti, de a perifériás látásával mintha gondok lennének.²⁶ Ami marad, az csupán a századelő iránti nosztalgia: Musil, Hašek és Bartók.

Maximális változatosság – minimális területen, írja Kundera Közép-Európáról, ez a sokféleség pedig, ahogy arra Vladimír Macura is utal „védelmet nyújt[hatna] a Nyugat-Európát jellemző egységesítés és a monolitikus, gleichschaltolt Oroszország ellen”.²⁷ Ám amilyen hevesen védekezik és tiltakozik Kundera az orosz civilizatorikus nyomás és befolyás ellen, annyira óvatlan a nyugati egységesítéssel szemben. Pedig a nyolcvanas évek közepén meginduló Közép-Európa-beszédet egyfelől és legfőképpen épp az európai megosztottsággal, a hatalmi tömbök status quójával, Jalta (és Helsinki) hagyományával szembeni elégedetlenség pörgette fel. A megszólalók derékhada sem reflektálatlan proeurópaisággal, sem kényszeres antikommunizmussal nem lehetett vádolható, ruszofóbiával pedig még kevésbé. Ez az intenzív időszak azonban csupán néhány évig tartott. Előbb a rendszerváltások eufóriája (és sokkja) keretezte újra a Közép-Európa-kérdést, és a Nyugat felé zárkózás egységesítő nyomása is komoly szerepet játszott a Közép-Európa-beszédek halkulásában,²⁸ ahogy erre Bányai János is utal: „a keleti kultúra szorításából menekülni igyekvő kultúrák (...) Európa felé indultak el, és nem gondoltak többé arra a köztessegre, amelyről oly jól lehetett álmodni alig egy-két évvel korábban.”²⁹ Mindezzel párhuzamosan pedig elmaradt az önreflexió munkája, bizonyos értelemben utólagosan is. Elmaradt a válasz arra a nem kevésbé aktuális kérdésre, hogy miként is kerülhetők el a (kulturális) öngyarmatosításnak, akkulturációnak azok a tendenciái, amelyek Kundera esszéjében, annak minden élessége ellenére is, ott bujkálnak, s amelyek számos vonatkozásban – s ez három évtized távolából egyre kevesebb rizikóval állítható – sematizálták és bénították a kelet-közép-európai rendszerváltások utáni önértések, önkitalálások folyamatát. Hasonlóképpen arra is szükséges lesz választ kínálni, hogy milyen mértékű ez az *új közép-európai tragédia*. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Milan Kundera, *Un occident kidnappé ou la tragedie de l'Europe central*, Le Débat, 27, 3–22.
- 2 Uő., *The Tragedy of Central Europe*, The New York Review of Books, 1984. április 26, 33–38.
- 3 Kundera esszéjét a *Hírmondó* folyóirat 1990-ben megjelent válogatásából olvasom, az oldalszámok ebből a kiadásból származnak, az esszére a továbbiakban Nyugat-esszéként hivatkozom. A szerkesztő, Demszky Gábor fakszimilében közli a szamizdatban megjelent eredeti szöveget, a fordító neve nem szerepel. (Szamizdat '81–89, AB, Budapest, 1990, 28–41.)
- 4 Kundera tipológiájából sokan hiányoznak, a románok pél-

dául, ahogy Jugoszlávia és a Balkán kérdését sem érinti egyáltalán, kivéve egy Bulgáriára vonatkozó megjegyzést, mely ország az ortodox vallás révén a kezdetektől a keleti civilizáció része, s ennek következtében az orosz jelenlét nem is váltott itt ki olyan civilizációs megrázkódtatást, mint Csehszlovákiában, Lengyelországban vagy Magyarországon, ahol grandiózus lázadások jellemzik a korszakot, szemben Bulgáriával, amely a kommunista blokk legszilárdabb része.

- 5 Milan Kundera, *A megrabolt Nyugat avagy Közép-Európa tragédiája* = Szamizdat '81–89, szerk. Demszky Gábor, AB, Budapest, 1990, 37.

- 6 Agnieszka Janiec-Nyitrai, *Milan Kundera Közép-Európa tragédiájáról*, tanulmánykézirat, ELTE, 2018
- 7 Erre Knud Erik Jorgensen tanulmánya is utal: *The End Of Anti-Politics in Central Europe = Democracy and Civil Society in Eastern Europe*, ed. Paul G. Lewis, Macmillan Press, London, 1992
- 8 Kundera, *i. m.*, 29.
- 9 Kunderának az európai civilizációt mitizáló, idealizáló hajlámára az a Vajda Mihály is utal, aki egyébként megvédi a Nyugat-esszé álláspontját Milen Šimečka vitáikére adott válaszában (*Ki rekesztette ki Oroszországot Európából?*, Századvég különszám, évszám nélkül, 158–162.).
- 10 Timothy Garton Ash, *Létezik-e Közép-Európa?*, Századvég különszám, évszám nélkül, 89.
- 11 Milan Šimečka, *Más civilizáció? Egy másik civilizáció?*, Századvég különszám, évszám nélkül, 156.
- 12 Milan Kundera, *Mi az, hogy Kelet-Európa?*, Magyar Füzetek, 3, 1979, 10.
- 13 A Közép-Európa-diskurzusban Halecki 1923-as brüsszeli előadását szokás fordulópontnak tekinteni, amely elsőként tett kísérletet a Friedrich Naumann-féle, német dominanciájú és szemszögű Mitteleuropa-koncepció (1915) kikezdésére. Halecki már amerikai emigrációja idején írta meg a témához kapcsolódó kulcsműveit: *Borderlands of Western Civilization: A History of East Central Europe* (1952), *The Limits and Divisions of European History* (1962).
- 14 Kundera, *A megrabolt Nyugat. . . , i. m.*, 31.
- 15 Jozsef Brodskij, *Miért téved Milan Kundera Dosztojevszkijt illetően?*, Századvég különszám, évszám nélkül, 172.; Šimečka így ír ugyanerről: „A kommunizmus doktrínája Nyugaton cseperedett fel. Németországban kutatták, tűzkeresztségen a francia forradalmak alatt esett át, és kötetei megtalálhatók a British Museum polcain.” (Šimečka, *i. m.*, 156.)
- 16 A két szerző koncepciója közti párhuzamra többen rámutattak már. Russel Bova egyenesen Huntington előzményeként olvassa Kundera szövegét (Russel Bova, *Russia and Europe after the Cold War = Russia and Europe*, ed. Kjell Engelbrekt, Bertil Nygren, Routledge, London/New York, 2010, 23.); Marcel Cornis-Pope pedig a kulturális fordíthatatlanság tételében látja a két szerző közösségét (Marcel Cornis-Pope, *Introduction: Mapping The Literary Interfaces of East-Central Europe = History of The Literary Cultures of East-Central Europe*, II, ed. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2006, 2.)
- 17 Samuel P. Huntington, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Európa, Budapest, 1999.
- 18 Timothy Garton Ash, *Közép-Európa? Az meg hol van?*, Magyar Lettre Internationale, 35., 23.
- 19 Melegh Attila, *Mozgó Kelet – globális térképek és a státustörvény*, Eszmélet, 55, 2002, 37.
- 20 Milan Kundera, *Bevezető egy variációhoz*, Századvég különszám, évszám nélkül, 166.
- 21 Brodskij, *i. m.*, 173.
- 22 Uo.
- 23 Uo., 174.
- 24 Brodskij, *i. m.*, 174.
- 25 „az emberek be akarják hozni azt a politikailag szerencsebb és gazdaságilag sikeresebb fejlődést, amely Németország nyugati felét négy évtizeden keresztül elválasztotta keleti részétől.” (Jürgen Habermas, *Mit jelent a szocializmus ma?*, ford. Mezei György Iván, Világosság, 1991/2, 105.)
- 26 Egyetlen példát idéznék csak a Kunderáétól eltérő Közép-Európa-beszédre, Konrád Györgynek *Az autonómia kísértése* című 1978-as munkáját, amely a bipoláris helyzetet felülíró, pólusképző narratívát épít ki:
„Esztelenség lenne arra törekednünk, hogy most nyugatról államosítsák a szabadságunkat. A kelet-európai disszidens mozgalom eszköz lehet a nyugati baloldal ellen, ha nem tisztázzuk, hogy kivel vállaljuk a szolidaritást. Nem lehetünk a status quo védelmezői nyugaton, ha keleten annak kritikusi vagyunk. (. . .) Jó fiúnak lenni nyugaton? Otthon sem vagyunk azok. Egy tömbön kívüli Európa eszméje – úgy rémlik – nemcsak moszkvai, de washingtoni kormánykörökben sem népszerű, pedig Budapesten ez a gondolat tetszetős.” (kiemelések tőlem: F. R.) (Konrád György, *Antipolitika – Az autonómia kísértése*, Codex, Budapest, 1990, 90.)
- 27 Idézi Agnieszka Janiec-Nyitrai, *Milan Kundera Közép-Európa tragédiájáról*, tanulmánykézirat, ELTE, 2018
- 28 A kilencvenes évek elejétől aztán a balkáni háborúk helyeték a kérdést egy egészen másik fénytörésbe, de ez a történet már tényleg más lapra tartozik.
- 29 Bányai János, *Közép-Európa kisebbségi nézőpontból*, Híd, 2003/2, 186.

Fehér Renátó (Szombathely, 1989): költő. Legutóbbi kötete: *Holtidény* (Magvető, 2018).

EGY „KITÉRŐ” SCHEIN GÁBOR MONOGRÁFIÁJÁBAN

– a napló a Füst-életműben¹

Segíti vagy akadályozza-e a monográfust a munkájában, ha a szerző, akinek életművét vagy életútját feltárni kívánja, éveken, évtizedeken át vezetett naplót? Könnyedén azt válaszolhatnánk erre, hogy egy ilyen szövegfolyam egyértelműen öröm, hiszen a naplóból remekül lehet rekonstruálni az élet tényeket, dátumokhoz kötve látjuk, hogy az író mikor, merre járt, kivel találkozott, mit gondolt mindeközben, milyen kapcsolati hálóban élte le az életét. Ezzel a válasszal, persze, egy elképzelt (ideális?) írói naplót vizionálnánk, és nem azokat a tényleges feljegyzéseket, a nem könnyen átlátható és elemezhető szövegfolyamokat, amelyeket egyes huszadik századi írók ránk hagytak. Hiszen nemcsak az bonyolítja a helyzetet, hogy a naplóját messze nem minden szerző a napi események rögzítésére és/vagy lélekelemzésre használja: hogy még ne Füst Milánt emlegessem, Mészöly Miklós vaskos műhelynaplóját olvasva biztosan nem az életpálya rekonstruálásához jutunk közelebb. Egészen összetett módon személyes ez a kötet, miként ezt Szolláth Dávid megállapítja:

„ezek a naplók úgyszólván semmi személyeset, magánéletit nem tartalmaznak, de az olvasmányok mégiscsak a személyesség közeléből jellemezik az intellektust, az olvasmányok széljegyzetei, reflexiói pedig a breviáriumok intimitását idézik – azok szentimentalizmusa nélkül.”²

Az írói naplók tehát mintha maguk mutatnák meg, mire is használhatjuk őket – már abból a szempontból is különneűek, hogy esetenként inkább olvasmányként, máskor inkább forrásként érdemes fel fogunk őket. Csalódhat, például, aki Mészöly műhelynaplóját viszi magával a strandra, ez a könyv olvasmányként csak nagyon kevesek számára működik, Füst naplójával pedig akkor kell vigyáznunk, ha életrajzi forrásként kívánjuk kezelni. Füst és Mészöly naplói annyiban határozottan hasonlítanak egymásra, hogy sokkal inkább az egyes művek értelmezéséhez vihetnek közelebb (Füst esetében, ahogy ezt Schein Gábor is megállapítja, döntően a prózai művek analíziséhez), mintsem a biográfia rekonstruálásához.³ De vigyáznunk kell akkor is, ha a művek vizsgálatához használunk egy naplót, hiszen nem feltétlenül az író a saját műveinek legjobb értelmezője: sokkal inkább áttételesen segíthet az értelmezésben, ha meg tudjuk, mit olvasott az adott szerző az írásra készülve, milyen írói döntéseket hozott meg, milyen nehézségekkel küzdött, és így tovább. (Egyetlen példát mondok: amikor Móricz leírta a naplójában, hogy olvassa Reymont *Parasztokját*, és azt is rögzítette, ilyen művet ő nem tudna írni, hiszen belülről nem ismeri a paraszti életet, az fontos egyfelől azért, mert bizonyítja, hogy a sokszor műveletlennek bélyegzett

Móricz ismerte a Nobel-díjas lengyel író világhírű művét, másfelől azért, mert kiderül: saját, paraszti tárgyú műveit nem érezte ehhez a regényhez hasonlóknak. De ettől még, természetesen, elemzőként jogunk van meglátni a hasonlóságot Reymont és Móricz közt: az írói önelemzést minden jelentősége ellenére mindig kritikával kell szemlélni.) Ahogy erre Forgách András figyelmeztet a *Teljes naplóról* szóló hosszas elemzésében, „ha valaki meg akarná írni Füst Milán életét, e naplókat csakis kiegészítésként használhatná, és nagy-nagy óvatosság ajánlatos, sok-sok tényellenőrzés”.⁴ Arra is találunk példát a 20. századi magyar írók naplóiban, hogy olyan kvázi-regény bontakozik ki a feljegyzésekből, amelyet csak alig-alig lehet kapcsolatba hozni a szerző egyéb műveivel, vagy írói mivoltával: Csáth Géza naplójában, annak is az 1906 és 1914 közti feljegyzésekből összeálló részében éppen maga az író szorul háttérbe, már ha az írón olyan szellemi lényt értünk, aki olvasmányaira, művészi élményeire támaszkodva hozza létre saját alkotásait. Mindarról ugyanis, amit Csáth olvasott, színházban látott, amit megírt novellában vagy színdarabban, szinte csak adatokat kapunk – arról viszont, hogyan lett morfinistává, milyen módon kezdett nemi életet élni, mitől félt és mi jelentette számára a legnagyobb élvezetet, történeteket is kapunk, sőt, értelmezést.

Nem véletlenül képződött meg éppen Csáth naplója körül annyi legenda: egyfelől sokat kellett várni arra, hogy gondozott kiadásban, egészében elolvashassuk ezeket a feljegyzéseket, másfelől pedig teljes mértékben eleget tesz ez a szövegtörzs annak az olvasói elvárásnak, amelyet Füst Milán határoz meg *A naplóirodalomról és elpusztult naplóimról* című írásában: a világ a „titkos és intim történelmet szereti megint”,⁵ állapítja meg Füst 1945-ben, ezért kíváncsiak az emberek a kurtizánok, az államférfiak vagy az írók naplóira. A Csáth naplóiból készült teljes szövegkiadás második kötetében a kíméletlen önelemzés (ami, egészen más módon, Füst naplóira is annyira jellemző), elsősorban a testi állapot, a kábítószerhasználat folyamatos analízisét jelenti, a beadott adagok pontos számontartását. De elemzett Csáth mást is: feljegyezte székleletének állapotát, esetenként mennyiségét, a coitusok számáról is pontos kimutatást vezetett. Az 1912-es év mérlege a következőképpen indul (a sorrendre szeretném elsősorban felhívni a figyelmet): „1. Coitus 360-380 körül. 2. Jövedelem 7390 korona. 3. *Schmith mézeskalácsos* c[ímű] könyvem kiadása.”⁶ És itt azonnal feltehető a kérdés, vajon, minden intim részlet ellenére, a Csáth-napló mennyiben segíti a biográfia rekonstruálását feladatát? Bár ennél személyesebb és intímebb egy napló aligha lehetne, ez a sok szempontból egyedi szövegfolyam is komoly feladat elé állítja

azt a monográfust, akinek feltehetőleg nem az írói széklelet állapotának elemzése a legfőbb célja.

Csáth monográfusa a nyolcvanas évek végén még nem ismerhette teljes egészében a naplókat, nem is hozhatott döntést arról, milyen módon használja őket: Szajbély Mihály azzal viszont tisztában volt, milyen izgalom övezi ezt az akkor még csak részleteiben hozzáférhető szövegtörzset. Bár, ahogy Schein Gábor is megállapítja, Füst naplóinak is volt egyfajta legendájuk,⁷ ez aligha mérhető ahhoz az egykori legendahalmazhoz (de mondhatjuk akár irodalmi pletykahálózathoz is), amely Csáth naplója körül alakult ki: „A Németh László írásában emlegetett »filozopterek« [Németh László 1933-ban jelölte meg a Csáth-kultuszt életőket ezzel a kifejezéssel – Sz. Zs.] mai utódait Csáth naplói izgatják. Közülük az egyikről, az 1912-13-ban keletkezett »morfinista naplókról« készültek másolatok, és megszülettek persze a másolatok másolatai is. Ezeket szent fogadalmak kíséretében csúszttatták egymás kezébe kutatók és pletykára éhes irodalmi sznobok egyaránt, egészen 1988-ig, amíg Bori Imre, az újvidéki Híd szerkesztője meg nem unta a dolgot, s legendaoszlató szándékkal közzé nem tette az egyik másolatot.”⁸ Füst naplóit, amelyeket szerzőjük 1905-től 1944-ig vezetett, majd, amikor Budapest ostromakor eltűntek, meggyászolta őket (hiába kerültek később elő, nem nyitotta ki a feljegyzéseket tartalmazó bőröndöket), sokan azért várták izgatottan, mert a Füst-életrajzot remélték belőle jobban megismerni. Nem volt véletlen ez a várakozás, egy hiány keltette fel, ahogy ezt Szilágyi Judit, a napló sajtó alá rendezője, legfontosabb elemzője is megállapította:

„Kevés szerző van ugyanis, aki olyan tudatosan szorította volna háttérbe személyes életét, mint éppen ő. Gyakorta hangoztatta: »Életrajzom nincs is, csak munkarajzom.«”⁹

Szajbély Mihálynak nem kellett számot vetnie azazal, vajon önálló műként, egy speciális szempontból megközelíthető szövegegyüttesként, vagy életrajzi forrásként fogja-e fel Csáth naplóját.¹⁰ Azóta már közreadta a teljes naplót, három kötetben, az olvasóra bízva azt, miként veti össze ezeket a könyveket az általa korábban megírt Csáth-pályaképpel. Amikor én a Móricz-monográfiámat írtam, a naplók megjelenése közben voltunk (és még most is ott vagyunk): az 1924-25-ös, illetve az 1926-29 közt született feljegyzéseket közreadó kötetek már rendelkezésemre álltak, a 2016-ban megjelent, 1930 és 34 közötti naplókat közlő kötet azonban nem, bár sok részletet ismerhettem belőle. És a helyzet, persze, nemcsak a hozzáférhetőség miatt volt bonyolult, de az is kérdés, hogy Móricz esetében mit gondolunk az 1919-es feljegyzésekről (a Tükör-kötetekhez vagy a későbbi naplókhoz soroljuk-e őket), illetve mit

kezdünk azokkal a sokszor megkurtítva közreadott naplórészletekkel, amelyekre épülve az író lányának életrajzi könyvei íródtak (az *Apám regénye*, a *Tíz év I-II.*, a *Móricz Zsigmond szerkesztő úr*). Azt a döntést hoztam, hogy megkísérlem a leválást a naplófeljegyzésekről, nem adom át az irányítást az írónak, ahogy Móricz Virág tette, aki gyakorlatilag a naplók kronológiáját, gondolatmenetét követve, szinte azokat kommentálva írta meg apja életének egyes szakaszait. Azért is tartottam ezt az egyedül elfogadható megoldásnak, mert, egyfelől, csak az aktív alkotói évek töredékének volt írásos nyoma a naplóban, másfelől már létezett több olyan munka is, amelyik elsősorban életrajzi, önelemző forrásként kezelte ezeket a feljegyzéseket. Így két esetben elemeztem részletesen, és szinte önálló műként a móríci naplókat – egyik esetben az 1924-25-ös év magánéleti válságának kontextusában, amikor maga Móricz is elkezdte regénynek látni saját életét, és a róla készült feljegyzéseket. 1924. február 4-én a következőt jegyezte fel naplójában: „Mintha egy vad Móricz regényt olvasnék: először életemben vettem észre, mi az.”¹¹ Itt sem pusztán, vagy nem elsősorban az életrajz egy fejezetét szerettem volna megérteni a naplófeljegyzések vizsgálatával: arra voltam kíváncsi, többek közt, miként válik el Móricznál a nyilvánosságnak szánt és az asztalfióknak készült szövegek beszédmódja. Miközben azt is megtehettem volna, hogy ezeket a feljegyzéseket egy évekkel később megformált regénnyel, a *Míg új a szerelemmel* vetem össze, ahogy ezt Cséve Anna tette, a „vándorló mondatokra”, erre a jellegzetesen móríci, mégsem egészen egyedi írástechnikára kíváncsian.¹² (Szolláth Dávid a Mészöly-naplóban fedezett fel egy ehhez nagyon hasonló eljárást: „a *Műhelynapló*kából kiderül, hogy vannak olyan Mészöly-mondatok, amelyek negyven évvel a megjelenésük előtt már elkészültek.”¹³) Természetesen egy írói naplóról szólva az sem megkerülhető kérdés egy monográfus számára, hogy milyen módon maradtak fent a feljegyzések, látszanak-e rajtuk a szerkesztés, a kiadásra előkészítés nyomai. Füst naplói ebből a szempontból rendkívül különlegesek, miként a saját szövegeihez való viszonya egészében az: ahogy Szilágyi Judittól tudjuk, a „cédulákon, noteszekben gyűjtött feljegyzések átdolgozva kerülnek a naplófüzetekbe, publikáláskor újrafogalmazza őket, s tudhatjuk ez sem (lett volna) a végső, «kész» állapotuk”.¹⁴ Móricz, ha nem is írt át ennyire erőteljesen, de megrostálta a fennmaradt naplójegyzeteket: „Reggelente mostanában folyton a fiókjaimat szortírozom. Minden sort elégetek, ami a múltira vonatkozik, csak az marad meg, amiről azt hiszem érdemes megmaradnia a jövő munkáim számára.”¹⁵ Füst többször próbálkozott naplója megjelentetésével,¹⁶ rövidebb részleteket közzé is tett belőle – Móricz a nem olyan tá-

voli jövőbe utalta a publikálást.¹⁷ Füst és Móricz naplójának egymás mellé állítása azért is érdekes, mert évtizedeken keresztül írták feljegyzéseiket egymással párhuzamosan, a másik szövegét, természetesen, nem ismerve, ráadásul úgy, hogy Füst számára Móricz, időnkénti személyes konfliktusaik ellenére (gondolok itt az Ady-revizió eltérő megítélésére) mindvégig csodálattal szemlélt prózaíró maradt.¹⁸ És van még egy olyan szempont, amelynek segítségével egymásra olvasható Móricz és Füst Milán naplója – ez pedig a Schein Gábor által mindvégig idézőjelben leírt, hiszen nem rögzített jelentésű „zsidóhoz” való viszony, vagy, miként Szabolcsi Miklós írta a *Teljes napló* elején olvasható előszóban, a „zsidó problémával” folytatott viaskodás.¹⁹

Schein Gábor ugyanis úgy döntött, hogy nem életrajzot vagy pályaképet ír Füst Milánról – így a naplókat egyértelműen nem életrajzi forrásként használta. Megjegyezte azt is, hogy „Ízlés szerint eldönthető, előnynek vagy hátránynak tekinti-e valaki, hogy a könyv nem él az alkotás kölcsönösségének és szerves szerveződésének képletével.”²⁰ A műnemi bontást, amely könyve alapszerkezetét adja, döntően a Füst-életmű maga „javasolta”, és csak egyetérthettek Schein Gáborral abban, hogy a „monografikus tárgyalás szemléletét elsősorban mindig az adott életmű és a köré csoportosuló problémák jellege határozza meg.”²¹ Szüksége volt rá azonban a monográfusnak, hogy két esetben megbontsa a saját maga által kialakított szerkezetet:

„Ugyanakkor nem mondtam le arról, hogy Füst és a mindenkori irodalmi, társadalmi mező interakcióját is láthatóvá tegyem, legalábbis néhány kitüntetetten fontos kérdésben, mint amilyen Füst és a Nyugat viszonya, vagy – a szélesebb társadalmi mezőt tekintve – a «zsidó» identitásképhez vagy éppen az 1948 utáni politikai hatalomhoz fűződő kapcsolata.”²²

Abba, hogy Schein az életrajz kérdését háttérbe szorította, és a naplókat sem erre kíváncsian olvasta, talán ugyancsak „beleszólt” Füst maga, aki a már emlegetett *A naplóirodalomról és elpusztult naplóimról* című írásában önmaga naplóolvasói tapasztalatára hivatkozva eltávolította az effajta feljegyzéseket a személyestől, a biográfikustól:

„Magam én olyan naplót még nem olvastam, se levelezést, amelyből valakit úgy megismerhettem volna, mint Shakespeare-t a műveiből, vagy Petőfit, vagy Aranyt.”²³

Schein tehát egy speciális vonatkozásban vizsgálja a naplókat: azt követi végig, hogyan jelenik meg bennük, egyik, visszatérő „én-konstrukcióként” a „zsidó”. Kitérőnek nevezi el ezt a részt a monográfiájá-

ban, holott a legkevésbé sem mellékes fejezet, nem csekély jelentősége van a korszakról, más szerzőkről, más írói naplókról gondolkodók számára sem. Nekem személyesen is nagyon sokat segített ennek az írásnak a folyóiratban megjelent korábbi változata, amikor azt a monográfiafejezetet írtam, amelyben, az 1924-25-ös évek naplóíhhoz hasonlóan, alaposan meg kellett vizsgálnom Móricz naplófeljegyzéseit: a másik időszak, amelynek feljegyzéseivel külön és részletesen foglalkoznom kellett, az 1919-es év volt. Ez a kötet a „markánsan antiszemita napló” kitérővel is megjelent a kritikákban 2006-ban: igaz, nem alapos elemzésekben, hanem olyan írásokban, amelyek elsősorban Závada Pál interjúin, illetve *Idegen testünk* című regényén (majd *Magyar ünnep* című drámáján) keresztül láttak rá a Móricz-szövegre.²⁴ Hiszen a Závada-regény egyik fejezete a következő, a Móricz-naplót idéző mondatból indul: „Két zsidó megy az utcán, ül a hajón, utazik a vonaton, velem szemben, átellenben, túloldalt.”²⁵ Schein Gábor higgadt elemzése sok szempontból megvilágító volt számomra – elvezetett Füst naplójához, amelyben megtaláltam Móricz mondatainak párhuzamait, például az ilyen részletekben:

„vasúti utazásaim közben ismét erős antiszemitikus érzés lett rajtam úr: az a szemérmetlenül bátor faji-jellegű beszélgetés, amit ezek folytatnak, – ahogyan otthonosan érzik magukat, mindenütt a világon nem törődve más-sal, kíméletlenül, tolakodón; – nyelvezetük zsiros, kellemetlen, – mozgásuk indiszkrét, hangosak.”²⁶

De megvilágító volt Schein elemzése azért is, mert hiába írt már a *Teljes napló* előszavában Szabolcsi Miklós a zsidó problémáról, hiába tett közzé Szilágyi Judit mély és alapos elemzéseket a szövegkorpuszról, ebben a vonatkozásban szinte teljes volt a kicsit tanácstalan-nak tűnő hallgatás. Ez pedig mintha azt az egyszerűsítő szemléletet mutatta volna meg, hogy úgy vélekednek sokan, a zsidó származású Füst Milán nem tehet antiszemita kijelentéseket, csak a „magyar paraszt” Móricz – illetve arra is figyelmeztetett, hogy sokszor összemósódik a korabeli antiszemita sztereotípiák felbukkanása azzal a kérdéssel, vajon egy író antiszemita érzelmű volt-e, vagy sem. Mivel azt gondoljuk, hogy a zsidó Füst antiszemita nem lehet, így mintha naplójának a Schein által elemzett mondatait sem vennénk észre. Csak párhuzamként idézem fel, hogy Móricz a naplójában leírt olyan esetet, amikor megütődött rajta, egy zsidó (jelesül Hevesi Sándor) durván beszél a zsidókról: „Volt egy igen ízléstelen perc: // - Azt mondták, ne vigyem a Kamarát ebbe a zsidó negyedbe. Azt mondtam, egye meg a fene a zsidókat, magyarosodjanak meg, legalább kultúrmissziót telje-

sít a színház. // Oly durván jött ki a szó, valahogy oly vastag nyersség volt a hangban, Bethlen Bálint szó-vá is tette, mikor Hevesi elment, hogy «utóvégre ő is zsidó volt», mért mond ilyet.”²⁷

Ha a Füst-naplók jelentőségét nézzük, talán kevesellhetjük azt, amennyit Schein Gábor foglalkozik velük a könyvében: számomra ez az arány inkább azt bizonyítja, hogy figyelembe vette az eddigi recepciót, és nem a korábbi megállapításokat kívánta megismételni. Arról nem is szólva, hogy a „kitérő” kifejezés épp Füst életműve esetében sajátos árnyalatot is kaphat, hiszen sokan az egész életművet sajátos „kitérőnek” gondolták a huszadik századi magyar irodalom történetében. Miközben Füst a saját naplóját több alkalommal is a főművének nevezte²⁸ – ez pedig egy másik szerzőt is eszünkbe juttathat a kortársai közül párhuzamként. Márai Sándort, aki ugyancsak megkerülhetetlen írói naplót hozott létre – ennek a szövegkorpusznak a kiadása épp az utóbbi időszakban ért a végére (igaz, már nem először...), az 1982 és 1989 közti feljegyzések megjelenésével.

Márai Sándor naplói esetében azt látjuk, hogy egy mellékesnek vélt szövegkorpusz lassan elmozdulhat a centrum felé. Előbb az író maga, később pedig a recepció is számot vetett vele, hogy újra kell gondolni középpont és periféria viszonyát. Pedig Márai kezdetben szinte vádolta magát amiatt, hogy annyi időt tölt a naplóírással. Ahogy Bod Péter megállapítja, a 70-es évekbeli naplók kapcsán, a naplóírás Márai számára egyértelműen központi tevékenységgé vált addigra:

„Kitérésnek, az életmű szempontjából mellékesnek vélte az 1950-es évek elején Márai a maga naplóírását. Az alkotói viszonyulás jelentős változását állapíthatjuk meg egy 1977-ből származó bejegyzés alapján, amikor Joseph Conrad egyik könyve kapcsán Leonardo da Vinci noteszéből származó sorokat idézett. Da Vinci az élet értelmét a munkában látta megtalálni, a cselekvés nélküli embert pedig halottnak tételezte fel. Fontos, hogy ennek kapcsán, hogyan összegezte, hogyan gondolkodik saját naplóírásáról: «Ha nem bírom összeszedni az energiát a 'mindennapi oldal' megírásához, kevesebbet érek, mindenestül, mint a döghús, ami melleleg vagyok». Az 1949-es naplójában még úgy érezte, nem csak a világ, de a munka elől is a naplóírásba menekül. Akkori vélekedéséből könnyű kihallani ennek a tevékenységnek a másod-, harmadlagosságát a kitűzött és az évtizedek óta gyakorolt prózaírói feladatokhoz mérten. Az alkotói fordulat ennek figyelembe vételével mérhető igazán.”²⁹

Schein Gábor könyvéből számomra egy kitérő lett az egyik legfontosabb fejezet – ahogy az írói naplók is nem egyszer figyelmeztetnek rá, a lényegyet sokszor a mellékesnek látszóban találjuk meg.

- 1 A tanulmány a május 31-én, a Füst Milán Fordítói Alapítvány által a Magyar Tudományos Akadémián „S mért kell alamizsnát kérnem tőled, Átkozott Utókor...” (Füst Milán Egy egyiptomi sírkövön) címen megrendezett emlékkonferencián elhangzott előadás szerkesztett, bővített változata.
- 2 SZOLLÁTH Dávid, *Végleges változatok a hagyatékából* (Mészöly Miklós Műhelynaplók, Thomka Beáta Prózái archívum. Szövegközi műveletek), Jelenkor, 2007/10, 1074.
- 3 Lásd SCHEIN Gábor, *Füst Milán*, Budapest, Jelenkor, 2017, 527. Forgách András szerint Füst sajátos módon viszonyul a naplójában saját műveihhez: „Mintha e naplót szándékosan a művek mellett vezetné, külön szabályok szerint, önmagáért: a nagy ötleteket sohasem itt fejleszti ki, és amelyik ötletet ide beírja, azt ritkán valószínűsíti meg (mintha az ötlet beírása már maga elég volna, az ötletszerűség ábrázolása), de ha mégis foglalkozik vele, akkor – a napló teljes terjedelmét tekintve nem is olyan sokszor – leginkább könyörtelen szellemkritikai és esztétikai teherpróbának veti alá, de inkább vesztül vív vele, birkózik, mint Jákob az angyalal, küzd, akár egy láthatatlan ellenféllel, a formával, de leginkább ezt a küzdelmet akarja rögzíteni, hogy micsoda vérveritkezés, görcsös és izzadásgócos dolog ez: a jegyzetek arról szólnak, *ahogy* dolgozik, nem arról, hogy *mit* csinál, és valójában ezekben a formára vonatkozó jegyzetekben is inkább a saját *jellemét*, mint a művek *jelleget* elemzi (a kettő nyilván át is fedi egymást).” FORGÁCH András, *Milán a villamoson. Füst Milán: Teljes napló*, Jelenkor, 2001. július-augusztus, 848–849.
- 4 FORGÁCH i. m. 848.
- 5 Lásd a következő kötetben: FÜST Milán, *Teljes napló II.*, Budapest, Fekete Sas, 1999, 830.
- 6 CSÁTH Géza, *Úr volt rajtam a vágy. Naplófeljegyzések és visszaemlékezések 1906–1914*, az eredeti kéziratok alapján sajtó alá rendezte MOLNÁR Eszter Edina és SZAJBÉLY Mihály, Budapest, Magvető, 2016, 283.
- 7 Erről lásd SCHEIN i. m. 527.
- 8 SZAJBÉLY Mihály, *Csőth Géza*, Budapest, Gondolat, 1989, 9–10.
- 9 SZILÁGYI Judit, „csak a nevedé” *Füst Milán naplójáról*, Új Forrás, 2000/7, <http://www.jamk.hu/uiforras/000713.htm>
- 10 A monográfia bevezetőjében ezt olvashatjuk: „E kéziratok pillanatnyilag hozzáférhetetlenek, munkám hiányosságait legalább részben magyarázhatja az, hogy nekem sem sikerült tanulmányoznom őket.” SZAJBÉLY i. m. 10.
- 11 MÓRICZ Zsigmond, *Naplók 1924–1925*, szerkesztette Cséve Anna, Budapest, Noran, 2010, 51.
- 12 Lásd: CSÉVE Anna, *Az írás gyeplője. Móricz Zsigmond szövegalkotó gyakorlata*, Budapest, Fekete Sas, 2005
- 13 SZOLLÁTH i. m. 1071.
- 14 SZILÁGYI Judit i. m.
- 15 MÓRICZ, *Naplók 1924–1925*, 437. Elek Artúr, akinél Móricz többször helyezett el kéziratot, egy 1925. január 6-i levélben kéri arra barátját, gondolja át alaposan a kézirat-megsemmisítést: „Visszakéred leveleid. [...] De esztelenség lenne életednek ilyen fontos dokumentumát megsemmisítened. [...] megsemmisíteni ilyen gyönyörű írásokat amelyek valamikor lelkednek magyarázói lesznek azok számára, akik arcodba nem nézhettek és lelkedhez nem érthettek, mert nem éltek, amikor te éltél, a természet megcsúfolása lenne. A világ megkárosítása. Értelen nélkül való tett. Nem eleget megsemmisítéssel már úgys?” Elek Artúr levele Móriczhoz, MÓRICZ, *Naplók 1924–1925*, 698.
- 16 Vö. a következővel: „Füst Milánt a tízes évek végétől foglalkoztatja a *Napló* közlésének gondolata. Ekkor kezdi meg a szövegek kiadásra való előkészítését: válogatását, átírását. Néhány részlet megjelent, több kéziratban maradt. Tanulságos lehet ezek címeinek vizsgálata: *Egy ember élete*, *Naplójegyzetek*, *Egy író naplójából*, *Ifjúkor*, *Naplójegyzetek általánosságokról*, *A mulandóság könyve*, *Névtelen levelek*. Mind-egyikben felfedezhetjük az eltávolítás gesztusát; Füst a zavaró személyesség kiiktatására törekszik.” SZILÁGYI Judit i. m.
- 17 Olyan feljegyzést is találunk a naplóban, amelyből kiderül, gyermekeit már nem kívánta megkímélni Móricz az ebben az időszakban született feljegyzéseinek nyilvánosságra kerülésétől. Feltehetőleg ezt is Elek Artúrnak írta: „(Ha meghalnék, add a borítékot a Nemzeti Múzeumnak azzal, hogyha a feleségem is meghal, rögtön felbontható. Mást nem kímélek. Lányaim akkorára nagyok lesznek, s kell, hogy megtudják apjuk bűnét és szerencsétlenségét.)” MÓRICZ, *Naplók 1924–1925*, 246.
- 18 Ezt már Szabolcsi Miklós kiemelte a teljes naplóhoz írt rövid előszavában: „Érdekes, hogy Móricz Zsigmond műveit mennyire nagyra tartja, hogy szinte irigylit természetes nagyságát [...]” FÜST Milán, *Teljes napló I.*, 6.
- 19 Lásd FÜST Milán, *Teljes napló I.*, 7.
- 20 SCHEIN i. m. 15.
- 21 SCHEIN i. m. 14.
- 22 SCHEIN i. m. 15.
- 23 FÜST Milán, *Teljes Napló II.*, 831.
- 24 Erről részletesebben lásd: SZILÁGYI Zsófia, *Móricz Zsigmond*, Pozsony, Kalligram, 2013, 253–267.
- 25 ZÁVADA Pál, *Idegen testünk*, Budapest, Magvető, 2008, 279.
- 26 Lásd FÜST Milán, *Teljes napló I.*, 385., illetve SCHEIN i. m. 536.
- 27 MÓRICZ Zsigmond, *Naplók 1926–1929*, szerkesztette Cséve Anna, Budapest, Noran, 2012, 298.
- 28 Lásd erről SZILÁGYI Judit i. m.
- 29 BOD Péter, *A naplóírás mint életprogram (Márai Sándor A teljes napló 1974–1977)*, Tiszatáj, 2017/6 <http://tiszatajonline.hu/?p=111090>

Szilágyi Zsófia (1973): irodalomtörténész, kritikus, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, a Kalligram folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Az éretlen Kosztolányi* (Pesti Kalligram, 2017).

ÍZEKRE SZEDETT IRODALOM

Hogyan kebelezte be a gasztronómia az írásművészetet?

Vlagyimir Szorokin: *Manaraga*

Ford. M. Nagy Miklós, Gondolat Kiadó, 2017

Mintha meghasadt volna a valóság, akár egy papírdíszlet, és amikor széthullott, látni engedte, ami mögötte van: füstölgő tájat, mintha csak valaki, talán egy angyal százszámra sütné a barbecue-t egy seregnyi láthatatlan ember számára.

Roberto Bolaño: 2666

(Kutasy Mercédesz fordítása)

Elvevém azért a könyvecskét az angyal kezéből, és megevém azt; és az én számban olyan édes vala mint a méz; és mikor megettem azt, megkeseredék az én gyomrom.

Jel 10,10

(Károli Gáspár fordítása)

Ahol könyveket égetnek, ott hamarosan emberek is fognak” – olvasható Heinrich Heine egy 1823-as drámájában az irodalom elhamvasztásának diabolikus természetét és meszszire nyúló hagyományát tüpontosan summázó kijelentés. A mára szállóigévé lett figyelmeztetés a még napjainkra sem teljesen kihunyt tradíció továbbélését illetően is prófétikus sejtésnek bizonyult: bő egy évszázaddal később (számos más, származási és világnézeti alapon megbélyegzett szerző írásai mellett) Heine műveit is máglyára küldte a Joseph Goebbels vezette náci propaganda, előrevetítve az auschwitzi krematóriumok eljövendő iszonyatát. Beszámolók szerint az 1933-ban meghirdetett, a „németellenes szellem” felszámolását kitűző gyeheennai akciókat helyenként vidám élőzene és tánc kísérte, bizzar karnevállá avatva a könyvek kivégzését – hogy ezalatt néhány krumpli és saftos bratwurst is pirult-e a néhai kötetek paraszánál, arról legfeljebb csak találgathatunk, bár az eleve szürreális körülménye-

ket tekintve távolról sem mondható túlzónak a morbid feltételezés. Mert noha a heinei bonmot szerint, aki a szellemi javakat elpusztítja, az vélhetőleg magát az emberi életet sem tartja valami sokra – ám a finom ételt ettől még szeretheti, jól enni márpedig muszáj...

Első kiadású *Reisebildern*en lángolt kolbász héjában sült burgonyával – ilyen groteszk, egyszerre gusztusos és viszolyogtató fogások sorozatára épül a *Manaraga*, Vlagyimir Szorokin (kon)fúziós prózai boszorkányműhájának legfrissebb produktuma, amely lényegét tekintve egy naplószerűen felépülő élménybeszámoló egy globális méreteket öltő, izzó szépirodalmon kivitelezett barbecue-partiról. A regény baljós jövőképe szerint ugyanis a XXI. század közepére a technikai fejlődés (avagy az írásbeliség végérvényes digitalizálódása, valamint az agyakba ültetett mindentudó mikrochipek elterjedése) következtében a holt teherré lett nyomtatott irodalom a kihalás szélére sodródott, a „Nagy Bezúzást” túlélt kevéske kötet pedig múzeumokban és

magánkollekciókban porosodva várja, hogy áldozatul essen egy illegálisan működő séf-szekciónak, az ún. book'n'grillereknek, akik kizárólag értékes könyvritkaságokat használnak tűzifaként exkluzív lakomáikhoz. Ilyen sikeres pirodalmár a *Manaraga* Budapesten (lengyel zsidó és belarusz tatár menekültek gyermekeként) született jovialis főszereplője-elbeszélője, Géza is, aki az orosz klasszikusokra szakosodott ingyenként Dosztojevszkij, Csehov és panteon-beli társaik maradék műveit felhasználva (vagy, ahogy a regényben mondják: *olvasva*) készíti el borsos árú luxusétkeit az iszlám forradalmak, háborúk és népvándorlások utóhatásait nyögő Eurázsia pikáns művészi szövegeket habzsoló újfeudális krémjének. Avatott kezei alatt egymás után kapnak lángra a halhatatlan(nak hitt) sorok, múltó füstöt és pernyét hátrahagyva időtálló gondolatok helyett, egyszerűen gondtalanul zajlik a maradék irodalmi örökséget lassanként végleg felzabáló dínomdánom a szellemi pestis közepette – ám a címbéli hegy gyomrában rebellis könyv-szakácsok már a kulturális ellenrevolúciót forralják...

Amint azt talán a fenti előzetes ízelítő is érezteti, a *Manaraga* egy vitathatatlanul abszurd, mindazonáltal távolról sem ismeretlen vidékre invitálja befogadóját, ahol (Madách szavait újramelegítve) „minden nemes eszme, nemes cselekmény konyhánk gőze csak”. A szerző utóbbi másfél évtizedben megjelent nagyobb lélegzetvételű írásai (*Az opricsnyik egy napja*, *Cukor-Kreml*, *Hóvihar*, *Tellúria*) alapján ugyanis nagyon úgy tűnik, hogy Szorokin immáron végérvényesen elkötelezte magát a nem túl távoli jövő hol futurisztikus, hol mitikus, de mindenekeelőtt hangsúlyosan disztópikus színezetű, a múlt kataklizmáit előszeretettel megismétlő verziói mellett – amely riasztó kimérákból nem mellékesen az újabb orosz irodalom szélesebb piacán hatalmas választék, hovatovább túlkínálat mutatkozik. Ám a *Manaragát* nem ezek a már túlságosan is sokszor láttott díszletek hivatottak érdekessé tenni (éppen ezért tekintsünk rájuk úgy, mint az elkötelezett Szorokin-olvasó otthonosságérzetét jótékonyan stimuláló járulékos körítésre), hanem lényegében mindössze egyetlen markáns, a cselekmény gyújtópontjával megtett alapötlet, avagy az étkezési céllal tűzre vetett írásművészet megannyi (szub)kulturális paradigmába és történelmi korszakba átgűrűző toposza. Túl azon, hogy az orosz irodalom történetében afféle neutrális pontokként megkerülhetetlen jelenléttel bír néhány jelentős alkotás hamuvá válása (jól ismert például a *Holt lelkek* második részének, valamint a *Mester és Margarita*nak többszöri fellángolása – mondani sem kell, Szorokin regényében mindkét mű égéshője kiemelt szerephez jut), első ránézésre úgy tűnik, hogy a *Manaraga* leginkább a központilag elrendelt tömeges könyvpusztítások már említett traumáit, valamint az ezekből táplálkozó klasszikus negatív utópiákat (mint például a regényben

konkrétan meg is említett *Fahrenheit 451*-et) eleveníti fel. Bizonyos mértékig valóban így van, ám ha a regény mondandója kimerülne ennyiben, úgy gyorsan összefoglalhatnánk sokszor hallott, mégis minden korban újból és újból felvetendő tanulságát, mondjuk eképpen: bármely diktatórikus rendszer jellegénél fogva antiintellektuális, és ezért mindig a szabad kritikai gondolkodást felébresztteni képes „valódi művészet” (bármit takarjon is éppen ez a zengzetes terminus) erőszakos kontrollálására, elnyomására, mi több, akár megsemmisítésére fog törekedni. Bon appétit! – és a direkt társadalomkritikára kiéhezett érdeklődő vélhetően jól lakottan fog hátradőlni, miután sikeresen átrágtta magát a *Manaragán*. Ám miközben tálcán kínálja magát egy ilyen kézenfekvő olvasat is, az értelmezés lehetőségei ennél valamelyest szélesebbek – hiszen a rendre politikai-ideológiai töltetű kollektív kötetperzselés grillezési eljárásként újragondolva itt az irodalom „fogyasztásának” egész burjánzó (és a regényben tehát hangsúlyosan fiziológiai áthallások mentén, a kulturális tudat kollektív emésztési zavaraiaként ábrázolt) problémahalmazát vonja be az interpretáció játékerébe.

Ezen megközelítés már csak azért is indokolt lehet, mert a *Manaraga* nagyszabású, bevallottan *A Gutenberg-galaxis* hírhedt víziójából (avagy az elektromosság papír felett aratott diadalából) kiinduló textuális infernóját végső soron nem holmi irodalomidegen, bibliofób hatalmak szellemtelen brutalitása, hanem éppenséggel a megmaradt olvasótábor túlhevülő szeretete szítja. A szellem alig-alig pislákoló lángján saját pecsenyéjüket sütögető book'n'grillerek ugyanis nemcsak egy zömében halott kultúra félművelt dögevői („Szeretem az orosz klasszikus irodalmat, jóllehet egyetlen orosz regényből sem olvastam el a felénél többet” – szól Géza őszinte vallomása számos országot érintő tor-túrájának kezdetén), hanem jobb híján az utolsó (kvázi-)értelmisségek is a történetben, akikben a nyomtatott irodalom relikviái még képesek az archiválás pusztta vágyán túlmutató, valóban intenzív érzelmeket ébresztetni. A kultúra jellemzően orosz irodalomcentrikussága; a klasszikusok már-már babonás tisztelete; az olvasás mindennapokból kiszakíthatatlan gyakorlata és a szellemi aranytartalékként kezelt könyvek (évtizedes állami cenzúrával és tiltólistákkal is csak tovább erősített) kultusza – mindez, még ha természetesen jelentősen eltorzítva is, de jól felismerhetően ott visszhangzik Szorokin eme éhség dialektikája mozgatta művének csillapíthatatlan korgásában. Oszip Mandelstamnak a költészet kétes értékű szovjet elismeréséről mondott (és saját rövid életútja által is tragikusan igazolt) híres meglátását parafrázálva: a *Manaragában* még őszintén megbecsülik az irodalmat, hiszen egy dedikált *Az idő zűgésén* elkészített szűzpecsenye itt vagyonokba kerül! A regény ennek megfelelően értelmezhető olyan húsba vágó metairodalmi szatíráként is, miszerint a könyvek iránti

elhivatott vonzódásunk akár a reflektálatlan szövegtitis formáját is öltheti, pontosabban egy olyan, a kritikai belátásokra zsigerileg képtelen viszonyulást szülhet, amely a megörökölt kulturális tradíciót csak mint késsen kapott témából és konvenciókból összeálló korpuszt hajlandó be- és elfogadni, miközben becses szövegeinket időről időre nem árt visszakérődnünk, ismételtlen megemésztenuk és különféle módokon kiadnunk magunkból ahhoz, hogy elevenen tartsuk őket. A fentiek alapján el kell ismernünk, hogy miközben joggal érheti bírálata a szerzőt (akinek notórius *Kék-háj*-át annak idején demonstratívan egy hatalmas papírmáse WC-be fojtották az „orosz irodalmi higiénét” védelmező putyinista szélsőségesek – nem elképzelhetetlen, hogy ezzel a *Manaraga* kéretlen műzsáivá avaszsálódva), amiért írásművészetének kezdeti, gondolatébresztően szubverzív sokkesztétikáját az ezredfordulót követően (vagyis körülbelül *Jég-trilógiájának* környékén) egy nagyságrendekkel szelídebb (és ami igazán problémás; sokkalta kevesebb kihívást tartogató) ars poeticára cserélte, legújabb regénye mégis azt mutatja, hogy posztmodern prózájának tabudöngető alapvetése azért még nem tűnt el maradéktalanul. Mert ha nem is az egykori punk-attitűdöt idéző kompromisszumképtelen vehemenciával, de Szorokin legfrissebb kötetével előre megfontoltan kulturális berögződéseink korhadat tilalomfáiból farigcsál nyársat, darál az orosz próza szent teheneiből húspogácsát, hogy végezetül a bibliofil lélek által elképzelhető legszörnyűbb blaszfémiával, a könyvöléssel próbáljon rábírnunk minket arra, hogy újfent számba vegyük a nagybetűs Literatúrához fűződő megcsontosodott befogadói stratégiáinkat és már megannyiszor torkunkon akadt dilemmáinkat. (És tekintsük ez előbbi mondatra immáron sokadik elrettentő példaként annak, miképp torkollhat émelvítően közhelyes megoldásokba étel és irodalom nagy hagyományokkal bíró metaforikus menyegzője – szerencsére ezen a téren Szorokin mértéktartóbb volt aktuális kritikusánál.)

A regény szüzséjét alapvetően tehát egy, az irodalmi hagyományra organikus, aktívan megélhető jelenlét helyett csupán mindennapos betevőként tekintő szemlélet vezérli, és nagyrészt ennek köszönhető, hogy a *Manaraga* Szorokin egyik leghumorosabb írása. Rendkívül szórakoztató például a narrátor-főhős hedonista konyhafilozófiája, amelyben kizárólag a máz kategóriája dominál – ezt az írásművek materiális horizontján örökösen fennakadó látásmódot persze gonoszul akár a bennünk rejtőző elitista irodalomértő igazolásaként is vehetnénk, de hogy a saját művek felgyújtásának orosz nagymesterét idézzük: „Mit röhögtök? Magatokon röhögtök!” Géza felszínes, a zamatos könyveket elbűvölten mustráló gourmand-perspektívája olyan frappáns (bár ilyen terjedelem mellett egy idő után elkerülhetetlenül kissé önismétlődővé váló) gasztrokritikákban tetőzik,

mint Nabokov (eme két művének kéziratát is sikerele-nül tűzhalálra ítéltő zseniális anti-Gogol) kései magnum opusának alábbi velős jellemzése: „Az *Ada* ólomsúlyú, saftos *rönk*, élvezet sütni rajta, a papírja vastag, wood pulp paper, 626 oldal, teljes vászonkötés, fényes védőborító. Úgy ég, mint a rodoszi fenyő. Az *Adán* süthet az ember bármilyen halat vagy tenger gyümölcseit egy tucát ember számára; báránysírtot vagy fogoly-madarat, tökéletes rib-eye steaket, akár szarvasgerincet is. Nagy könyv!” Hasonlóan megfontolandó alkalmakat kínálnak olvasói idealizmusunk kedélyes önostorozására a monomániás szakácsok (a kötet kevésbé érdekfeszítő második felében többnyire maffia-, kém- és akciótörténetek egymásra halmozott zsánermoduljaiból felépülő) krónikájának azon epizódjai, amelyek nem éppen burkoltan az irodalmi kultúrokológia belső – tagadhatatlanul bizonyos tekintélyvel és hierarchiák, valamint, horribile dictu, piaci szempontok mentén is működtetett – szelekciós logikájának, avagy „öntisztító” perisztaltikájának tartanak görbe (gyomor)tükröt. Mivel a *Manaraga* szűkös kultúrkantinjában az esztétikai kriteriumokat már réges-rég kiszorították a szó mindkét értelmében véve „anyagias” megfontolások, ezért még ha egy csenevész Ahmatova-kötet vagy egy gyatra papírra nyomtatott *Csevangur* a Jelcin-érából elvélve elég lehet egy jövedelmező burzsoá-banketthez, a kortársaknak már esélyük sincs arra, hogy felkerüljenek a klaszszikusok uralta menüre. A szépirás művészete ugyanis 2037-re sem szűnt meg teljesen a könyvnyomtatás alkonyával, mindössze médiumot váltott, viszont a digitális terek hűvösében fogant új szövegek már eleve alkalmatlanok arra, hogy hamvukba halva megmértessenek az artisztikum státuszáról heves istenítéletekkel döntő séfek tűzhelyein: „A Konyha arra kell nekik, hogy legitimálja őket a saját szemükben és az őket körülvevő bolondok számára. Csakhogy a Konyha szigorúan betartja a kánont. [...] Ez csak elektronikus vilódzás. A mai irodalom csak a hologramok terében él. Papírra nincs szüksége. Hologramon pedig nem sütsz steaket. Ezért nem is *olvasunk* mai prózát.” Ám mint az futólag már szóba került, a regény végjátékában felsejlik a változás lehetősége is, nem mindennapi kiutat kínálva a sznobizmus fűtötte irodalmi pokolkörök pa(u)perizmusából; az utolsó oldalakon ugyanis megindulnak a telhetetlen grafománok (éhség)lázadó csapatai, zászlajukon a határozott követeléssel: klónozott Nabokov-kötetet minden gyorsétterembe! És noha ezek az egymást követő cinkos-cinikus kikacsintások túlságosan sok újdonságot talán nem árulnak el a kulturális élet unalomig ismert anomáliáiról, egy ponton túl mégis könnyen azon kaphatja magát az olvasó, hogy hatásukra az irodalom állandó kihívásain és változó lehetőségein ruminál, akaratlanul is fel-felköhögve magában az átkozott kérdést: „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” Megnyugtató választ persze Szorokintól sem

várhatunk, legfeljebb némi keserűes konklúzió-cafatot: *Előbb? Láthatóan nem... de talán tudsz jobbat, olvasó?*

Mindez eddig nagyjából rendben is volna, és akár megkönnyebbülten el is könyvelhetnénk, hogy a *Manaraga* összességben komoly előrelépés a négy évvel korábbi, legnagyobb jóindulattal is meglehetősen egyenetlen színvonalúként jellemezhető *Tellúriához* képest. Óhatatlanul felmerül azonban a kérdés, miszerint akar-e valójában többet nyújtani ez a regény a paródia korántsem lebecsülendő, ám (különösen az általa karikázott instant irodalomfogyasztás viszonylatában) önmagukban mégiscsak sovány és partikuláris örömeinél. Úgy tűnik azonban, Szorokin ez alkalommal ügyesebben mutatott fűgét, mint elkényelmesedett olvasói elvárásainkat kreatívan meghazudtoló ellenpéldát. Közelebről szemügyre véve ugyanis például még a szövegtest legétványgerjesztőbb darabjának tűnő nyelvhús frissessége is legalább annyira kétségesnek mutatkozik, mint ama bizonyos bulgakovi tokhálnak – és a probléma nem M. Nagy Miklós fordításának szokás szerint értő és megbízható tálalásában keresendő, hanem egész egyszerűen abban, hogy Szorokin hiába a posztszovjet próza egyik letehetségesebb stilsztája, elvitathatatlan formai virtuozitása jelen regény megírásakor érezhetően takaréklángon égett. Bár a felvonultatott ínycsiklandozó étkek bőséges kínálatára rájátszva megfigyelhető egyfajta visszafogott stílári burjánzás, miképpen a szándékoltan mesterkelt, helyenként a book'n'grillerek sajátos szlengejével fűszerezett központi beszédmod minimalizmusát gyakorta műfaj- és perspektívaváltást előidéző átiratok színesítik, ám egy nem túlságosan emlékeztető, Nietzsche szellemében fogant posztthumán kiáltványt vagy egy sablonos Prilepin-karikatúrát olvasva nehéz szabadulnunk annak gyanújától, hogy eme rövidebb-hosszabb stílusimitációk végső funkciója nem több annál, mint hogy a szöveget a regény vágószűrére hízalják. Az egyetlen üdítő, valódi ihletettségről árulkodó kivétel egy csaknem húsz oldalas, önálló novellának is beillő betéttörténet jelenti, amelyben Tolsztoj alakja népmesei környezetben, egy isten háta mögötti kis faluba ellátogató, rurális rajongótáborához szentimentális erkölcsfilozófiai szónoklatot intéző „tavaszhozó” óriás képében reinkarnálódik. Ám a *Manaraga* legfőbb hiánya mégiscsak az, hogy már nyomát sem lelteni benne a régebbi Szorokin-írások egyedülálló nyereségének: a szépirodalmi szöveg megszokott transzparenciáját és közérthetőségét kiszámíthatatlanul megmeggintató kaotikus nyelvi fordulatoknak, az agyonkoptatott kliséket az extrém erőszak és perverzió váratlan aktusaiban konfrontáló kísérleteknek, valamint a szélsőséges túlzás megannyi más koncepciózusan és nagyon is rafináltan alkalmazott taktikáinak, amelyek a referenciális olvashatóságot ellehetetlenítve hirdették: az irodalmi alkotás csak önmagáért kezeskedik, hiszen nem több, mint „tipográfiai jelek sorozata egy fi-

zikai hordozón”, szavakkal folytatott, olykor igen kegyetlen játék, amelyen így kizárólagos értéket-igazságot számon kérni eleve kudarcra ítélt vállalkozás. Hogy a szerző eme sokszor idézett, pátosztól mentes definíciója újabb kötetekre mennyire illik rá, az persze korántsem egyértelmű, de hogy a terjedelmes, számos feledhetetlen szöveget felvonultató életmű a jelenleginél izgalmasabb és fantáziadúsabb kombinációit is kitermelte már nyomdafestéknél és papírnál, az egészen bizonyos. (Azt pedig már csak zárójelben tegyük hozzá, hogy a *Manaragát* olyan kaliberű művekkel hosszasan összevetni, mint például Tatyjana Tolsztaja közel másfél évtizedig írt, 2000-ben megjelent kiváló disztópiája, az orosz irodalommal szerteágazó polémia folytató, a tűz és a közvetett könyvevés képeiben tobzódó, utánózhatatlan posztapokaliptikus hibrid-nyelven megszólaló *Kiss/Macskány*, nos, az effajta egyenlőtlen egymásnak eresztés, bármennyire is indokolt lenne, minimum az irodalomkritikai szadizmussal volna határos.) Egyszóval nehéz zokszó nélkül lenyelni annak keserű ironiáját, ahogyan az egykori tömöcsövet immáron kiskánálra cserélt Szorokin óvatos műgonddal adagolja olvasója szájába pépesített orosz irodalmi manifesztóját, mindvégig gondosan ügyelve arra, nehogy egy rágósabb falat – avagy a szöveg befogadóbarát koherenciáját és konzekvens kiszámíthatóságát akár csak egy pillanatra is radikálisan kikezdő lelemény – hatására cigányútra tévedjen a *Manaraga* kultúrkritikai üzenete, amelynek belátásait önmagára nézvést tehát úgy tűnik, csak mérsékelten tartotta érvényesnek a szerző.

„Vannak megízlelni, vannak fölfalni való könyvek, s van egy kevés olyan, amely megrágni és megemészteni való” – írta egyik esszéjében Francis Bacon (hiába, nomen est omen). A tényleges regény helyett leginkább egy hosszabb elbeszélésre elegendő ötletanyagot felvonultató *Manaragát* végeredményében erős túlzás volna ez utóbbi kevesek kategóriájába sorolnunk, különösen akkor, ha az olvasó Szorokin valóban felforgató, agyat és gyomrot egyaránt jobban megdolgoztató korábbi művein edződött. Ám hogy mégse a keserű szájíz és a kényes fanyalgás uralja végszavunkat, tegyük azért hozzá: mindez egyáltalán nem zárja ki, hogy ízléstől függően ne találhatnánk némi alkalmi élvezetet ebben a jól bevált recept szerint elkészített, az irodalom kannibalizmusra hajlamos híveinek bemutatott diétás ételáldozatban. ■ ■ ■

Turi Márton (1986, Budapest): irodalomkritikus, a Helikon Kiadó szerkesztője. Elsődleges érdeklődési területe a XX. századi és kortárs orosz próza. Kötete: *Rejtekkutak a pusztaságban* (2016, JAK-Prae).

HAZATÉRÉS VAGY ELINDULÁS?

A rög gyermekei című trilógia harmadik kötete az idei év egyik legnagyobb várakozással övezett szövege, hiszen lekerékíti azt a családtörténetet, melyet Oravecz Imre még 2007-ben kezdett meg a trilógia első darabjával (*Ondrok gödre*), majd folytatott 2012-ben (*Kaliforniai fűr*). Kérdés persze, hogy lezárja-e, lezárható-e egy családtörténet egyáltalán; itt azonban még hangsúlyosabban vetődik fel a kérdés, hiszen a harmadik kötet, az *Ókontri* befejezése rendkívül nyitott, szinte követeli a folytatást. A lírában radikális újtóként elismert szerző viszonylag későn jelentkezett prózai szövegekkel, akkor azonban a kortárs magyar irodalom egyik legnagyobb vállalkozásába kezdett, s végül egy összesen másfél ezer oldalnyi, monumentális szöveget hozott létre, mely már most megkerülhetetlen darabja huszonegyedik század eleji irodalmunknak. A prózaíró Oravecz a lírikushoz képest sokkal kevésbé kísérletező, ahogyan az első két kötetben, úgy az *Ókontri*ban is egy viszonylag egyszerű, könnyen befogadható, a tizenkilencedik századi klasszikus nagyregények elbeszélsmódját és időkezelését követő narrációval dolgozik, egyfajta neorealista szöveget hoz létre, ahol az események kronologikusan követik egymást. A trilógia első kötetének története az 1857-es esztendőben indul, az *Ókontri* pedig az 1956-os forradalom idején fejeződik be, így a háromrészes regénysorozat éppen egy évszázadnyi időtartamot ölel fel. A Heves megyei Árvai család három generációjának története tárul elénk, de ahogyan az igazán jó családtörténetek általában, úgy ez sem csupán egy család krónikája, hanem társadalomtörténet és lélektani regény is egyszerre. Az *Ondrok gödre* a 19. század második felének paraszti életformáját állította a középpontba, a nélkülözést, a szegénységet, azt a világot,

Oravecz Imre:

A rög gyermekei III., –

Ókontri

Magvető Kiadó, 2018

ahol megérik az elhatározás arra, hogy egy fiatal család mindent maga mögött hagyva Amerikába utazzon. A második regény a beilleszkedés könyve, annak a folyamatnak a bemutatása, amelyben a honvágygal küzdő párnak meg kell tanulni az új környezetben élni. Itt az identitásválságé a főszerep, a mezőgazdasági témákról pedig az iparra tevődik a hangsúly. A harmadik darab az elsőhöz kanyarodik vissza, a hazatérés, a szajlai gyökerek felfedezésének, megtalálásának könyve lesz.

Az *Ókontri* című regényben Árvai István és Anna fia, a már Amerikában született Steve áll a középpontban, lép elő főhőssé, aki – bár korábban, még gyerekként ő hiúsította meg szülei hazatérését az óhazába – élete válságos pillanatában úgy dönt, új életet kezd és visszatér a szülei meseiből ismert Magyarországra, birtokba veszi földjeit és új életet kezd kislányával. Fontos kiemelni, hogy a radikális váltás itt is az apa és fiú konfliktusából származik (mint ahogyan az első részben is), Steve ugyanis nem tud együtt gazdálkodni apjával, képtelenek megegyezésre jutni, hiszen az apa az állattartásban, míg fia inkább a növénytermesztésben látja a jövőt. Steve Árvai kezébe veszi a sorsát, és elindul Magyarországra, a harmincas évek legvégén – a történelmet kicsit is ismerő olvasó baljós sejtései közepette, hiszen mi tudjuk azt, amit ő még nem tudhat, hogy Magyarország éppen az egyik legvéstheresebb időszak előtt áll. A „hazatérés” Steve számára rendkívül összetett dolog, hiszen hazájának nem nevezhető egy olyan föld, melyen soha

életében nem járt, ugyanakkor a családi legendáriumban fontos szereppel bíró, egyfajta közös forrásként megjelölt, identitásképző térként funkcionáló hely, ahol megkezdje új életét. Hazája is meg nem is. Az *Ókontri* olvasása közben talán ezért van jelen végig a nyugtalanító kérdés, hogy eljönni nagyobb bátorság vagy visszamenni? Még pontosabban: nem ugyanakkor-e elszántságot követel-e Steve lépése, mint amekkorát apjára követelt majd negyven évvel korábban? Még akkor is, ha az elindulásnak, ez pedig hazatérésnek tűnik is első pillantásra? Steve számára a beilleszkedés nem egyértelmű és probléma nélküli. Gyengén beszél magyarul, nincs tisztában a falusi élet konvencióival, ráadásul elvált férfiként, kisgyerekekkel sincs könnyű dolga, nehezen szokja meg a demokrácia hiányát is. Ereje, kitartása és alázata segíti hozzá, hogy egyről a kettőre jut, megházasodik, nagyobb földet szerez, házat épít, dolgai jól alakulnak, azaz alakulnának, ha a történelemnek nem lenne beleszólása az eseményekbe. De hogy mennyire van, mennyire képes veszélyeztetni a magánember egzisztenciáját, hogyan válik lelki kérdéssé (Steve impotenciájában csúcsosodva ki), annak tökéletes illusztrálása ez a regény. Könnyen gondolhatnánk, hogy a történelmi helyzet, a politika nem képes befolyásolni mindennapjainkat, de a beszolgáltatások, a kiszámíthatatlanság a magánéletet is tönkretesz, nem csak a gazdálkodót, az embert is összetöri. Az *Ókontri* sok egyéb erénye mellett torokszorítóan kiváló leírása a paraszti életforma felszámolásának, a parasztok, mezőgazdaságból élők kisemmizésének, ellehetlenítésének.

Az első két kötethez képest ebben a regényben mintha felgyorsulna az idő. A linearitás, az önálló, novellaszerűen is megálló hosszabb epizódok itt is megmaradnak, az elbeszélsmód, az egyes szám harmadik személyű, mindentudó narrátor alkalmazása folytatja a megkezdett utat, de a ráérős, hosszasan, oldalakon át tartó, részletező, elidőző leírások mintha megritkulnának, az elbeszélt idő és az elbeszélés ideje mintha a korábbiaktól eltérő viszonyban lennének, a szöveg tempója az előző két regényhez képest fel-

gyorsulni látszik. Ez betudható az elbeszélts időszak (kb. 1938-tól 1956-ig) történelmi „töménységének”, az egymásra rendkívül gyorsan következő változásoknak, melyek mindegyikét bele akarta szőni a szerző Steve Arvai történetébe. Az *Ókontri*ba egyébként rendkívül sok olyan történetet épít be Oravecz, melyeket a szajlai gyerek- és fiatalkornak emléket állító *Halászember* (1998) című verseskötetében már megírt, emlékként felidézett, s melyet alcíme szerint is egy majdani faluregényhez szánt töredékeknek. Szajla, ez a kis falu a „Mátra lábában”, kiapadhatatlan forrása Oravecz fiktív szövegeinek, s a legújabb regény színhelye is, hiszen ide tér vissza az amerikai-magyar főhős. A kis falu egyrészt idilli hely, megkapó szépségű, dombokkal tarkított táj, Steve számára az ígért földje. Másfelől a falu a zártság szimbóluma is, a sok század alatt kialakult és átöröklött, az újonnan érkező számára sokszor ismeretlen, íratlan szabályok által kontrollált tér. Talán éppen e zártság miatt alakul úgy, hogy a főhős végül a falvakon kívül alapít otthont, házáat egy emberekől távolabbi helyen, egy kis völgyben építi fel. Mintha ez is idegenségét támasztaná alá, olyan ember jelenlétét szimbolizálná, aki igyekezete ellenére is a periférián maradt, kissé kilóg, nem szerves része a közösségnek.

A földrajzi környezet megjelenítése az eddigi két könyvben is nagy hangsúlyt kapott, és most sincs ez másként. A természet, a táj leírása, bemutatása az *Ókontri* lapjain is hangsúlyos marad: „Távol, északi irányban a Mát-ra alacsony, keleti nyúlványai látszó-
tak, de aztán, ahogy haladtak arrafelé, lassan növekedtek. A sík felszín is változott. Kétoldalt enyhén emelkedett, míg nem völgyet formált széles fenékel, szelíd, lankás oldalakkal. A fénken szántók terültek el, de az oldalakon zömmel karóssorok, szőlők húzódtak. A szőlőkben nem dolgozott senki, a földeken viszont itt-ott szántottak, vetettek. Az őszi vetéseken kívül néhol már zölden sorolt valami, de nem lehetett kivenni, mi.” A tájleírásokban a földet, a gazdálkodást ismerő ember szempontja érvényesül, a földet nemcsak mint festői szépségű tere, színek és illatok kavalkádját érzé-

kelteti, hanem az embert eltartó, hasznot hajtó, életet adó földként is. Steve úgy néz a földre, hogy annak gazdagságát, szépségét és hasznosságát is látja egyszerre. A föld itt soha nem csak gazdasági egység, de nem is csak természeti szépség, hanem a kettő együtt. Nem egyszerű termőföld, hanem lelke, valamiféle spirituális többletjelenése van. Oravecz prózája ezt a föld felé irányuló szeretetet úgy ragadja meg, hogy elkerüli a pátoszt, az érzelgősséget, mégis kézzelfoghatóvá, átérezhe-

tővé teszi. A természet mindemellett azért is fontos elem, mert mintha az ember a természetet szemlélve, tulajdonképpen azon keresztül tudná megérteni önmagát. Ez a megértés persze nem intellektuális tevékenység, sokkal inkább valami megfoghatatlan, ősi bölcsesség felszínre törése. A lélek kivetülése egyrészt (hiszen a tájat sokszor az azt szemlélő hangulata láttatja valamilyennek), másrészt a lélekbe való behatolás eszköze.

A természet mellett természetesen nagy hangsúlyt kap az ember alkotta tér, a falvak világa, melynek működését, életmódját rendkívül autentikusan írja le az elbeszélő. Nem csak a szorgalmas és körültekintő kutatómunka látszik ebben a szövegben, hanem a megidézett világ első kézből való ismerete is. Az *Ókontri*ban megjelenő időszak már Oravecz gyermekkorának ideje (Holló Imre alakjában egyenesen Kanadából hazatért édesapját formázta meg), láthatóan belülről ismert világ ez számára. A szántással, vetéssel,

boronálással és egyéb mezőgazdasági tevékenységekkel kapcsolatos leírásai, a falu társadalmi berendezkedésének bemutatása, a családon belüli munkamegosztás, a paraszti közösségek időbeosztása, munkaformái mind-mind olyan hitelesen jelennek meg, hogy kis túlzással néprajzi szakirodalomként is forgatható ez a szöveg. Azon túl, hogy hitelesen mutatja be azt a világot, egy pillanatra sem idegeníti el (és többek között ezért sem szakkönyv), hanem olyan közel hozza, az olvasót is részesévé teszi, amennyire csak lehetséges. Bár nem szépíti, idealizálja a paraszti életformát, mégis érezhető az a közösségvállalás, elemi szeretet, amit ezzel a világgal kapcsolatban érez. Az idealizálást, a nosztalgikus megszépítést kerülve a tragikusságot sem erősíti a végletekig, egy nehéz, de élhető életforma jelenik meg a regényben, melyet lassanként felemész, megsemmisít a történelem, a politika.

A fentiek mellett gyakoriak még a visszatérő álmjelenetek, melyek nem mennek szembe a regény alapvető realizmusával, nem teszik szürreálisá azt, továbbá két-három hosszabb szexjelenet fordul elő, melyek valószínűleg nyomot hagynak az olvasóban, hiszen némiképp megbontják a szöveg egységét és véleményem szerint szűkezőségük is megkérdőjelezhető. Bár a szociografikusság vagy a manapság kevésbé divatos, sallangoktól mentes elbeszélésmód talán zavarba ejti a kortárs olvasót, az *Ókontri* (csakúgy, mint a korábbi kötet) nehezen letehető, élményszámba menő olvasmány. Élvezhetősége és olvasmányossága mellett pedig a kortárs magyar irodalom egyik legfontosabb műve, mert egy olyan világról hoz hírt, melynek ma nagyon kevés krónikása van, ha létezik ilyen egyáltalán. Annak a paraszti életformának állít emléket, mely mára gyakorlatilag megszűnt létezni. ■ ■ ■

■ **Kolozsi Orsolya** (1980, Budapest): tanár, kritikus. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar-összehasonlító irodalomtudomány szakos oklevelet, ugyanitt a Modern Magyar Irodalom Tan-
széken folytatott doktori tanulmányokat.

A KOMPARATISZTIKA ÚJ ÚTJAIN

Egyedülálló és izgalmas szöveglabirintusba lépünk Szávai Dorottya legújabb, komparatistikai tárgyú tanulmánykötetét fellapozva, melynek homlokterében egyfelől a francia irodalom magyar integrációja, másfelől a magyar irodalom francia adaptációja áll. Mindennemű értékelést megelőzően a könyv lényegi ismérveként idézzünk ide egy gondolatot, melyet maga a szerző fogalmaz meg az esszéíró Gyergyai Albert munkásságát méltatva: „Hogy azt tudja a legmagasabb fokon, amit ma már csak kevesen: irodalomról szólni, lényegi problémákat fölvetni, vitát inspirálni a lényegyet megragadva, a tudálékosság, a magamutogatás és az érvelés kénysze nélkül.”

Szávai Dorottya kivételes kritikai érzékéről, éleslátásáról győződhetünk meg e vékonyka, ugyanakkor a szerző mintegy két évtizedes, a lírakutatás, valamint az összehasonlító irodalomtudományi kutatás, s elsősorban a magyar – francia kulturális párbeszéd vizsgálata terén tett tudományos munkájának eredményeit magába sűrítő kötet minden fejezetének olvasásakor. A könyvben alkalmazott módszer és a szövegtérben való olvasói kalandozás élménye egyaránt jól jellemezhető a cím által is evokált Pilinszky-vers „forró folyosó”-jának metaforájával, azzal a „nyílegyenes labirintus”-sal, „melyben/ mind tömöttebb és mind tömöttebb/ és egyre szabadabb a tény, hogy röpülünk”.

Az *Egyenes labirintus*-ban haladva olyan életművekkel találkozhatunk, melyek a kultúrák közötti közvetítés eminens példáiként állnak előttünk. Míg az interkulturális közvetítés egyik lehetséges, ma is érvényesnek ható elméleti modelljét a Jean Starobinski-féle interpretációs szemlélet újraolvasásával tárja elénk a kötet, addig irodalomtörténeti vonatko-

Szávai Dorottya:

*Egyenes labirintus, –
Komparatistikai tanulmányok,
Gondolat Kiadó, Budapest,
2016*

zásban Gyergyai Albert szellemi örökségével, annak mai irodalomértésünk számára fontos tanulságokkal szolgáló irodalomszemléletével, valamint Gara László 1962-es, a magyar líra történetéről igen koncepciózus képet rajzoló antológiájával (*Anthologie de la poésie hongroise*) mint kánonkövető és kánonképző munkának a vizsgálatával vet számot. A költői életművek közül Pilinszky János, Lorand Gaspar és Weöres Sándor állnak a szerző figyelmének középpontjában. A kulturális kódváltások példaértékű eseteiként járja körül a kötet Lorand Gaspar költői és műfordítói munkásságát, miközben a magyar kulturális érintettség nyomait az életműben Gaspar Pilinszky Jánossal és költészetével való kapcsolatán keresztül tárja fel. A kötet utolsó fejezete pedig a fordítás problémakörén keresztül helyezi az értelmezés középpontjába a kultúrák közötti közvetítés kérdését, amikor is Weöres Sándor *Szomorú keringőjének* harmadik tételét a francia fordítás tükrében elemzi.

A komparatistikát a „metszésponatok tudományaként” elgondoló és reprezentáló kötet irodalomszemlélete, és a mód, ahogy a könyvben helyet kapott öt tanulmány párbeszédbe lép egymással, jól járható, mondhatni „egyenes” utat vázol fel az önszituálás jelenkori labirintusát járó, vagyis hagyományait, szerepét, vizsgálódási területeit átértékelő és újraértelmező összehasonlító irodalomtudomány számára. Miközben a kötet egyes tanulmányai kísérletet tesz-

nek a jelenkori kánonban kitüntetett, vagy épp háttérbe szorított szerzői életművek újrakontextualizálására, vizsgálják, mennyiben aktuális az általuk ránk hagyományozott „klasszikus” örökség mai irodalomértésünk számára, roppant pontos képet kapunk az utóbbi évtizedek magyar és nemzetközi irodalomtudományát a komparatistika tárgykörében foglalkoztató kérdésekről is. Ahogy az egyes szerzői életművekről olvasva beleütközünk interdiszciplinaritás, intermedialitás, többnyelvűség és műfordítás problémájába, revelatív erővel hat ránk a szerzői előszó azon gondolata, miszerint „a komparatistika megújulása nem kizárólag a jelenkori tudományos trendek vagy teóriák mentén képzelhető el, hanem a diszciplína önszituálásába adott esetben produktív módon vonhatók be ma is »élőnek« bizonyuló irodalomtudományi iskolák, értelmezési eljárások vagy épp a figyelem centrumából kiszoruló szerzői életművek”.

A kötet első tanulmánya egy a 21. századi, önmagát megújítani kényszerülő komparatistikai kutatás számára példaértékű olvasásmódot vázol fel Jean Starobinski munkásságának áttekintésével, ami azért is hiánypótló vállalkozás a szakmai közönség számára, mert Starobinski magyar recepciója megkérdőjelezhetőségéből fakadóan meglehetősen hiányos. A genfi iskola jeles képviselőjének életműve azért is állhat a szerző figyelmének középpontjában, mert az irodalom és a társzművészetek intermedialis kapcsolatairól az intermedialis kutatások megindulása, illetve a 90-es évek „képi fordulatánál” (pictorial turn) évtizedekkel előbb publikált alapvető jelentőségű munkákat. A Starobinski-féle interpretációs gyakorlatról olvasva kirajzolódik egy nagy repertoárral dolgozó, nem zárt kánonképzettel számoló plurális modell, melyet az interdiszciplinaritás, a művészetköziség, az intermedialitás kérdései gyakran fémjeleznek, így az életmű a hagyományos értelemben vett összehasonlító irodalomtudomány és a kultúratudomány érintkezési lehetőségének aktualitását is felveti.

A fejezet a Starobinski-féle modell egyik központi interpretációs

metaforáján, a tekinteten keresztül tárja fel az életmű komparatistikai szempontú újragondolásának relevanciáját. A szerző rávilágít, hogy a Starobinski-féle szöveginterpretáció alapvető jegye, hogy a szemre, a látásra, a tekintetre mint az én és a Másik, a saját és az idegen tudat közt létrejövő párbeszédre, kritikai viszonyra fókuszál. Ebben a dialogikus műalkotásfogalommal dolgozó olvasásmódban a látás, a nézés a különféle művészeteket összekapcsoló médium, Starobinski komparatistikájának hermeneutikai alapvetése. Így annak mérlegelésekor, hogy a 20. századi európai irodalomtudomány e meghatározó irányzata milyen kihívást jelent, s milyen örökséget hagy a 21. századi összehasonlító irodalomtudomány számára, az életmű komparatistikai beállítottságát feltáró újraolvasása joggal vezet el bennünket a gondolathoz: „lehet, hogy a komparatistika jövője egyben önnön múltjában jelölhető ki”.

Szávai Dorottya labirintusának második állomására érve egy, a szerző korábbi tudományos munkáinak írói gyakorlatától eltérő „műfajú” szöveggel találjuk szemben magunkat. A személyes vallomással egybekötött életmű-újraértelmezés így nemcsak tartalmában idézi meg, elemzi és méltatja az esszéíró Gyergyai Albert munkásságát, a másik felé való odafordulás igényéből születő esszét olvashatunk „a szellemi és az emberi nagyság egyensúlyá”-ról. A bevezető fejezet líraisága, a gyermeki szemmel látott és láttatott könyvekkel és kéziratokkal körbevett irodalomtudós képének felidézése különös szuggesztív erővel vonja be az olvasót Gyergyai világába. Majd ezt az esszéista irodalomszemléletének elemzése követi, mely az *Egyenes labirintus* szerzőjéhez hasonlóan alapvetően két, a magyar és a francia kultúra metszéspontján született meg. A szerző először Gyergyai esszéfelfogását vizsgálva mutat rá annak montaigne-i, gide-i, musili, valamint elioti hagyományára, majd a *Klasszikusok* című nagyívű esszé példáján keresztül mutatja fel a Gyergyai-esszék irodalomelméleti irányultságát. A fejezetből az is kiderül, hogy a „klasszikus” fogalmát körüljáró esszé mely

pontokon csatlakozik a „klasszikus” kérdésre vonatkozó irodalom meghatározó írásaihoz, s mely pontokon polemizál azokkal. Az irodalomtörténész kritikai érzékét, szuverén és komplex gondolkodásmódját tárja fel a fejezet, amikor is a *Babits irodalomtörténete* című híres esszé sarkpontjait olvastatja újra. A Gyergyai-féle műértelmezésben rejlő világirodalmi, komparatistikai perspektíva, az alapvetően dialogikus beállítottságú és befogadó-központú irodalomszemlélet bontakozik ki a Racine-ról és a Baudelaire-ról szóló írások vizsgálata során.

A harmadik fejezet a párizsi emigrációban élő Gara László 1962-es *Anthologie de la poésie hongroise* című munkájának újraolvasását végzi el. Az antológia kivételes teljesítményét az adja, hogy hatalmas irodalomtörténeti távlatot felölelő munkaként tudta áttörni a magyar költészet idegen nyelvre fordíthatóságának ellenállását, s így hozzájárult a magyar irodalom franciaországi népszerűsítésén át annak világirodalmi rangra emeléséhez. A tanulmány centrumát – a magyar irodalom líratörténeti örökségének a francia nyelvű antológia által való közvetítésén túl – olyan izgalmas komparatistikai kérdések alkotják, mint az egyes szerzők fordíthatósága, az antológia irodalomtörténetként való megközelíthetősége, valamint a Gara-féle költésztörténeti kánon és a mai magyar irodalomszemlélet kapcsolódási pontjainak és eltéréseinek felvázolása, különösen Ady, Babits, Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky, valamint Rába György életművét tekintve.

Az emigráns Lorand Gaspar munkásságával foglalkozó negyedik fejezetet olvasva kulturális terek metszéspontjára érkezünk. Rendkívül produktív megközelítésnek lehetünk tanúi, amikor Gaspar multikulturális, többnyelvű térben kibontakozó életművét az ún. téri fordulat (spatial turn) elméleti kontextusába helyezve értelmezi a szerző, s mutatja fel az identitás térbeli tapasztalatként való megformálódásának markáns jelenlétét a Gaspar-szövegekben. Ez a teljes egészében francia nyelven, frankofil közegben induló és formálódó költői

és műfordítói pálya azért is izgalmas tárgya a komparatistikai kutatásnak, mert a magyar irodalom francia közegben való egyetlen kétnyelvű költő műfordítójának munkássága revelatív lehet néhány a műfordítás elméletét érintő kérdés tekintetében is, különösen, amikor konkrét példán, Gaspar Pilinszky-átültetéseinek keresztül kerül előtérbe a nyelvi-kulturális kódváltás problémája, melyet a két költészetben feltárt poétikai rokonság csak még izgalmasabbá tesz.

A tanulmány kiemelendő jelentősége továbbá, hogy olyan kutatási eredményeket is közléstesz Pilinszky és Gaspar levelezése kapcsán, amelyekhez a Magyarországon nehezen hozzáférhető kéziratok miatt nemigen juthatna el a szakmai közönség.

Intermedialitás és műfordítás komparatistikai metszetében helyezkedik el a kötet utolsó, ötödik tanulmánya, mely a *Valse triste*-et Robert Sabatier 1962-es, a Gara-antológiában megjelent fordítása felől értelmezi újra. Érdekes, áthidalandó fordítói problémaként tárul fel a Weöres-vers modalitása, mely – ahogy a szerző hangsúlyozza – „a műfordítás egyik legnagyobb tétje és kihívása”, valamint a zenei kompozíciós elveken nyugvó struktúrája, mely egyfelől a szigorúan zenei, s nem költészeti értelemben vett rondóformán, valamint a tipográfiai-lag is érzékeltetett keringő táncrendjén alapszik. A tanulmány szövegek-központú elemzésében végigkísérhetjük, hogy a Weöres-vers zenei-ritmici

kai szubsztanciájának mely rétegeinél tudja a francia változat áttörni az idegen nyelvre fordíthatóság ellenállását, s melyeknél ütközik ellenállásba a nyelvi kódváltás során.

Szávai Dorottya könyve olykor merészen helyezi egy térbe és hozza létre életművek, elméletek, tudományterületek, művészeti formák metszéspontjait. Ez a merészen alakított, a komparatiztika lehetséges új útjait

formáló labirintus azonban valójában nem egyéb, mint a szerző „kétkultúrájú” irodalomszemléletének, széleskörű műveltségének, s a témákban való ritka magas fokú jártasságának tere, melyben sosem felejtődik el, hogy a „kritika olyan tekintet – olvashatjuk Starobinskinál –, amely felváltva képes megkövetelni a föléhelyezkedést és az intimitást; eleve tudva, hogy az igazság nem az egyik vagy a má-

sik kísérletben található, hanem az egyiktől a másikig tartó fáradhatatlan mozgásban.” ■ ■ ■

■ **Burján Ágnes:** 1988-ban született Budapesten. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, valamint a zirci III. Béla Gimnázium, Művészeti Szakgimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola magyartanára.

SZARKA JUDIT

KIS KELET-KÖZÉP- -EURÓPAI ABSZURD

„Kiköpött magyar arca van, végtelen szomorúság, alattom és rosszindulat”
(*Himalája-só*)

„az élet szar, isten nem létezik, mi pedig mindannyian meghalunk.”
(*Kísértettörténet*)

Papp-Zakor Ilka:
Az utolsó állatkert –
A cinizmus sorsa
Kelet-Közép-Európában.
Kalligram, Budapest, 2018

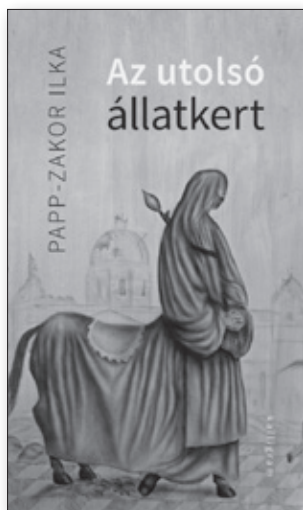
Örkény István jól ismert tanácsa szerint, amennyiben lehajolunk és átnézzünk terpeszben szétvetett lábaink között, felszabadultan nevethetünk a feje tetejére álló világon: példának okáért a sírásók által felbocsátott koporsó megfelelő minőségű röggel való megdobálása esetén kárörvendő vihorászásra is lehetőségünk támad. Napjainkban, ötven évvel később Papp-Zakor Ilka második kötetének elbeszélései azt javasolják, hogy mivel a világ alapállapotban tótágast áll (amennyiben még azzal áltatjuk magunkat, hogy meg tudjuk különböztetni a koponyát a talpaktól), így bucskázunk át a fejünkön és változunk állattá, esetleg növényé. E metamorfózisokban felszabadulva pedig nézzünk alaposan körül kis hazánk szűkebb és régióink tágabb házatáján, hogy aztán a házigazdát, azaz önmagunkat is görcső alá vehessük. Hogy e műveletek közepette egyre inkább összekoccan a fogunk a félelemtől,

a hideglelős rettegéstől? Sebj, ettől még lehet tovább kacarászni, hiszen a groteszk esztétikai minősége a félelmetes és a nevetséges együttállásából adódik.

A kötet elbeszéléseiben több szereplő sajátosan kereszteződik az állati létformával: a házassága középsze-

rűségébe belekeseredett feleség hátán farkasbunda sarjad, vonyít a holdra és elviszik a sintérek (*Lajka*), a nyakán lévő kis nyílásból aranyhalakat, rózsabogarakat potyogtató, fiát-menyét gyűlölő nagymamából még holdtában is zavartalanul berreg a darázshang (*A Nagyanya története*), egy krónikus szeretethiánya miatt más gyerekeket hasba rugdosó kisfiút készségesen elnyel egy kirántott ponty (*Himalája-só*), egy odaadó nagypapa zsemleszemű holttestéből énekesmadarak repülnek ki (*A történet elkezdődik: a Zsemleszemű Juhász*), egy gobelinszerető anya pedig csecsemője testébe hímez egy széncinkét, hogy a túfóbiásként felnövő gyerek férfiként rádőbbenjen e madárábrázolat csajozási potenciáljára (*Jura Gagarin*).

De ezek a szövegek nem csupán egybeírják az emberi és az állati testeket, hanem a vagy nevetségesen borzalmas családokban vegetáló vagy fojtogató magányukban kétségbeesetten pótcselekvő emberi egyedek mindennapi tevékenységeit is egyfajta szociokulturális állatkert működéseként mutatja meg. Mert amint az állatkertek gondozási algoritmusai teljesen anorganikusak a vadállatok számára, úgy a kötet szereplői viszonylatában a társadalom játzmái is teljesen esetlegesek és kiüresedettek. Lehet a bogáncsfőzetet (*És ne vígy minket...*) vagy parajdi sót csodaszerként (*Himalája-só*) árulni-használni, lehet a finn fehér éjszakák unalmában a magyar kolónia ötvenhatos-gulyásleveses szeánszaira görcsösen ráakaszkodni (*A suszter*), lehet az életünk helyén tátongó úrt zabálással vagy kényszeres vásárlással betölteni (*Tizensok szék*), lehet csakrát tisztí-

tani és csapatépítésben small talkolni (*Teambuilding*), lehet biztonságosan semmitmondó társasutazásokon részt venni (*Az afrikába vezető hosszú út*), lehet kéjesen borzongó kíváncsisággal fürkészni a másik amúgy semmit sem jelentő erdélyiségét – a létezés nyomasztó kisszerűsége, aljassága és üressége továbbra is viccesnek szánt kertitörpeként fog a szemünkbe vigyorogni (*Himalája-só*).

A fentiekből természetesen egyenesen következik, hogy ezen elbeszélések abszolút felesleges emberei totálisan kommunikációképtelenek: az anyák vagy gyűlölik és megvető gúnyval sújtják gyerekeiket (*Kísértettörténet*; *A Nagyanya története*) vagy ormótlan testükkel és ostobaságukkal vívják ki az ő megvetésüket (*Történet anyámról, a téglaszínű mozdonyról*), a közös lakásba vagy kényszerű ismeretségbe keveredettek diszkrétén ingerültek egymástól (*A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában*; *Az Afrikába vezető hosszú út*), az öregség által magukba zártak tárgyaltalan gyűlöletüket telefonbetyárokodásban vezetik le (*Konyhai velűrok*), az egyéni és családi szenvedéstörténeteket befedi a hallgatás, az áldozatok megtanulják, hogy szégyellniük kell magukat (*Nagyon szép fecskék*), az interperszonalitás helyén támadt űrben már hazug frázisokat sem kattognak az sms-ek, hiszen a mobilokról örökre lefogyott a pénz (*Az utolsó állatkert*).

Az emberek helyett azonban más létformák elevenednek meg: egy nem túl okos, ám jószívű lakás rokonszenvéről biztosítja a benne lakó fiatal nőt, és kezeskedik érte az előzőleg ott lakó, idős házaspár kísértetei előtt (*Kísértettörténet*), az egész életében virágokat szülő nő számára kiderül, hogy a növények lojálisak a nagyobb természetük iránt, míg gyanakvóak és ellenségesek kisebb méretű fajtársaikkal szemben (*Egy virágkertész*), az öregség magányába belekeseredettek számára pedig házikedvenceik, a kopogólemurok ütögetik a telefon billenyűzetét, hogy a vénséges gazdik a random felhívottak fülébe höröghessék gyűlöletszövegeiket (*Konyhai velűrok*).

A megelevenedő falak titokzatos neszeiben, a láthatatlan lakótársak, házi- és vadállatok praktikáiról való

Papp-Zakor Ilka

meggyőződésben, a másíknak hátat fordítani soha nem merő, de szentimentális érzésekben tocsogó kisemberekben, a megmagyarázhatatlanul gyalázott és feljelentett antihős... figurájában Kafka odúlakójának, *A per* Josef K-jának és hátrás-karmos kezű Lenijének árnyképei idéződnék fel. S amennyiben Kafka szövegvilágából kirajzolódik számunkra a pusztá léte okán a metafizikai és ebből adódóan a földi hatalom előtt is eleve bűnösnek ítélt emberi lény abszurd és groteszk, akár állattá is átváltozó létmódja, úgy fel kell tennünk a kérdést, hogy a távoli irodalmi utód és örökös Papp-Zakor Ilka elbeszélései milyen világképpel kínálnak meg minket.

Távolról sem metafizikaival, sokkal inkább (meta)politikaival és etikaival. A kötet első elbeszélése, a *Ne vigy minket a kísértésbe* egy reménytelenül ekcémás és egy álgógyszert áruló nő meg nem valósult találkozásáról mesél, melyre várakozva mindketten természetesen és magától értetődően egymás megöléséről fantáziálnak, majd a házaló eljátszik azzal a gondolattal is, hogy az ország(unk) akkor járna a legjobban, ha mindenki elutazna belőle nyaralni, végül pedig ugyanő, belátva, hogy nem fog eljutni a vevőhöz, az utcasarkon posztoló rendőrnek gondosan fel is jelenti személytelenített gondolatkísérletét. A zárószövegben, *Az utolsó állatkert*ben pedig megvalósul a gondolatkísérlet, az országot el-

hagyják lakói, majd a főváros helyét elfoglalja az erdő, amelyben a hajdani állatkertből kiszabadult farkasok háziasulnak az utolsó lakóhoz, egy *Retes*z gúnynevű fiatal férfihoz, aki ily módon elveszítve a *szilárd meggyőződéssel kívánt nemléte*t, csalódottan vakargatja a fültövüket és időnként azt mormolja maga elé, hogy az Isten bassza meg. Milyen szépen adódna a nagyívű értelmezési koncepció: a kötetben egy posztapokaliptikus világ tárul fel, a szerkezet íve a létalapottá váló megkísértettségtől egy perversített apokatasztaziszig ível, melyben a megválthatatlan régi ember a teremtetéstörténet „*látá Isten, hogy jó*” létigenlését dekonstruálja és destruálja. Csakhogy e kötet szövegvilágában korántsem erről van szó! *Az utolsó állatkert* elbeszélései nem ismerik a szakralitást, a kísértés, a káromlás szavai ugyanúgy üresek, mint a szereplők személyiségei, tevékenységei, viszonyai és viszonyulásai. E szövegvilágot nem az emberi egzisztencia metafizikai megbélyegzettségének misztériuma hatja át, hanem az emberi aljasság, alattomoság és rosszindulat szomorú kisszerűsége. Ráadásul nem is az emberről van szó, aki a történelemben elaljasul, hanem sok esetben nevesítve Magyarországról (*Jura Gagarin*, *Tizenek szék*, *Konyhai velűrok*, *A suszter*, *Az Afrikába vezető hosszú út*) és/vagyis az alcímbe és két elbeszélésben is hangsúlyozott Kelet-Kő-

zép-Európáról (*A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában; Nagyon szép fecskék*)-- amint ezt a kötet tizennyolc szövegében fele-fele arányban megjelenő egyes szám első illetve harmadik személyű elbeszélők monologizálóan közeli, illetve ismerősséget hangsúlyozó-rámutató megszólalásmódjai is érzékeltetik.

Vagyis ezek az abszurd, groteszk, fantasztikus fikciók Kafka és Örkény mellett szoros rokonságot tartanak fent az állatmese ókorból eredő műfajával is, amennyiben rendkívül határozottan vállalják az aktuálpolitika botrányosságát kipellengérező komikus-szatírikus szerepkört is. E (néha talán túl direkten, olykor kicsit túlerőltetett iróniával megfogalmazott, de mindig meghökentően okosan és tehetségesen megalkotott) rémtörténetek arról mesélnek, hogy itt és most, a mi szűkebb és kicsit tágabb házunk táján nekünk sem-

mi dolgunk nincsen az istenekkel, felesleges fárasztani magunkat az emberi egzisztencia fundamentális rejtélyein való töprengéssel. Inkább nézzünk bele a bűdös hajléktalan, a saját ekcémás bőrpikkelyeit rágszáló panel-odúlakó, a paranoid önsajnálóban fetrengő alkoholista, a nárcisztikus hazudozást identitáskeresésének álcázó álértelmiségi arcába – azaz saját arcunkba. „Az országra gondolt, benne a családjával, ... meg az aljasságra, ami mindenhol ott van, és ezért szabadkozni sem kell érte.” (*Az utolsó állatkert*) Mint az igazán komoly téttel rendelkező szövegek, így Papp-Zakor Ilka elbeszélései is önismeretre, önmagunk aktuális történeti létével való kíméletlen szembenézésre szólítanak fel. S hogy mi volna az a bizonyos tét? Miért suhanak, dobognak, csúsznak, potyognak, donganak, vonyítanak, tátognak és csicseregnek ebben a kötetben az állatok?

Talán azért, hogy amint *Retesz* gondolja: „legalább az országot belakó oroszlanok és farkasok szánják meg ezt a hülye társaságot, és, ki tudja, esetleg bocsásanak is meg neki.” Az állati és növényi lét evidencialitásában, a létezés a priori jellegében mutatja fel e kötet a kimondás és megformálás tétjét – amint a *Kísértettörténet* gonosz anyafigurájának cinikus intelme megfogalmazza: „Jól becsüld meg ezt a szar, rövid, kiábrándító és ha úgy vesszük, teljes mértékben és minden szempontból fölösleges életet, mivel ez számodra, akár hiszed, akár nem, a legnagyobb esély.” ■ ■ ■

■ **Szarka Judit:** 1965-ben született kritikus; latin, esztétika és mozgóképfelügyelet szakos középiskolai tanár, Budapesten él.

Horror Pista: *Kentaurok lázadása*, 180cm × 230 cm, vegyes technika, papír, 2013

